

Ha-Kol

BROJ IZDANJA: 169
OŽUJAK - TRAVANJ 2021.
ADAR / NISAN / IJAR 5781.

TEMA BROJA:
IZRAEL I ARAPSKJE ZEMLJE

SHALOM

SADRŽAJ

4 UVODNIK	15 DR. EDITH EVA EGER:
UVIJEK IMAMO
MOGUĆNOST IZBORA	40 ŽIDOV I ŽIVE U BAHRAINU
VEĆ 140 GODINA
5 76 GODINA OD PROBOJA
LOGORAŠA JASENOVCA	16 SUSIE LINFIELD: “LAVLJA
JAZBINA: CIONIZAM I LJEVICA
OD HANNE ARENDT DO
NOAMA CHOMSKOG”	41 PRVI VELEPOS LANIK UAE-A
U IZRAELU “PONOSAN”
I “POČAŠĆEN”
7 DANICA JE JOŠ TAMO
GDJE JE I BILA	17 RAT I MIR NA ŽIDOVSKI NAČIN
— OD BIBLIJSKIH VREMENA
DO DANAS	42 MASLINA KAO SIMBOL MIRA
IZMEĐU IZRAELA I MAROKA
9 YOM HASHOA
U DOBA PANDEMIJE	25 MIZRAHI ŽIDOV I	43 IZRAELSKI ROMAN “DJEVOJKA
U PLAVOJ KOŠULJI” USKORO
U MAROKU
9 POPRAVLJANJE SVIJETA KROZ
BOL — PREDSTAVA “DJEČAK KOJI
JE GOVORIO BOGU” U HNK
U OSIJEKU	26 POVIJEST ŽIDOVA U EGIPTU	44 PRIČE O ŽIDOVSKOM SUDANU
10 MARŠ ŽIVIH I OVE GODINE
U VIRTUALNOM OBLIKU	28 SPORAZUM IZ CAMP DAVIDA	45 TKO JE ALBERT BOURLA,
IZVRŠNI DIREKTOR PFIZERA?
11 ŠETNJA ZAGREBAČKIM
LOKACIJAMA POVEZANIM
S USTAŠKIM REŽIMOM
I STRADANJIMA	30 KADA JE ANVAR EL-SADAT
STIGAO U IZRAEL	47 NOBELOVKA LOUISE GLÜCK
— KNJIŽEVNICA JEDINSTVENOG
PJESNIČKOG IZRIČAJA
12 MINI-MONOGRAFIJA O LEI
DEUTSCH “DJETETU GLUME,
GLAZBE I PLESA”	31 27 GODINA MIRA IZMEĐU
IZRAELA I JORDANA	51 MARC CHAGALL, KOKOT I KOZA
13 POTRESNA ŽIVOTNA PRIČA
TATIANE I ANDRE BUCCI
“DJEVOJČICA IZ AUSCHWITZA	34 SUDBONOSNI BLITZKRIEG
1967. GODINE	54 IN MEMORIAM VERA ZORIČIĆ
14 “ŠTO ČINI JABUKU?”
— NAJOSOBNIJA KNJIGA
AMOS A OZA	36 LIBANON I IZRAEL:
DESETLJEĆIMA NAPETI ODNOSI
BEZ IZRAVNIH PREGOVORA
NA RAZINI DRŽAVA	
	39 “ABRAHAMOV SPORAZUM”
ZA MIR NA BLISKOM ISTOKU	

U REALIZACIJI OVOG BROJA SVOJIM SU PRILOZIMA SUDJELOVALI:

OGN JEN KRAUS, MILIVOJ DRETAR, NARCISA POTEŽICA, LUCIANO MOŠE PRELEVIĆ, PABLO BRONSTEIN,
MAŠA TAUŠAN, NEDA WIESLER, JAROSLAV PECNIK, SUZANA GLAVAŠ, SAŠA CVETKOVIĆ, IVANA ŠOJAT

TODA RABA!

UVODNIK

Drage čitateljice i čitatelji,

pandemija koronavirusa i dalje utječe na naše svakodnevne živote i navike. Zbog toga su i ovogodišnja obilježavanja Dana sjećanja na žrtve i heroje Holokausta morala biti u skladu s propisanim epidemiološkim mjerama. Žrtve i heroji Holokausta uvijek su s nama, u našim mislima, i onda kada se u velikom broju sastajemo pred spomenicima i memorijalima i onda kada ih se sjećamo u tišini, u našim domovima. Među tim žrtvama i herojima posebno mjesto imaju i logoraši Jasenovca, koji su zasigurno zaslužili da se prema njima odnosimo s dostojanstvom. U Ha-Kolu stoga, povodom 76 godina od proboja jasenovačkih logoraša, umjesto izvještaja o polaganjima vijenaca i prigodnim govorima raznih izaslanstava, donosimo tekst profesora Milivoja Dretara o logoru Jasenovac.

U znak sjećanja na žrtve Holokausta u osječkom Hrvatskom narodnom kazalištu održana je premijera zanimljive predstave "Dječak koji je govorio Bogu", a u prostoru nekadašnje koprivničke sinagoge otvorena je izložba "Iza žice".

Pandemija nas je sve prikovala u kuće, pa vam stoga donosimo i pregled novih zani-

mljivih knjiga koje su u posljednje vrijeme objavljene u Hrvatskoj. Među tim knjigama svatko će vjerojatno pronaći nešto zanimljivo: od mini-monografije posvećene Lei Deutsch, potresne životne priče Tatiane i Andre Bucci, vrlo osobne knjige Amosa Oza, zatim do knjige dr. Edith Eve Eger o teškom iskustvu Holokausta i načinima kako se boriti protiv viktimizacije, pa do zanimljive knjige američko-židovske autorice Susie Linfield o tome kako su suvremeni židovski intelektualci gledali na pitanje cionizma, ljevice, židovstva i Izraela.

Ovaj broj Ha-Kola posvećen je odnosu Izraela i arapskih zemalja. Židovi i Arapi godinama su živjeli jedni pored drugih, a proglašenje Države Izrael 1948. godine taj je odnos promijenio. Naš rabin Luciano Moše Prelević daje pregled "rata i mira na židovski način" od davnih vremena pa sve do danas. Što se dogodilo s brojnim židovskim zajednicama u arapskim zemljama nakon što su odnosi između Izraela i arapskih zemalja postali nategnuti? Koliko je hrabrosti bilo potrebno da izraelski i arapski političari sklope mirovne sporazume? To su neka od pitanja na koje smo

pokušali dati odgovore u ovom Ha-Kolu. Nakon dugih godina ratova, i nakon dva mirovna sporazuma s Egiptom i Jordanom, Izrael je posljednjih mjeseci sklopio mirovne sporazume s još nekim arapskim državama a to je još do nedavno izgledalo nemoguće. Nadamo se da dolazi vrijeme promjena i da će se taj mirovni val proširiti i na druge zemlje i da će Židovi i Arapi živjeti jedni pored drugih u miru, kao što to zaslužuju.

Jaroslav Pecnik predstavlja Louise Glück, nobelovku koja na našim prostorima još nije dovoljno poznata. Suzana Glavaš prevela je zanimljiv članak o velikom umjetniku Marcu Chagallu, a Neda Wiesler predstavlja Alberta Bourlu, jednog od onih koji su zaslužni za jedno od cjepiva protiv korone.

I na kraju, sjećamo se s ponosom jedne od doajenki naše zajednice, gospođe Vere Zoričić. Možda nas njezin sportski duh i velika energija pokrenu u nekom dobrom smjeru.

Do sljedećeg puta
Nataša Barac

76 GODINA OD PROBOJA LOGORAŠA JASENOVCA

Osamdeset godina nakon osnivanja zloglasnog logora Jasenovac i 76 godina nakon proboja jasenovačkih logoraša žrtvama je počast odana na odvojenim komemoracijama. Počast žrtvama tog logora tako su odali predstavnici žrtava, predsjednik RH sa svojim izaslanstvom, premijer RH sa svojim izaslanstvom, predsjednik Sabora sa svojim izaslanstvom, te predstavnici stranih veleposlanstava u RH.

Predsjednik Koordinacije židovskih općina u RH dr. Ognjen Kraus predstavljao je židovsku zajednicu Hrvatske.

Iz pijeteta prema svim žrtvama, umjesto komentara, donosimo tekst profesora povijesti Milivoja Dretara o logoru Jasenovac.

Sava je bila obojena u crveno

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

Kad je 10. travnja postariji pukovnik Slavko Kvaternik proglasio NDH, većina pučanstva nije ni znala da će progono neistomišljenika započeti već istog dana. Već istog mjeseca proglašene su zakonske odredbe usmjerene prema nehrvatima i onima koje režim nije trpio. Težilo se stvaranju što čišćeg etničkog teritorija pa prema tome (u ustaškim glavama), Srbi, Romi i Židovi nisu tu

JASENOVAC, ZIMI 1942.

imali što tražiti. Na nišanu su se u prvom redu našli Srbi koji su činili oko trećinu populacije, u nekim dijelovima NDH i većinsko stanovništvo. Za progon Židova i Roma ionako su navijali nacisti pa nije bilo razloga da se najvjernijim saveznicima ne udovolji. Prve žrtve ustaškog terora činili su pojedinci, najčešće prokazani od represivnog aparata, pod optužbom za komunizam. Tu su se

ubrajali i pojedini ugledniji Židovi. Od travnja do lipnja 1941. vršena su pojedinačna hapšenja i montirana suđenja pod izlikom sudjelovanja u jugoslavenkom teroru nad Hrvatima. Tamnice Lepoglave, Danice i zagrebačkih zatvora brzo su se punile. Trebalo je uspostaviti logore po uzoru na Treći Reich koji ih je organizirao odmah po dolasku nacista na vlast (Konzentrationslager Dachau

postojao je od 22. ožujka 1933.) Pavelić 26. lipnja optužuje za *kolektivno širenje lažnih vijesti* te spominje *zbirališta pod vedrim nebom*. Bila je to pravna podloga za masovne deportacije u prve logore.

Između 12. i 14. srpnja 1941. odvedeno je iz Varaždina oko 300 Židova vlakom u Liku, u Gospić i okolicu. Odatle neki u Jadovno ili na Pag. Svakodnevno su dolazili vagoni puni ljudi. No, uslijed krvavih prepada u srpska sela u Lici dolazi do ustanka u Pounju. Na to je reagirala Italija te reokupirala II. zonu i praktički potjerala ustaše iz nje. Preživjeli logoraši su na brzinu deportirani u unutrašnjost NDH, žene u Krušćicu, potom u dvorac Lohorgrad, a muškarci u novoosnovani logor kod Jasenovca.

Muškarci su poslani u posavska sela Krapje i Bročice. Logoraši iz Like, njih 3.000 Srba i Židova, bili su prvi jasenovački logoraši, dok svima poznatog logora još nije ni bilo. Ustaše su uočili da je napušten tvornički kompleks odbjeglog Dušana Bačića kod sela Jasenovac odlična pozicija za logor. Povremena izlivanje Save, Lonje i Struga činila su močvarno i teže dostupno područje. Blizina željezničke pruge omogućavala je stalnu dostupnost iz nekoliko smjerova (Slavonija, Bosna, Zagreb). Glavni grad nalazio se na nekih 110 km uzvodno Savom pa je to bila dovoljna udaljenost da se o logoru ne priča previše, a opet nije daleko od očiju ustaškog vrha. Cijelo područje logora Krapje okruženo je bodljikavom žicom, a logoraši smješteni u tri veće barake koje su bile na stupovima pa su pomalo nalikovale na prapovijesne sojenice. Na brzinu sklepane barake okružene žicom činile su i obližnji logor u Bročicama. Zadatak logoraša bio je rad na nasipima u svrhu navodnog isušivanja Lonjskog polja što je naredio sam Pavelić. Mnogi su živote izgubili usred maltretiranja ili na samom nasipu.

Bačićeva *Prometna zadruga Jasenovac* prenamijenjena je u središnji logor, zvan

LOGOR JASENOVAC

IIIC ili Ciglana. Prve uznike primio je sredinom studenog 1941. Logoraši su boravili u barakama i sporednim kućicama, natisnani jedni na druge i bez ikakve medicinske pomoći. Hrane i vode je nedostajalo pa su se logoraši “topili” naočigled. S oko 700 kalorija dnevno moglo se poživjeti 3 – 4 tjedna, duže ne. Pomoćnici ustaša bile su i uši. Slabi i bolesni logoraši bili bi prekriveni stotinama njih. Četvrti logor, nazivan Kožara, smješten je u samo selo Jasenovac. Nekoliko desetina logoraša radilo je u bivšem skladištu žita, u kožarskoj i četkarskoj radnji. 30-ak kilometara nizvodno Savom bio je peti logor — Stara Gradiška. Za smještaj logoraša iskorištena je stara austro-ugarska utvrda s kaznionicom. U logor je pretvorena početkom 1942. godine. Unatoč smještaju u kaznionicu, Stara Gradiška ničim nije zaostajala u tretiranju i ubijanju logoraša. U toku rata još su osnovana privremena logorska odjeljenja, poput onog u Dubičkim Krečanama, Uštici, Mlakoju, Jablancu. To su često bile ekonomije sezonskog tipa gdje bi logoraši privremeno obavljali neki poljoprivredne poslove, a po završetku tih poslova, ustaše su ih ubijali na licu mjesta.

Glavna i odgovorna osoba za uspostavu logora Jasenovac bio je Eugen Dido Kva-

ternik, glava UNS-a. Desna ruka mu je bio zloglasni Maks Luburić. Sve je nadgledao i odobravao sam poglavnik NDH Ante Pavelić. U logoru i oko njega stacionirano je nekoliko satnija ustaša, stariji pomiješani s mladim novcima koji su trebali učiti od “iskusnih” kolega. Spočetka su ustaše prikrivali ubojstva, pravdajući ih odmazdom ili pobunom. Novopridošli logoraši često nisu shvatili kamo su došli: “Preko Save gledali smo Gradinu, a nismo znali što je to. Sve je tamo mirno. Neka skela prevozi gomilu ljudi, žena i djece. Nismo znali što to znači. Mislimo: idu ljudi u selo. Na rad? Odmah do obale s onu stranu oko seoske kućice hrpe djece, žena, muškaraca. Nešto mirno čekaju. Ne znamo što je to, kakva je to grozna kuća i ograđen šljivik pred njom...” Dr. Nikolić shvatit će istu večer što se čekalo na Gradini. Bila je to smrt. Masovno klanje i ubijanje odnijelo je nekoliko desetina tisuća života. Svjedočanstva rijetkih preživjelih, pokojeg uhvaćenog ustaše ili slučajnog očevida i danas podižu jezu nad svirepošću jasenovačkih krvnika. Jasenovac je bio pakao, ne nekakva Danteova fikcija iz knjiga, već stvarno mjesto, ponor muke i užasa, mjesto smrti. Od onih koji su ušli, rijetko tko da je izašao.

DANICA JE JOŠ TAMO GDJE JE I BILA

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

U godini kada se navršilo 80 godina od izbijanja Drugog svjetskog rata na našim prostorima, čovjek bi očekivao tematska zbivanja na kojima bi možda naučio nešto više o najvećem sukobu u ljudskoj prošlosti. Filmske večeri, predavanja, muzejske izložbe, predstavljanje knjiga s ratnom tematikom, obilježjespomenika i povijesnih lokacija ili snimanja svjedočanstva (rijetkih) preživjelih. Živimo u Hrvatskoj, zemlji koja je itekako krvarila tijekom četiri godine teških sukoba, gdje nijedno naselje nije ostalo pošteđeno ratnih zbivanja. Jednom su američki nastavnici na nekom skupu javno iznosili svoje misli — što bi oni sve napravili kada bi s učenicima došli u neki koncentracijski logor u Europi, na koji bi način to mjesto približili učenicima, ali i sebi. Bilo je tu puno žara u govoru, izmjenjivale su se dobre ideje. A onda je nastupio jedan nastavnik iz Hrvatske (svi koji čitaju znaju tko je) i rekao: *živim u mjestu gdje su u krugu od 50 km postojala čak četiri logora. Četiri?! Da. Pa kako to izgleda danas? Postoje li očuvani objekti? Sigurno ih posjećuje mnogo ljudi? Pa... ustvari ne. Rijetko tko ih posjećuje, zarasli su u korov, dosta su propali, a što je najgore — ljudi su većinom zaboravili na to. Nastao je tajac...*

IZLOŽBA “IZA ŽICE”

Pa kako je to moguće? Zar vi u Hrvatskoj ne marite za vlastitu povijest? *Marimo, ali kod nas je nekako srednji vijek, antika ili barok mnogo popularniji od 20. stoljeća. Ili barem Prvi svjetski rat — to je cool. Drugi i ne tako.* I zaista, Jadovno, Gornja Rijeka, Tenja, Molat, Kraljevica, Đakovo, Stara Gradiška — obilazi li itko ta mjesta užasa? Logore, u kojima su stradavali nevini ljudi. Rijetko tko.

Ne možemo lagati. Većina je takvih mjesta devastirana, ako ništa drugo — onda od zuba vremena. Novaca za obnovu je premalo, kultura je često samo privjesak demokraciji. A i ljudi radije vole posjetiti veselija mjesta, teško da će netko potrošiti godišnji da obiđe Jasenovac.

Što se tiče logora u sjevernoj Hrvatskoj, u Lohorgradu je opet starački dom,

kao i prije rata. Prekrasni dvorac Rubido-Erdödy u Gornjoj Rijeci, gdje je gospođa Sidonija navodno prvi puta otpjevala hrvatsku himnu, a stoljeće kasnije ustaše utamničili na stotine židovskih i srpskih žena i djece, svakodnevno propada. Urušavaju se zidovi, podovi, spomenika u parku više nema. U Lepoglavi je sada kaznionica, ne možete prići ni zloglasnom bunaru u koji su ustaše u travnju 1945. bacali tijela zadnjih logoraša. Tu je još Danica. Tako lijepo ime, a opet naziv mjesta straha i užasa. Samo kilometar-dva od prvih kuća Koprivnice, vrata Danice ponovo su zaškripala u travnju 1941. Dok Pavelić još Zagreba nije ni vidio, već se Danica spremala za strašnu namjenu — logor za neprijatelje ustaškog režima. Martin Nemeč dao si je truda da

propalu tvornicu kemijskih proizvoda prenamijenili u sabirni logor. Trebalo je negdje smjestiti sve koprivničke Židove i komuniste, Srbe iz Poilovlja i Podravine, možda čak i Rome iz okolice. U očima ustaša, bili su nepoćudni element kojeg je nekako trebalo "ukloniti". A gdje bolje nego u Danicu: još su očuvane tvorničke zgrade, ima nekoliko udobnih prostorija za stražare, podalje je od grada (da se nešto ne čuje ili vidi), i do Danice vodi samostalni željeznički kolosjek pa je lako prebacivati veće grupe ljudi. Još su trajale borbe u Aprilskom ratu kada su počeli dovoditi prve logoraše. 4.800 nesretnika prošlo je kroz Danicu, na putu do nekog drugog logora ili stratišta. Kada je sredinom srpnja 1941. izvedena prva partizanska diverzija na pruži kod Ludbrega, uhapšeni su najugledniji ludbreški Židovi, među njima bankar Artur Scheyer i odvjetnik dr. Leon Schlesinger. Odvedeni su na Danicu i nikad se više nisu vratili kućama. Na Danici je mučen koprivnički liječnik dr. Zlatko Selinger. Ubijen je vjerojatno u Jadovnu. Na Danicu je dovedeno i 165 židovskih omladinaca iz Zagreba. Radili su tu osam tjedana, a onda kao da su "nestali". Osim dvojice, svi su ostali ubijeni. U koprivničkom logoru bio je i Ivo Goldstein, karlovački knjižar. Ubijen je iste godine. Dr. Zdravko Dizdar posvetio je istraživanju Danice 38 godina svoje profesionalne karijere. Ispisao je na stotine stranica knjige o prvom logoru kvislinške NDH. Tri knjige objavio je Muzej grada Koprivnice, zadnja je predstavljena upravo 15. travnja kada se održala komemoracija na mjestu logora.

Sudionici komemoracije, među kojima su bili i predsjednik Koordinacije židovskih općina u RH dr. Ognjen Kraus i glavni rabin u RH Luciano Moše Prelević, najprije su se okupili pred logorskim vratima te položili cvijeće u spomen na sve logoraše. Potom su se u obraćanjima izmjenjivali: Franjo Habulin, predsjed-

IZLOŽBA "IZA ŽICE"

nik SABA RH, Mišel Jakšić, koprivnički gradonačelnik. Ali najviše pažnje izazvale su riječi učenika OŠ "Antun Nemčić Gostovinski" iz Koprivnice koji su pod mentorstvom prof. Lidije Vranar istražili što se zbivalo na Danici i kako je u samo jednoj srpanjskoj noći 1941. nestala cijela židovska zajednica Koprivnice. Poslije predstavljanja Dizdarovih knjiga, uslijedila je panel diskusija na temu ratnih strahota.

Sinagoga u Koprivnici, odnosno Kulturni centar dr. Krešimir Švarc, poslužila je kao mjesto izložbe "Iza žice" povjesničarke Nataše Mataušić, autorice i prošlogodišnje izložbe "Ako tebe zaboravim" koja je bila postavljena u Francuskom paviljonu sc-a u Zagrebu. Izložba "Iza žice" presjek je djelovanja svih logora na tlu NDH. Od prve Dani-

ce, preko Slane i Metajne, Lobograda, Krušćice, Kampora, do Jasenovca. Dokumenti, razglednice, pisma, fotografije. Na 24 pokretna panela prikazana sva surovost, tuga i jeza logora. Organizator izložbe je Savez antifašističkih boraca i antifašista, a potpomognuto sredstvima Ministarstva hrvatskih branitelja. Izložbu je otvorila Sanja Švarc Janjanin, predsjednica Židovske općine Koprivnica.

YOM HASHOA U DOBA PANDEMIJE

YOM HASHOA NA MIROGOJU

Pandemija koronavirusa i ove je godine uzrokovala posebno obilježavanje Dana sjećanja na heroje i žrtve Holokausta — Yom HaShoa. Žrtava Holokausta prigodno su se, u skladu s epidemiološkim mjerama, prisjetili diljem svijeta i Hrvatske: od Zagreba, Splita, Rijeka i Osijeka, do Karlovca, Koprivnice, Belišća i Varaždina.

Na židovskome dijelu zagrebačkog groblja Mirogoj, počast žrtvama odali su predsjednik Koordinacije židovskih općina RH dr. Ognjen Kraus, izraelski veleposlanik u RH Ilan Mor i glavni rabin u RH Luciano Moše Prelević.

POPRAVLJANJE SVIJETA KROZ BOL — PREDSTAVA "DJEČAK KOJI JE GOVORIO BOGU" U HNK U OSIJEKU

PIŠE: IVANA ŠOJAT

Postoji načelo (tikkun olam) koje veli kako je na svakome od nas da dobrim djelima, čak i onim najsitnijim, mijenjamo svijet nabolje, bismo ga pretvorili u sretnije i humanije mjesto. Tom načelu umjesno je nadovezati činjenicu da je sa zlom isto kao i s glupošću i smrću: nijednog od to troje nismo svjesni kad je vezano uz nas same.

Prije osam desetljeća židovski je narod postao odgovoran kriv za sve, za ekonomski i gospodarski kolaps država iznurenih prethodnim svjetskim sukobom. Nacističkom propagandom svi Židovi su postali krivci koje je trebalo ukloniti. Svi, čak i djeca. Osobito djeca. Nužno je ponavljati, prisjećati se starih rana ili mrlja na savjesti kako bismo konačno naučili, pokajali se i ustuknuli pred užasom koji je kulminirao industrijalizacijom ubijanja, segregacijom

i oduzimanjem prava na život isključivo zbog pripadanja "pogrešnoj" naciji, vjeri ili uvjerenju.

Potrebna nam je katarza spoznaje, a predstava "Dječak koji je govorio Bogu", prema romanu Damira Mađarića u izvanrednoj dramaturgiji i režiji Same M. Strelca utjelovljenje je katarze. Ne samo zbog činjenice da naracija o progonima fizički dovodi do tjeskobne mučnine, nego i zbog dječaka, 130 godišnjeg Emanuela koji nevin i neokaljan u oporost patnje i smrti zalazi kao u čudu, kao naprasno probuđen iz sna o svijetu koji je djeci i velik i pravedan i nasmijan. Taj skok iz idilične pastorale neimenovane provincije u klaonicu logora smrti, iz svjetlosti u potpuni mrak toliko je opipljiv, da tim bolje opisuje monstruožnu nepravdu apsolutizama koji ljude trpaju u vagone i ne daju im pravo na izbor.

Premijera "Dječaka koji je govorio Bogu" upriličena u osiječkom HNK 9. travnja 2021. do srži je uzdrmala publiku koja

je prije izvedbe nazočila otvorenju izložbe Muzeja osobnih priča koja je vizualno fotografijama dočarala prazninu do koje je došlo odlaskom, nasilnim odvođenjem osječkih Židova i konfiskacijom zgrada u njihovu posjedu. Bjelilom je, naime, premazano svako zdanje koje je u trenucima ratnih užasa ostalo bez svojih vlasnika

Otvorenje izložbe i premijeru uveličali su mnogi uvaženi gosti, među njima veleposlanik Države Izrael u RH Ilan Mor, predsjednik Židovske općine Osijek Damir Lajoš te rabin Luciano Moše Prelević i drugi.

Premijera sjajne, potresne Mađarićeve drame dojmljiv je uvod u pomno osmišljenu, buduću suradnju ŽO Osijek i HNK u Osijeku koji će već u rujnu s Jevrejskom opštinom Sombor i uz potporu izraelskog veleposlanstva organizirati Mjesec židovske kulture i predstaviti kulturu židovskog naroda na svim umjetničkim razinama.

MARŠ ŽIVIH I OVE GODINE U VIRTUALNOM OBLIKU

PIŠE: J. C.

Drugu godinu zaredom, zbog pandemije covida-19, “Marš živih” tradicionalno godišnje okupljanje preživjelih žrtava Holokausta i njihovih obitelji u bivšem nacističkom logoru smrti Auschwitzu moralo je biti održano u virtualnom obliku.

Tijekom Drugog svjetskog rata nacistička Njemačka i njezine pristaše diljem Europe ubili su šest milijuna Židova, a o toga strašnog broja više od tri milijuna žrtava likvidirano je u logorima u Poljskoj.

Sudionici “Marša živih”, u povodu Yom HaShoa, Dana sjećanja na žrtve i heroje Holokausta, hodaju od Auschwitza do Birkenaua i time izražavaju poštovanje i nastoje održati sjećanje na žrtve masovnog nasističkog pokolja Židova u Drugom svjetskom ratu. Drugu godinu za redom to je nemoguće učiniti u živo zbog mjera ograničenja kretanja uslijed pandemije koronavirusa, no organizatori su i ovaj puta odlučili ovaj važan događaj obilježiti putem interneta.

“Nemamo drugog izbora”, rekla je 84-godišnja Tzipora Freund, jedna od onih koji su preživjeli užase Holokausta. Freund i njezin sin, koji žive u Izraelu, ostavili su virtualne poruke u tračnicama vlaka koje vode prema ulazu u nacistički logor. To je, uz pomoć kompjutorske simulacije ceremonije u Auschwitzu, poput mnogih drugih učinio i izraelski predsjednik Reuven Rivlin.

U Auschwitzu, tom logoru koji je postao stravičan simbol Holokausta, u plin-

skim je komorama ili od gladi, hladnoće i bolesti, živote izgubilo više od 1,1 milijun ljudi, većinom Židova. Logor su podigli njemački nacisti u okupiranoj Poljskoj.

ŽIVOT U IZRAELU STAO JE NA DVIJE MINUTE

Na Yom HaShoa Izraelom je odjeknu zvuk sirene i život je stao na dvije minute dok je Izrael odavao počast šest milijuna ubijenih Židova u Drugom svjetskom ratu. Kao i svake godine, pješaci su stali a vozači izašli iz svojih automobila i stajali u tišini odajući počast Židovima koje su ubili nacisti u Drugom svjetskom ratu.

Komemoracije su se održale u cijeloj zemlji za razliku od prošle godine kad su ograničenja zbog pandemije covida-19 preselila većinu odavanja počasti online. Izrael je ublažio mjere nakon što je cijepio više od polovine svog stanovništva.

Premijer Benjamin Netanyahu tijekom posjeta jeruzalemskom memorijalnom centru Yad Vashem ponovno je povukao paralelu između nacističkog genocida i prijetnje navodnog iranskog nuklearnog naoružanja s kojom se, kaže, suočava židovska država.

HOLOKAUST JE ZAPOČEO RIJEČIMA

Holokaust — Shoa nije započeo pogromima Kristalne noći. Nije započeo ni onda kada su židovske obitelji bile prisiljene živjeti u getu. Holokaust nije započeo ni deportacijama ili koncentracijskim logorima. Nije započeo ni ubijanjima. Holokaust-Shoa započeo je riječima.

Upravo iz tog razloga ove je godine Claims konferencija pokrenula digitalnu

kampanju #ItStartedWithWords koju predvode preživjele žrtve Holokausta. Cilj ove kampanje je da svijet uvidi kako užasna povijest koju nismo mogli ni zamisliti nije započela vojnom akcijom ili civilnim ustankom, već riječima.

Svakoga tjedna Claims konferencija postavit će na internetu novu video-snimku na kojoj će jedna od preživjelih žrtava Holokausta kazivati svoje svjedočanstvo o godinama koje su dovele do Holokausta, kada je sistematski plan dehumanizacije riječima doveo do mržnje, mržnja je dovela do djelovanja a djelovanje do ubojstava.

Na internetskoj stranici itstartedwithwords.org mogu se pronaći video-svjedočanstva žrtava Holokausta, ali i obrazovni materijali koji mogu pomoći u obrazovanju mladih i drugih u vezi antisemitizma i Holokausta. Na ovoj stranici možete provjeriti svoje znanje o Holokaustu u kvizu, a možete virtualno posjetiti i brojne muzeje Holokausta u svijetu kao i online izložbe.

ŠETNJA ZAGREBAČKIM LOKACIJAMA POVEZANIM S USTAŠKIM REŽIMOM I STRADANJIMA

PRIPREMIO: J. C.

Sredinom ožujka, uoči 80. godišnjice početka Drugog svjetskog rata na ovim prostorima, u Zagrebu je organizirana prva šetnja gradskim lokacijama povezanim s ustaškim režimom i stradanjima. Kako su istaknuli organizatori ove akcije, jedan od razloga za ovu neuobičajenu šetnju bilo je to što je procijenjeno da je tema antifašističkog otpora i ustaških zločina zanemarena u hrvatskim školama. Druga šetnja organizirana je simbolički 10. travnja, na dan kada je 1941. godine, u zgradi Radija Zagreb u Vlaškoj 116, u kojoj je danas sjedište Uskoka, Slavko Kvaternik proglasio tzv. Nezavisnu državu Hrvatsku (NDH), te su okupljeni u šetnju krenuli upravo s te lokacije.

“Smatramo da je vrlo važno da posebno novi naraštaji, ali i svi prolaznici uz ovu zgradu, znaju što se u njoj dogodilo”, kazala je voditeljica Documente Vesna Teršelič.

Documenta očekuje da Uskok povuče potez te da Grad Zagreb obilježi mjesta stradanja otpora i značajnih događaja kako bi se novim naraštajima omogućilo da nauče o tome kakav je to bio zločinački režim, da su Ante Pavelića za poglavnika imenovali nacisti i fašisti i da taj režim ima veze samo s terorom, rekla je voditeljica Documente.

“To je režim kojeg se danas sramimo, i taj sram treba biti važan dio našeg identiteta jer je osuda tih zločina nešto što treba biti polazište naših razmišljanja i rasprava”, poručila je Teršelič, te dodala kako je za sve generacije vrlo bitno “odlučno osuditi ustaške zločine i zločinačku NDH, što uključuje i zabranu pozdrava ‘za dom spremni’ te ustaških znakova.

Teršelič smatra da je za zabranu pozdrava potrebna volja vladajuće većine i da je trebaju skupiti u ovoj godini obilježavanja 80. godišnjice početka Drugog svjetskog rata.

U ovoj drugoj šetnji sudjelovao je i politički analitičar i inicijator postavljanja info-ploče na zgradu Uskoka, Žarko Puhovski koji smatra da je današnji stav Hrvatske prema NDH “koliko je moguće neutralan, a kad se mora, negativan”. Dodao je kako ima izuzetaka i na jednoj i drugoj političkoj strani.

Između ostalog, rekao je kako je Kvaternik svoj govor na radiju završio s poklicem “za dom spremni”, te je lažnim ocijenio sve navode o tome da je taj poklič iz neke druge tradicije.

“Tema antifašističkog otpora nije dovoljno zastupljena u školama iako se teme ustaša i partizana česte u politici i društvenom životu”, ustvrdila je Tena Banjeglav, jedna od autorica vodiča “Zagreb u ratu, otporu, stvaralaštvu i pamćenju” i sudionica spomen-šetnje.

Učenici malo znaju o tome što se događalo u Zagrebu u doba NDH, a za većinu od 50 gradskih lokacija povezanih s ustaškim režimom nisu ni čuli. Vodič bi trebao pomoći da više nauče o lokacijama današnjeg Studentskog centra (SC) u Savskoj i gimnazije u Križanićevoj gdje su bili tranzitni logori, objasnila je Tena Banjeglav.

Na lokaciji SC-a bio je prvi tranzitni logor u Zagrebu kroz koji je prošlo oko 2500 Židova, brojni Srbi i komunisti, dalje transportirani u logor kod Koprivnice, u Gospiću, Jadovno i logore na Pagu, a kasnije i u Jasenovac, istaknula je. S obzirom da se od ustaških logora u školama, kako kaže, spominje jedino Jasenovac, cilj vodiča je popraviti to znanje.

U prvoj šetnji je zbog epidemioloških razloga sudjelovalo samo 25 osoba — nastavnika, studenata, sveučilišnih profesora, te saborski zastupnik Vili Matula. “Šetačima” se pridružio i austrijski veleposlanik i predstavnici veleposlanstva SAD-a koje je omogućilo pripremu vodiča te veleposlanstva Australije. Šetnja od Studentskog centra do Trga žrtava fašizma trajala je sat i pol, a sudionici su obišli značajne lokacije povezane s okupacijom i ustaškim režimom.

Documenta je objavila “Vodič po Zagrebu u Drugom svjetskom ratu” koji je dostupan na njihovoj web stranici.

MINI-MONOGRAFIJA O LEI DEUTSCH “DJETETU GLUME, GLAZBE I PLESA”

PIŠE: NATAŠA BARAC

Hrvatska Shirley Temple, kako su nazivali Leu Deutsch, jednu od najpoznatijih hrvatskih dječjih glumica, dobila je zahvaljujući povjesničarki Martini Bitunjac i nakladničkoj kući Srednja Europe svoju prvu monografiju.

U mini-monografiji nazvanoj “Lea Deutsch: dijete glume, glazbe i plesa” autorica predstavlja istaknutu kazališnu karijeru i tragičnu smrt hrvatske i zagrebačke dječje glumice, koja je dijelila tužnu sudbinu hrvatskih i europskih Židova tijekom Drugog svjetskog rata.

Mini-monografija namijenjena je stručnoj i široj publici, a svojim formatom posebno će biti privlačna i mlađoj generaciji, koja možda još nije upoznata sa životom i karijerom Lea Deutsch, glumice koja je svoju publiku oduševljava upečatljivim

pjevanjem i plesom, a novinari su je nazivali “čudom djeteta”.

Lea Deutsch počela je glumiti kada je imala samo pet godina, a na velikim kazališnim pozornicama tijekom svog kratkog života utjelovila je najrazličitije klasične i suvremene likove. Zahvaljujući svom iznimnom talentu, nastupala je i u opera i operetama, a kao što navodi autorica monografije “čak su i najstroži kritičari morali priznati da se pozornicom kretala na začuđujuće prirodan i samopouzdan način”. Lea je imala brojne obožavatelji koji su joj darivali cvijeće, slali pisma, te samo za nju pisali pjesme i operete.

Drugi svjetski rat neumitno je promijenio Lein život, baš kao i živote tolikih drugih pripadnika židovske zajednice. Nakon što su na području današnje Hrvatske proglašeni rasni zakoni, Lei je izrečena za brana bavljenja glumom i više nije smjela stupiti u kazalište — ni kao glumica ni kao gledateljica. Možemo samo pretpostaviti kako je to djelovalo na djevojčicu koja je do tada bila zvijezda, koju je publika obožavala, djevojčicu koja je živjela za i na kazališnim daskama. Pismo upućeno ministarstvu unutarnjih poslova tzv. Nezavisne Države Hrvatske, u kojem je izrazila nadu da će zbog svog dugogodišnjeg važnog umjetničkog djelovanja biti pošteđena rasnih zakona, nije urodilo plodom. Lea, njezina majka i brat naposljetku su uhićeni i deportirani u pravcu Auschwitza u svibnju 1943. Lein život okončan je kada je imala samo šesnaest godina. Monografija posvećena ovoj velikoj maloj glumici

donosi priču o Lei kao žrtvi Holokausta, ali i cjelovit pregled kazališnih uspjeha iznimne mlade glumice i njezina umjetničkog okruženja, nudi prikaz “borbe za preživljavanje u neljudskim vremenima, opisuje birokrate i zločince odane sustavu, ali i geste ljudi koji su pokazali građansku hrabrost i suprotstavili se ustaškom režimu”. Riječ je o vrijednom, detaljnom i pouzdanom historiografskom sumiranju kratkog, ali kazališnim ostvarenjima bogatog života najmlađe članice Hrvatskog narodnog kazališta, Lea Deutsch.

Monografija je prepuna i rijetkih fotografija mlade glumice, te dokumentima iz nekoliko hrvatskih arhiva, kao i arhiva u Jeruzalemu. Posebno su zanimljivi i dijelovi monografije u kojima autorica otkriva kako je Lea, zahvaljujući svom talentu, 1938. godine imala priliku otići iz svoje domovine i karijeru nastaviti u tadašnjoj Palestini. Ali obitelj Deutsch i taj je poziv, kao i neke prethodne, odbila jer je Lea “duboko srasla sa Zagrebom, ondje su živjeli članovi obitelji, njezini suradnici i prijatelji”. Ta je odluka o ostanku nažalost imala tragične posljedice.

Ova mini-monografija na lijep način odaje počast jednoj mladoj glumici čiji bi život i karijera u nekim drugim vremena vjerojatno otišao u nekom potpuno drugom smjeru. Nadamo se da je to samo prva u nizu drugih mini-monografija koje će nas podsjetiti na još neke važne pripadnike židovske zajednice koji su ostavili trag i koje ne smijemo zaboraviti.

POTRESNA ŽIVOTNA PRIČA TATIANE I ANDRE BUCCI “DJEVOJČICA IZ AUSCHWITZA”

PIŠE: NATAŠA BARAC

Liliana Bucci, koju su svi zvali Tatiana i njezina sestra Alessandra, koju su svi zvali Andra, rođene su pred početak Drugog svjetskog rata u Rijeci, gradu u kojem se židovski dio njihove obitelji nastanio i izgradio život. Prve godine života živjele su okružene članovima svoje obitelji, sretno i nasmiješeno. A onda se život za dvije male djevojčice potpuno promijenio — u dobi od četiri i šest godina odvedene su u Auschwitz. Svoju dramatičnu i potresnu pripovijest dvije nevjerovatne žene iznose u svojoj knjizi “Mi, djevojčice iz Auschwitza”, jer njihova je želja da se nikada ne zaboravi ono što su Židovi prolazili tijekom Holokausta.

Nevjerovatni životni put Tatiane i Andre ustvari je i priča o tragičnom razdoblju europske povijesti. Dvije djevojčice u kratkom će razdoblju promijeniti tolike sredine, od Rijeke i sigurnosti obiteljskog doma do logora i patnji koncentracijskog logora, zatim od oslobođenja i boravka u Pragu do odlaska u Veliku Britaniju, i konačno ponovnog susreta s majkom i ocem u Italiji. Kako su dvije djevojčice, same, mogle sve to proći, učiti tolike nove jezike, snalaziti se u potpuno drugačijim sredinama od onih na koje su bile naučene? Što ih je uspjelo sačuvati i održati?

Potresnu ispovijest Tatiane i Andre objavila je u hrvatskom prijevodu Nakla-

da Val (prijevod Tvrtko Klarić i Vanesa Begić) a knjiga je predstavljena u Gradskoj vijećnici Grada Rijeke ove godine u povodu Međunarodnog dana sjećanja na žrtve Holokausta. Knjiga “Mi, djevojčice iz Auschwitza” objavljena je originalno na talijanskom jeziku 2019. godine i do sada je, osim na hrvatski, prevedena i na njemački jezik.

Sestre Bucci u ovoj knjizi iznose svoje svjedočanstvo o tome kako je bilo moguće da dvije djevojčice prežive Holokaust. One pripadaju nekolicini dječaka i djevojčica koje su uspjele preživjeti Auschwitz, logor u kojem je stradalo više od 230 tisuća djece iz svih krajeva Europe. Tatiana i Andra ne znaju zašto su upravo one uspjele preživjeti: možda zato što su u logoru mislili da su blizanke, ili stoga što im je otac bio katolik. A možda su jednostavno imale sreću, za razliku od tolikih drugih.

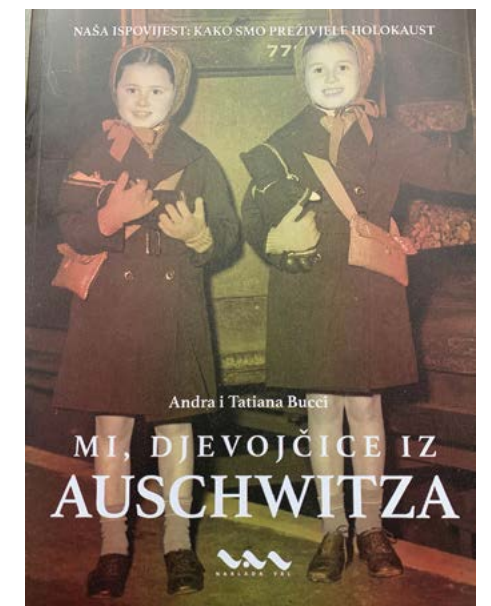
Sestre Bucci uspjele su preživjeti i nastaviti sa svojim životima, koliko je to bilo moguće. Neke traume, to predobro znaju sve preživjele žrtve Holokausta, nije lako izliječiti ali Tatiana i Andra smatraju da je njihova zadaća da stalno prenose svoja iskustva, te podsjećaju da se žrtve i njihove patnje nikada ne smiju zaboraviti. Upravo zato su i napisale knjigu.

Tatiana i Andra Bucci bile su 28. ožujka 2019. godine u svome rodnome gradu Rijeci, na ceremoniji postavljanja kamena spoticanja u nekadašnjoj ulici Via Milano (danas ulica Moše Albaharija), ispred kuće u kojoj su bile rođene i u

kojoj su živjele sve do svoje deportacije 28. ožujka 1944. godine.

Tatiana i Andra često o svom životnom putu govore mladima, odlaze s njima na tzv. Putovanja sjećanja, odgovaraju na njihova pitanja o tome kako su preživjele, koji je njihov odnos prema obitelji, vjeri, židovstvu, Izraelu.

“Smatramo da su ta memorijalna putovanja važna jer su povezana s osjetljivom temom, a i s odgovornošću institucija. Stoga su gledači ta iskustva iznimna, obilježavaju one koji u njima sudjeluju (...) No, tada, gledajući u oči mladih, vraća nam se nada. Govoriti, svjedočiti svoje iskustvo, nama je presudno jer vjerujemo da to koristi mladima”, ističu sestre Bucci.

“ŠTO ČINI JABUKU?”

— NAJOSOBNIJA KNJIGA

AMOS OZA

PIŠE: NARCISA POTEŽICA, MR.SC.

Početak 2021. godine u Hrvatskoj je objavljena prijevod nove knjige Amosa Oza “Što čini jabuku?” (u nakladi Fraktura, prijevod s hebrejskog Andrea Weiss Sadeh). Amos Oz, koji je preminuo krajem 2018. godine, jedan je od najpoznatijih suvremenih svjetskih i izraelskih pisaca, a uz njegov najpoznatiji antologijski autobiografski roman “Priča o ljubavi i tmini” kod nas je prevedeno i tiskano trinaest njegovih knjiga.

Knjiga “Što čini jabuku?” sastoji se od razgovora, koje je Amos Oz vodio sa Širom Hadad, svojom urednicom i dugogodišnjom prijateljicom. Šira Hadad doktorirala je na Sveučilištu Columbia na djelima Shmuela Josefa Agnona (prvog hebrejskog pisca koji je dobio Nobelovu nagradu za književnost, 1966.), radila je kao urednica suvremene hebrejske proze u izraelskoj nakladničkoj kući Keter, a trenutačno radi kao samostalna urednica i piše scenarije za dramske serije. U ovoj zbirci na 176 stranica objavljeno je šest razgovora koji ukazuju na srž prijateljstva Oza s njegovom urednicom, a nastali su prije više od desetak godina, točnije 2008. Podnaslov “Šest razgovora o pisanju, ljubavi, osjećaju krivnje i ostalim užicima” ukazuje da su to intervjui, naravno pomno izabrani, jer je u njima obuhvaćena osnova Ozova životnog puta i svjetonazora. Kroz razgovore s Ozom ponovo su oživljeni trenutci koji su i bit njegova književnog djela,

kroz koja je ostavio poruku svijetu. To je knjiga iznimnih razgovora, to je esencija cjeloživotnog dijaloga koji je veliki pisac vodio sa sobom i svijetom koji ga okružuje, i možda najintimniji portret Amosa Oza. Knjiga donosi Ozova razmišljanja o djetinjstvu, odrastanju, važnim knjigama i autorima, o stvaralačkom procesu i nadahnuću, o pitanjima ljubavi i braka, roditeljstva, odnosu među ljudima, među susjedima, u zajedništvu, u ratu i miru. A više puta se navodi njegovo objašnjenje umjetničkog stvaralačkog čina pisanja i uspoređuje s pripovijedanjem: “...Što čini jabuku? Voda, zemlja, sunce, drvo nijednoj od tih stvari. Napravljena je od

njih, ali nije im nalik. Tako je i s pričom i ona je sigurno načinjena od zbroja susreta, iskustava i slušanja.”

Zatim saznajemo kako Amos Oz razmišlja o važnim životnim pitanjima, govori otvoreno i intimno o svemu što je važno njemu i svima nama: govori o ljubavi i o seksu, o feminizmu i fanatizmu, te o vječnim temama prošlosti i budućnosti. Također odgovara i na pitanje može li književnost promijeniti čovjeka i može li se uopće promijeniti svijet.

Knjiga i razgovori u njoj su duboko emotivni, osjeća se toplina i spontanost ali i njegov posebno karakterističan humor i ironija čime su prožeta Ozova razmišljanja o djetinjstvu, odrastanju, važnim knjigama i autorima, o stvaralačkom procesu i nadahnuću a istinski će zasjati dok s prepoznatljivom mudrošću i jasnoćom bude dodirivao važnu temu politike, ratnih sukoba, mira, vjere, starenja i smrti.

To je po mnogima esencija cjeloživotnog dijaloga koji je veliki pisac vodio sa sobom i svijetom koji ga okružuje, ali je to i ispovijed vrlo iskrena, bez tabua i laži. Ova zbirka razgovora je najosobnija knjiga Amosa Oza, jednoga od najutjecajnijih intelektualaca 20. stoljeća, knjiga koja kroz razgovor s velikim piscem donosi prva i posljednja pitanja našeg postojanja, sve ono od čega je izgrađen i njegov život od djetinjstva, sudjelovanje u ratu, stvaranje Izraela ali i njegovo veliko mirotvorstvo i zagovaranje mira i suživota. U ovoj je knjizi sažeto sve ono po čemu Amosa Oza prepoznamo, poštujemo i volimo.

DR. EDITH EVA EGER: UVIJEK

IMAMO MOGUĆNOST IZBORA

PIŠE: NATAŠA BARAC

Koliko izbora imamo u životu, na koje stvari možemo utjecati a koje su nam zadane? To su pitanja s kojima se često suočavamo. Dr. Edith Eva Eger prvi je puta uvidjela da uvijek imamo mogućnost izbora u Auschwitzu, kada ju je njezina sestra Magda, nakon što je u rukama držala svoje odrezane kovrče, upitala kako izgleda. “Reci mi istinu”, tražila je Magda. Dr. Eger tada je shvatila da uvijek imamo izbora, bez obzira na to u kakvoj se užasnoj situaciji nalazimo. I zato je odlučila svojoj sestri reći sljedeće riječi: “Tvoje oči, tako su lijepe. Nikada ih prije nisam vidjela jer ih je prekrivala sva ta kosa”

Dr. Edith Eva Eger u svojoj svjetski priznatoj knjizi “Izbor — priča o nadi, snazi i oprost” (izdavač Planetopija, prijevod Merima Nikočević Ibrahimpašić) govori o tome kako je nakon više desetljeća borbe s prošlosti i osjećajem krivnje, postala ugleda klinička psihologinja koja čak i danas, u svojim 90tim godinama života, drži predavanja diljem svijeta.

Životna priča ove danas ugledne psihologinje i više je nego zadivljujuća. Edith je imala samo 16 godina kada je sa svojom obitelji odvedena u Auschwitz. Ona i njezina sestra Magda ostale su bez roditelja, uspjele su preživjeti užase zloglasnog koncentracijskog logora, izglednije su pješačile kilometrima od jednog do drugog logora, oslobođenje dočekale više mrtve nego žive, a uspjele se na kraju spasiti slučajnošću.

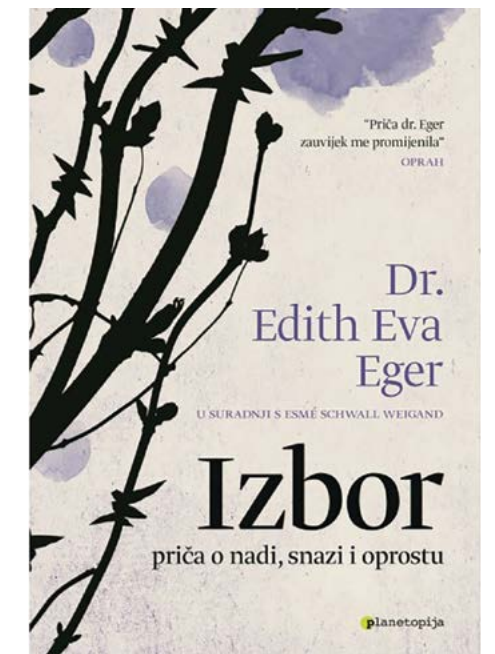
Nakon rata Edith je, poput mnogih drugih preživjelih europskih Židova, pokušala osnovati novi život. U tom novom životu nije željela govoriti o onome što je proživjela, a poput mnogih preživjelih žrtava Holokausta i nju je mučio strašan osjećaj krivnje što je upravo ona preživjela, a toliki drugi nisu. Ali tada nije znala da su neke traume prevelike i da se čovjek u nekom trenutku mora suočiti s demonima koji ga muče, jer, kao što i sama kaže, “moguće je da ako želimo ići naprijed, moramo raditi i korake unatrag”.

Edith je nakon rata vrlo mlada osnovala obitelj, preselila se sa svojim suprugom u SAD i tamo su započeli novi život. Zbog rata nikada nije uspjela završiti školovanje. Svom se školovanju uspjela posvetiti tek kada je njezino troje djece već bilo dovoljno veliko i kada je njezin engleski bio dovoljno dobar da bi na njemu mogla studirati. Kada joj je u ruke došla knjiga Viktora Emanuela Frankla “Čovjekovo traganje za smislom”, svi su skriveni osjećaji počeli izlaziti na površinu. Edith se počela baviti kliničkom psihologijom te učiti svoje pacijente da uvijek imaju mogućnost izbora. Svi mi ćemo se prije ili kasnije tijekom života naći u situaciji koju ne možemo kontrolirati, doživjet ćemo neku nezgodu, nevolju ili zlostavljanje, jer to je život i to je viktimizacija, nešto na što ne možemo uvijek utjecati. Ono na što možemo utjecati, ističe dr. Eger, je to hoćemo li pristati prihvatiti ulogu žrtve. “Ne postajemo žrtve zbog onoga što nam se dogodilo, nego kada se odlučimo grčevito držati naše viktimizacije (...). Kad se odlučimo skutriti unutar granica

uma žrtve, postajemo vlastiti tamničari”, zaključuje dr. Eger.

U svojoj knjizi o izboru, autorica svoju priču donosi na tri razine: priču o tome kako je preživjela, priču o tome kako se iscijelila a donosi i priče pacijenata koje je liječila i od kojih je učila. Njezina je životna priča inspirirajuća, a neke lekcije koje je naučila i koje želi prenijeti drugima, vjerojatno su nam svima potrebne u životima koji uvijek donose teška razdoblja.

Ova knjiga nije jedan od danas tako popularnih udžbenika za samopomoć, ona nas navodi na razmišljanje o tome koliko toga možemo promijeniti u doživljavanju sebe i prihvaćanju nekih životnih situacija. Nije slučajno da je dr. Eger bila tako bliska s Viktorom Franklom, koji je osmislio logoterapiju: liječenje smislom.

SUSIE LINFIELD: “LAVLJA JAZBINA: CIONIZAM I LJEVICA OD HANNE ARENDT DO NOAMA CHOMSKOG”

PIŠE: NATAŠA BARAC

Cionizam se često povezivao s ljevicom – ali je li to stvarno veza koja funkcionira ili se radi o spoju punom sukoba i nesuglasica? U kojem trenutku su pripadnici ljevice na cioniste počele gledati kao na reakcioniste? Tim se pitanjima, detaljnom i zanimljivom analizom lika i djela utjecajnih židovskih autora 20. stoljeća, bavi ugledna američka novinarka, znanstvenica i sveučilišna nastavnica Susie Linfield u svojoj knjizi “Lavlja jazbina: cionizam i ljevica od Hanne Arendt do Noama Chomskog” (izdavačka kuća Ljevak, prijevod s engleskog jezika Damir Biličić). U “Lavljoj jazbini” autorica propituje kako je osmero uglednih autora s američke i europske ljevice sredinom 20. i početkom 21. stoljeća gledalo na cionizam do 1948. godine i kasnije na izraelsko-arapske sukobe.

Susie Linfield smatra da je “Izrael postao svojevrsni Rorschachov test ljevice” ali ističe i da se Izrael često svodi na svojevrsnu metaforu a metafore se, objašnjava, “sastoje u tome da one kada je riječ o politici, umjesto o književnosti, često jako navode na pogrešan trag i skrivaju više nego što otkrivaju”.

Židovski autori koje Linfield analizira podijeljeni su u skupine. U prvom dijelu knjige nazvanom “Europljani”, autorica analizira Hannu Arendt i Arthura Koestlera, u drugom dijelu pod nazivom “Socija-

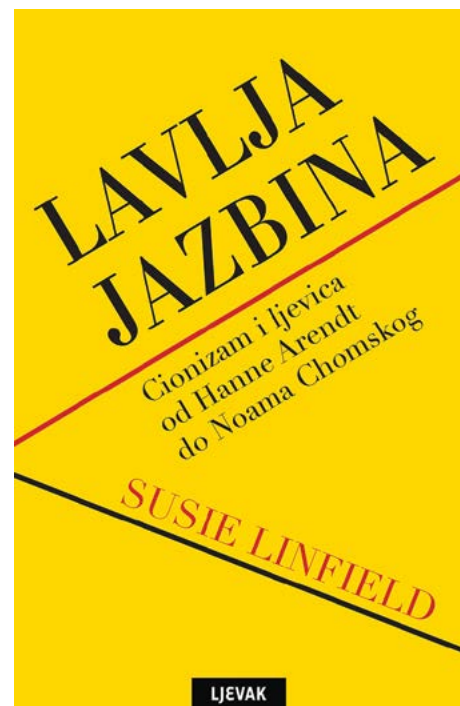
listi” pronaći ćemo Maximea Rodinsona, Isaaca Deutschera, Alberta Memmija i Freda Hallidaya, a u trećem dijelu “Amerikanci” I.F. Stonea i Noama Chomskog. Neki od ovih autora su više a neki manje poznati u Hrvatskoj, pa je stoga analiza njihovih djela i više nego zanimljiva.

Susie Linfield u ovoj knjizi ne šteti ni neke od ikona suvremenog židovskog svijeta poput Hanne Arendt koju “optužuje” da nije uspijevala shvatiti ni sagledati Izrael ni “izraelsko pitanje”, a zamjera joj i da je pružila vrlo malo korisnoga u rješavanju suvremenog izraelsko-palestinskog sukoba, te da su da njezini recepti i procjene “čak i u vrijeme kad ih je iznosila, bili duboko pogrešni”. Arthuru Koestleru s druge strane, zamjera da je njegov život bio prepun vrlo izraženih disonanca, a on sam je bio “militant koji se nije borio s oružjem u ruci”, “cionist kojem su se gadili Židovi” i komunist koji nije volio fizički rad.

Isaac Deutscher najpoznatiji je po svojem djelu “Nežidovski Židov”, djelu koje je laskalo ljevičarki orijentiranim, sekularnim Židovima iz dijaspore, ali on sam, smatra Linfield, bio je upravo suprotno – bio je Židov dubokih unutar-njih proturječja, “uistinu izrazito židovski Židov”. Linfield je prilično oštra i prema Noamu Chomskom o kojem zaključuje: “Pretvorio se u vlastitu noćnu moru. A u mjeri u kojoj ga se smatra ‘vodećim intelektom američke ljevice’, sada je i naša noćna mora”.

Ideja ove zanimljive knjige nije bila da se pruži opći pregled odnosa ljevice prema

cionizmu već razotkrivanje “bogate, nepregnute i ponekad duboko zakopane intelektualne povijesti”. Autorica je pred sebe stavila vrlo težak i ozbiljan zadatak analize različitih stavova židovskih intelektualaca u vezi pitanja koje već desetljećima muči svijet: kako riješiti izraelsko-arapske sukobe, posebice pitanje židovske i palestinske države. Tu je još i dodatno pitanje ideja cionizma kao i pitanje temelja židovske države. Pronalaženje odgovora na ova pitanja nije lak zadatak, a knjiga “Lavlja jazbina” sigurno će čitatelje potaknuti da o njima razmisle i donesu neka svoja stajališta. Knjiga Susie Linfield trebala bi biti obavezno štivo svih onih koje zanima židovstvo te politika Bliskog istoka.

B”H RAT I MIR NA ŽIDOVSKI NAČIN — OD BIBLIJSKIH VREMENA DO DANAS

PIŠE: LUCIANO MOŠE PRELEVIĆ, GLAVNI RABIN U RH I VRHOVNI RABIN CRNE GORE

Tranzicija između realnosti rata i vječne nade za mir pratila je židovski narod od biblijskih vremena i još uvijek ga prati. Međutim, načini razumijevanja oba koncepta mijenjali su se tijekom vremena i imaju različite implikacije s jedne strane na neovisnu naciju koja živi u svojoj vlastitoj zemlji (Izrael), a s druge na brojne zajednice u galutu (dijaspori), koje žive kao manjina u stranoj zemlji. U tekstu ću probati istražiti koncepte rata i mira kroz povijest židovskog naroda. Nastojat ću kombinirati klasične židovske izvore od Biblije do modernih vremena, židovskih studija, humanističkih, socijalnih i političkih znanosti, te javnih diskusija o ovim stvarima.

Kada govorimo o bilo kojoj temi u judaizmu, a posebno ratu, uvijek moramo imati na umu, prema rabinu Akivi, najveće pravilo u Tori, a to je: “Ljubi bližnjeg svog, kao samog sebe” (Lev. zakonik 19:18). Također moramo stalno imati na umu još nekoliko učenja, kao ono njegovog učenika Ben Azaija: “Ovo je popis potomaka Adamovih” (Post.: 5:1), koje nas uči da su svi ljudi braća i

RAT I MIR NA ŽIDOVSKI NAČIN, IZVOR: INTERNET

sestre, odnosno da je čovječanstvo jedna velika obitelj. Zatim učenja o važnosti i dragocjenosti života “tko ubije jednog čovjeka, kao da je ubio čitav svijet” i obrnuto “tko je spasio jedan život, kao da je spasio čitav svijet” (Mišna Sanhedrin 4:5). I na kraju ovog uvoda bih želio navesti 6. Božju zapovijed “Ne ubij!”, koja se na prvi pogled najviše protivi ideji rata.

RAT I NJEGOVE RESTRIKCIJE U ŽIDOVSTVU

Mnogi vjeruju da je rat ponekad neizbježan kao odgovor na agresiju, dok za druge

rat nikada nije opravdan. Judaizam uči da je rat ponekad potreban da bi se donio mir i stoga može biti opravdan. S druge strane što pacifizam znači u židovstvu? Ukratko bi mogli reći da znači apsolutno sve. Mir je vrlo važno vjerovanje u židovstvu. Većina Židova se pozdravlja govoreći “Šalom”, što je i cijeli svijet naučio i usvojio. “Šalom” je hebrejska riječ koja znači mir i prosperitet. Prenosi ideju zadovoljstva i blagostanja. Mir između čovjeka i Boga, kao i između skupina i pojedinaca u židovstvu ima visoku vrijednost i mora se stalno prakticirati.

Mir i pravda temeljne su židovske vrijednosti. Mnogi židovski autoriteti čvrsto vjeruju da se prije ratova i borbi uvijek mora tražiti mir. Većina Židova radije se vremenu mira i sklada između svih ljudi. Ovaj Izaijin odlomak sugerira da svim sukobima mora doći kraj i najavljuje trajni mir u Mesijanskom vremenu koje treba doći: “To će se dogoditi u posljednje dane ... Suditi će među narodima i odlučivat će za mnoge narode, i mačeve će svoje prebiti u plugove, a koplja u srpove, narod neće dizati mač na narod niti će se više učiti ratu” (Izaija 2: 2 – 4).

Iako židovstvo u svojoj osnovi nije pacifistička religija, vjeruje da je mir vrlo poželjan. Većina Židova se nada da će se sukobi i nasilje ograničiti ili svesti na najmanju moguću mjeru, ali prihvaćaju da, s obzirom na ljudsku prirodu i situacije koje se s vremena na vrijeme javljaju u svijetu, postoje prilike kada nasilje i rat mogu biti opravdani.

Sjetio sam se jedne zgrade koja će vam, nadam se, približiti ideje židovstva. Sveke godine predstavnici brojnih vjerskih zajednica i crkava okupljaju se na molitvi za mir. Svatkod od nas bi prije molitve izgovorio i par riječi.

Jednom su na okruglu godišnjicu u publici bili tadašnji predsjednik Josipović i brojni veleposlanici. Za razliku od pripadnika ostalih religija koji su molili Boga da nam da mir, ja sam se obratio riječima kako mi je drago da u publici vidim političare, jer oni su započeli ratove i oni ih jedino mogu i zaustaviti i potpisati mirovne sporazume. To nije u Božjoj domeni, i mi, vjernici, možemo se moliti za mir do sudnjeg dana, ali Bog nam ga neće dati. On nije započeo ratove, On ih neće ni prekinuti i kada se mi u našim brojnim svakodnevnim molitvama, kao i molitvama za posebne prigode, molimo Bogu da nam da mir, mi ne očekujemo ništa od njega, nego samo zapravo izražavamo trajnu želju za mirom, jer ako

ijedan narod stalno sanja mir, onda smo to mi, židovski narod. Prisutni političari su se samo dobro i iskreno nasmijali, jer oni dobro znaju da jedino ljudi mogu započeti i zaustaviti ratove. Nažalost, rat je puno veći business od mira.

Što židovstvo uči o ratu i miru? Judaizam uči da je rat ponekad potreban u samoobrani i u cilju postizanja mira. Stoga može biti opravdan. Mir se spominje u TaNaHu (Bibliji). Iako TaNaH s jedne strane hvali hrabrog ratnika koji se bori u pravednom ratu za kojeg se vjeruje da ga Bog podržava, s druge strane hvali i narode koji se okupljaju u harmoniji: “Nacija neće podići mač protiv nacije niti će se više učiti ratu” (Izaija 2:4). Knjiga Propovjednika daje jasnu poruku na temu rata i mira: “Vrijeme za ljubav i vrijeme za mržnju; Vrijeme rata i vrijeme mira” (Prov. 3:8). Ovaj odlomak sugerira kako se čini da je rat još uvijek ponekad neizbježan, iako će Židovi uvijek težiti miru.

Deset zapovijedi su nam date na Sinaju s ciljem stvaranja mira i sklada među čovječanstvom. Jedna od zapovijedi je: “Ne ubij” (Izlazak 20:13). Kada bi se svi ljudi držali ove zapovijedi, rat bi bio vrlo težak, da ne kažem nemoguć.

Što zapravo tu piše? Je li to trebala biti apsolutna zabrana svih ubijanja? Očito ne u budističkom smislu, jer u židovskoj tradiciji ne postoje etička pravila protiv ubijanja životinja sama po sebi. Postoji zabrana mučenja životinja, ali ubijanja ne. Mogli bismo pomisliti da se Božja zapovijed odnosi na sva ubijanja ljudi, pogotovo ako uzmemo u obzir ideju izraženu u Knjizi postanka da su svi ljudi stvoreni na Božju sliku ili priliku. Čini se da to implicira da imaju beskrajno dostojanstvo i vrijednost i da ih nikada ne bi trebalo ubijati. Ali Tora nije namjeravala u potpunosti zabraniti ubijanje ljudi, jer pravilan prijevod glasi “Ne čini ubojstvo”, ili “Ne umori”, što vjerojatno obuhvaća neka ubijanja, ali ne

sva. Također, u Izlasku poglavlje 21 – 22 i drugdje, Tora govori o smrtnoj kazni za mnoga kaznena djela, uključujući ubojstva, otmice ili idolopoklonstvo.

Ali s obzirom na to da je ubojstvo zabranjeno, mogli bismo pretpostaviti da bi drevni Židovi totalni rat smatrali moralno neprihvatljivim. Ali to nije bio slučaj. Prva od zapovijedi zabranjivala je Izraelcima da štiju bilo koje druge bogove osim Njega. Bog je zahtijevao čistoću i strogu poslušnost. Idolopoklonstvo i bogohuljenje kažnjavalo se smrću, jer se radilo o odbacivanju židovskog moralnog sistema i prihvaćanju nekih drugih “stranih” vrijednosti domicilnog stanovništva Kaanana. To ih je navelo da opravdaju etničko čišćenje i pokolj čitavih gradova i “svega što je u njima disalo” prilikom osvajanja Kaanana od stane Izraelaca pod vodstvom Jošue (Vidi Jošua 6 i 10 i Ponovljeni zakon pog.7). Za postupanje s izraelskim vanjskim neprijateljima propisan je malo drugačiji skup “blažih” pravila (u Ponovljenom zakonu pog.20), jer nije prijetila direktna opasnost od prihvaćanja idolopoklonstva.

U židovskoj tradiciji i zakonskoj regulativi (Halaha) postoje i presedani za totalni rat, o čemu ćemo više govoriti kasnije. S druge strane, postoje i druge etičke ideje unutar židovske tradicije koje obično isključuju totalni rat. Obje tradicije vjeruju u Boga suosjećajnog i milosrdnog i potiču ljude da oponašaju Boga u tom pogledu. Također u nekim slučajevima propisuju kazne samo za one koji su krivi za kaznena djela, što bi zabranilo uporabu sile nad nevinim neborcima. Uvijek su, pa i danas, postojali mnogi židovski autoriteti koji su tvrdili da se rat treba voditi samo u krajnjem slučaju i da se koristi samo minimalni stupanj potrebne sile. Primjerice, “Etički kodeks izraelskih obrambenih snage”, koji uključuje mnoge židovske etičke vrijednosti, zahtijeva od vojnika da “spriječe

RAT I MIR NA ŽIDOVSKI NAČIN, IZVOR: INTERNET

nepotrebno nanošenje štete ljudskom životu i udovima, dostojanstvu i imovini ...s posebnim osvrtom na bespomoćne”.

Kada je rat prihvatljiv? Židovi bi trebali izbjegavati rat pod svaku cijenu, ali podrazumijeva se da je ponekad rat možda jedini način za rješavanje problema i donošenje mira, kada svi drugi pokušaji propadnu. Može se dogoditi da je udar potreban kako bi se spriječio neprijatelj da prvi udari. Ovo je poznato kao preventivni rat. U slučajevima samoobrane, Židovi vjeruju da je prihvatljivo da se žrtva brani od napada. To vrijedi i za narod. Talmud navodi da je moralno prihvatljivo ubiti da biste spasili vlastiti život ili čak nečiji tuđi.

Očuvanje života jedna je od najvećih vrijednosti. Judaizam uči da ljudi ne smiju uništavati život već ga čuvati. Bog je stvorio život i život zato pripada Bogu. Načelno samo Bog može oduzeti život, a ne ljudi. Oduzeti život je grijeh i protivno je Božjoj volji. U Postanku, prvoj knjizi

Tore, objašnjeno je da je Bog stvorio svijet za čovječanstvo. Rat ubija i uništava ono što je Bog stvorio i, kao upravitelji Stvaranja, Židovi su dužni štiti i brinuti se za sve što je stvoreno, uključujući ljude, prirodu i planet.

Usprkos tome židovstvo uči da postoji pravedni rat. Talmudski mudraci sugeriraju da je prihvatljiv rat radi postizanja pravde ili okončanja ugnjetavanja: “Mač dolazi na svijet zbog odgođene pravde i uskraćene pravde” (Rečenice otaca). Pravedni rat je moralno prihvatljiv rat koji se mora voditi iz opravdanih razloga kao što su zaštita i samoobrana, sprječavanje većeg zla, te obnavljanje zakona i reda tamo gdje su već poduzeti napori da se izbjegne rat.

Judaizam je tradicionalno identificirao dvije vrste ratova koji se mogu voditi, a bilo koja druga vrsta borbe je zabranjena. Od osnivanja Države Izraela mnogo se raspravlja o tome mogu li se ove dvije vrste rata primijeniti i na današnju situaciju:

1. Milchemet micva je rat kojim je zapovijedao Bog i poznat je kao “obavezni rat”, jer je obavezno ratovati po zapovijedi i u čast Bogu. Uvjeti ovog rata su da je neprijatelj morao prvi napasti. Primjer obveznog rata spominje se u židovskim spisima kada su se Jošua i Izraelci borili za povratak u Obećanu zemlju: “Sad ustani, pređi ovaj Jordan, ti i čitav ovaj narod ... svako mjesto po kojem će koračati stopalo vaše noge dao sam vam ... budite jaki i hrabri jer ćete vi učiniti da ovaj narod nasljeđuje zemlju koju sam pokazao njihovim očevima da im dam” (Jošua 1:2 – 6). U ovom ratu moraju sudjelovati svi bez izuzetka.
2. Milhemet rešut je “neobavezni rat” ili “diskrecijski rat” i moglo bi ga se nazvati pravednim ratom. Potrebno je dopuštenje židovske vlasti (Sanhedrina). Prije odlaska u rat mora se ponuditi mir, a napori da se izbjegne rat morali su biti neuspješni. Drugi je

uvjet da civili nisu oštećeni i da je šteta na zgradama ograničena. Na taj način židovstvo pokazuje brigu za neljudske vrijednosti. Židovi ne bi trebali uništavati vočke ili druge stvari potrebne za život. Uništavanje tih stvari spriječilo bi zajednicu da se ponovno uspostavi nakon rata.

Tora (Po.zak.: 20:5) kaže da prije početka neprijateljstva u slučaju neobaveznog rata, oficiri se moraju obratiti vojnicima i reći im da ako je netko sagradio novu kuću i još je nije posvetio, neka se vrati kući...; tko je zasadio vinograd, a još ga nije pobrao, neka se vrati kući....; tko je zaručio djevojku i još je nije odveo, neka se vrati kući.... Također onaj koji se plaši i tko je malodušan, također ne mora ići u ovaj rat.

Tema ovog teksta nije rat nego mir i zato neću previše pisati o svim aspektima ratovanja sa židovskog stanovišta, nego ću samo navesti par stvari koje se tiču ratne etike, a koje su karakteristične za našu temu. Postoji zabranjena ratna taktika. Židovski zakon zabranjuje upotrebu otvorenog vandalizma u ratovanju. Zabranjuje uništavanje voćaka kao ratnu taktiku. Također je zabranjeno razbijanje posuda, kidanje odjeće, razbijanje izgrađenih objekata, zaustavljanje fontana ili uništenje hrane na razarajući način. Zabranjeno je ubijanje životinje bez potrebe ili nuđenje otrovane vode stoci. Prema rabiju Judah Loewu iz Praga, židovski zakon zabranjuje ubijanje nevinih ljudi, čak i tijekom legitimnog vojnog angažmana. Prije početka ratnog djelovanja, neprijatelju treba uvijek ponuditi mir s humanim uvjetima predaje. Mirovni pregovarači se šalju tri dana. Ako neprijatelj pristane na uvjete, ne smiju se dirati i s njima se mora postupati s dostojanstvom i poštovanjem. Prije postavljanja opsade uvijek treba vidjeti može li se grad osvojiti bez uništenja ili sa što manje

RAT I MIR NA ŽIDOVSKI NAČIN, IZVOR: INTERNET

destrukcije. Opsada se postavlja samo s tri strane, tako da se neprijatelju ostavi ruta za bijeg. Tora propisuje židovskoj vojsci kako treba postaviti svoj logor i to do najmanjeg detalja da čak propisuje kako vojnik mora obaviti nuždu. Tora opisuje da su Abraham i Jakov uoči borbe osjećali strah i strepnju, ne toliko za svoj život, nego da možda u borbi nehotice ne oduzmu život nekome tko to ne zaslužuje.

O ratovima istrebljenja (obaveznim ratovima) govori nekoliko biblijskih zapovijedi židovstva, poznatih kao 613 Micvot:

- Ne održavati na životu nijednog pojedinca od sedam kanaanskih naroda (Pnz 20: 16)
- Istrijebiti sedam kanaanskih naroda iz izraelske zemlje (Pnz 20: 17)
- Uvijek se sjetiti što ti je Amalek uradio (Pnz 25:17)
- Da se ne zaboravi zlo koje nam je počinio Amalek (Pnz 25: 19)
- Izbrisati ime (ili sjećanje) Amaleka (ili, prema Maimonidesu: uništiti Amalekovo sjeme) (Pnz 25:19) Opseg istrebljenja opisan je u zapovijedi (Pnz 20: 16 - 18)

koja Izraelcima naređuje da “ne ostavljaju na životu ništa što diše ... potpuno ih uništava ...”. i 1. Samuelova 15: “A sad, idi i zdrobi Amaleka; stavi ga pod prokletstvo uništenja sa svime što posjeduje. Ne šteti ga, već ubij muškarca i ženu, bebu i dojilje, vola i ovce, deve i magarce.” Rabinski komentator Raši detaljno obrazlaže ovu zapovijed: “Od muškarca do žene, od novorođenčeta do sisa, od vola do ovce, tako da ime Amalek nije spomenuo ni u odnosu na životinju rekavši: “Ova je životinja pripadala Amalečanima”. Amalek ima posebno mjesto kao arhetip zla, i zato ga moramo uništiti i izbrisati svaki trag na njegovo postojanje.

Poznato je da IDF — Izraelske obrambene snage imaju svoj etički kodeks ponašanja, popularno nazvan “Tohar Hanešek” (“čistoća oružja”), koji je kombinacija etičkih učenja židovske tradicije, izraelskih i međunarodnih zakona.

U svakom ratu, ma kako etički vođenom ima žrtava i postavlja se pitanje kako Židovi pomažu žrtvama rata? Židovi imaju i previše iskustva kao žrtve rata, posebno tijekom Drugog svjetskog rata. Holokaust ili Šoa rezultirali su smrću šest milijuna Židova. Nažalost mnogi ljudi su spoznali što znači biti prisiljen napustiti svoje domove, posao, zemlju i postati izbjeglicom. Judaizam uči brinuti se o drugima, čak i ako je to neprijatelj: “Ako je vaš neprijatelj gladan, dajte mu jesti; ako je žedan, napojite ga vodom” (Izreke 25:21). U vrijeme rata, židovsku zajednicu se potiče da pruža pomoć i daje podršku: hranjenje gladnih, pronalaženje čiste vode, pružanje skloništa, dobrovoljno pružanje pomoći ranjenicima i prikupljanje sredstava za one kojima je potrebna. Budući da su Židovi zabrinuti za žrtve rata, oni će se često udruživati s drugima pokušavajući ublažiti patnju ili pružiti podršku žrtvama kroz različite dobrotvorne organizacije.

ŽIDOVSTVO I MIR

Jedan od najvažnijih koncepata u židovstvu je koncept mira. Možda bi mogli kazati da je krajnji cilj židovstva stadij apsolutnog mira, što bi se trebalo dogoditi u Mesijansko vrijeme. Židovstvo ima učenja i smjernice za svoje sljedbenike kroz hebrejsku Bibliju i rabinsku literaturu koja se odnose na pojam i koncept mira.

Hebrejska riječ za mir je “šalom”, što je izvedeno iz jednog od Božjih imena. Hebrejska korijenska riječ S-L-M za “potpun”, “dovršen” ili “cjelovit” podrazumijeva da prema židovstvu i učenjima Tore samo kada postoji istinsko stanje “cjelovitosti” znači da je sve “potpuno” i da vlada pravi “mir”.

“Šalom” je hebrejska riječ koja znači mir, sklad, cjelovitost, dovršenost, prosperitet, blagostanje i spokoj i može se idiomatski koristiti u značenju i zdravo i zbogom. Kao i na hrvatskom jeziku, može se odnositi ili na mir između dva entiteta (posebno između čovjeka i Boga ili dva čovjeka ili kućni mir ili između dvije države) ili na dobrobit i sigurnost pojedinca ili skupine pojedinaca. Riječ “šalom” nalazi se i u mnogim drugim izrazima i imenima.

Na hebrejskom su riječi građene na “korijenima”, uglavnom od tri suglasnika. Kada se korijenski suglasnici pojavljuju s raznim samoglasnicima i dodatnim slovima, od jednog korijena mogu se oblikovati razne riječi, često s određenim značenjem. Tako od korijena S-L-M dolaze riječi “šalom” (mir, blagostanje), “hištalem” (vrijedilo je), “šulam” (plaćeno je), “mešulam” (plaćeno unaprijed), “mušlam” (savršen) i “šalem” (cjelovit). Kako se na hebrejskom platili kaže “le-šalem”, ja se volim šaliti, da čovjek ima istinski mir jedino kad plati sve račune. U prijevodima Biblije “šalom” prevodimo kao mir, a odnosi se na dobrobit drugih (Post.: 43:27, Izl.: 4:18), na ugovore (1.

Kraljevima 5: 12) i u molitvi za dobrobit gradova ili naroda (Psalam 122: 6, Jeremija 29: 7).

Riječ “šalom” može se koristiti kao imenica, pridjev, glagol ili prilog. Također se koristi u različitim izrazima i kontekstima u hebrejskom govoru i pisanju:

- “šalom” je sam po sebi vrlo česta kratice i koristi se u modernom izraelskom hebrejskom kao pozdrav. Također se koristi kao oproštaj.
- “šalom alehem” (mir na tebi, mir na vas), ovaj se izraz koristi za pozdrav drugima i najviše ga upotrebljavaju ortodoksni Židovi. Odgovarajući odgovor na takav pozdrav je “alehem šalom” (mir tebi). Prije šabatne večere, u petak uvečer, Židovi imaju običaj pjevati pjesmu koja se zove “Šalom alehem”, prije nego što se izgovori Kiduš uz vino i blagoslov za kruh.
- “Šabat šalom” (Šabatni mir) uobičajeni je pozdrav koji se koristi na Šabat.
- “ma š’lom’ha” doslovno znači “kakvo je tvoje blagostanje ili mir?”, a u modernom hebrejskom jednostavno znači “kako si?”.
- “alav hašalom” (na njemu je mir) fraza je koja se koristi u nekim židovskim zajednicama, posebno aškenaskim, nakon spominjanja imena preminule osobe.
- “Ose šalom” (Onaj koji pravi mir) je odlomak koji se često nalazi kao završna rečenica u velikom dijelu židovske liturgije (uključujući birkat hamazon, kadiš i osobne šuteće molitve amida).

U židovstvu je šalom — mir jedno od temeljnih načela Tore: “Njeni su putovi ugodni putevi, a svi su njezini putovi šalom (mira)”. Talmudski mudraci objašnjavaju: “Čitava Tora je samo zbog putova šalama (mira)”. Maimonides komentira u svojoj Mišne Tori: “Veliki je mir, kao što je i cijela Tora dana da bi promovirala mir u svijetu, kako se kaže: “Njeni su putovi ugodni i svi su njezini putovi mirni”. Tu se spominje jedan od najvažnijih koncepata

židovstva “derek šalom” (putovi mira), koji određuje ponašanje i odnos prema ne-židovima.

Riječ “šalom” je jedno od Božjih imena, stoga na mjestima kao što je kuponica nije dopušteno pozdraviti drugog riječju “šalom”. Ime grada Jeruzalema, Jerušalajim na hebrejskom, sastoji se od dvije riječi s “-šalajim” tj. “-Salem” koje označavaju koncept “mira”, a “Jeru-” označava “strah (od Bog)” kao kombinirana riječ. Ovo rabinsko objašnjenje imena veže ga za riješ “jir’e” od imena “Adonai-jir’e” (“Gospod vidi”) kojega je Abraham dao brdu Moria prilikom žrtvovanja svog sina Izaka i imena Salem. Drugi midraši (rabinska literatura) kažu da ime Jeruzalem znači “Grad mira”. To je postalo opće prihvaćeno objašnjenje. I ja sam to prihvatio dok nisam došao u Jeruzalem i vidio da je to zapravo grad groblja raznih denominacija. Nije bilo dovoljno što su bili razdvojeni dok su bili živi, nego su i u smrti njihovi zemni ostaci razdvojeni. Nadam se da su barem u duhu zajedno. Od onda Jeruzalem doživljam kao grad groblja, prošlih, sadašnjih i budućih, s naglaskom na buduća. Valjda je to cijena trajnog mira. I ime slavnog biblijskog kralja Salomona (Šlomo na hebrejskom) znači “miran” ili “potpun” ili “cjelovit”. Šalom je također čest u modernom hebrejskom u Izraelu, kao ime, nadimak ili prezime (Šlomo, Šlomi, Šulamit, Šlomit, Šlomcion). Šalom može biti i dio imena organizacije, pa se imena brojnih organizacija i mjesta odnose na “mir” između Izraela i njegovih arapskih susjeda (npr. Brit Šalom, Neve Šalom). Šalom se koristi i kao dio drugih imena, poput sinagoga, kao u Beth Šalom. Riječ “šalom” može biti upotrjebljena i kao naziv nekog događaja, kao npr. libanonski rat 1982. na hebrejskom je poznat po imenu “Milhemet Šalom Hagalil, što na hrvatskom znači “Rat za mir (ili blagostanje) Galileje”.

Tora i TaNaH (Biblija) opširno pišu o miru, kako osobnom, tako i među narodima i državama. Značajni primjeri:

- Svećenički blagoslov (Brojevi 6: 24-26) završava s: “Neka Bog podigne svoje lice na vas i da vam mir”.
- Levitski zakonik 26: 6: “I mir ću staviti na zemlju”.
- Brojevi 25:12: “Evo, dajem mu svoj savez mira”.
- Izaija 57:19: “Mir, mir dalekim i bliskim”
- Psalam 34:15: “Tražite mira i težite za njim”.

Židovske molitve i prateći blagoslovi pune su stalnih referenci za čežnjom za mirom na Zemlji.

Odbijanje prihvaćanja nasilja je jedna od glavnih karakteristika židovskog naro-

da, barem kako to vidi Jean-Paul Sartre: “Židovi su najblaži od ljudi, strastveno neprijateljski raspoloženi prema nasilju. Ta tvrdoglava slast koju čuvaju usred najgroznijeg progona, onaj osjećaj za pravdu i razum koji su postavili kao jedinu obranu od neprijateljskog, brutalnog i nepravednog društva, možda je najbolji dio poruke koju donose nama i istinski znak njihove veličine”.

Religijski tekstovi židovstva u velikoj mjeri podržavaju suosjećanje i mir, a Tora sadrži dobro poznatu zapovijed “Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe”. (Lev.zak.: 19:18). Zapravo, ljubav prema miru i težnja za mirom jedno je od ključnih načela židovskog zakona. Iako židovska tradicija u određenim slučajevima dopušta ratovanje i ubijanje, zahtjev je da uvijek moramo

RAT I MIR NA ŽIDOVSKI NAČIN, IZVOR: INTERNET

tražiti pravedan mir prije vođenja rata. Židovstvo je od doba proroka čovječanstvu proklamiralo ideal sveopćeg mira, težeći duhovnom i fizičkom razoružanju svih naroda. Judaizam odbacuje nasilje i oslanja se na moralno obrazovanje, ljubav i suosjećanje. Judaizam se svom svojom dušom protivi nasilju. Filozofija nenasilja ima korijene u židovstvu, sežući do jeruzalemskog Talmuda iz sredine 3. stoljeća. Iako apsolutno nenasilje nije zahtjev židovstva, religija tako oštro ograničava upotrebu nasilja, da nenasilje često postaje jedini način za ispunjenje života istine, pravde i mira. Židovski zakon (prošli i sadašnji) ne dopušta nikakvu upotrebu nasilja, osim u samoobrani. Svaka osoba koja čak i podigne ruku kako bi udarila drugu osobu naziva se “zlom”. Tora opisuje kako je Mojsije vidio jednog Židova koji udara drugog u Egiptu (Izlazak 2:13): “.. rekao je raši (zli), zašto udaraš svog druga?” Midraš komentira: “Rabin Jichak je rekao: odatle doznajemo da se onaj tko udari svog kolegu naziva raša (zli)”. Maimonides je presudio da onaj tko udari svog kolegu prekršio negativnu zapovijed.

Tora daje smjernice od odnosa među pojedincima pa sve do “židovskog načina ratovanja”. Kad dođe vrijeme rata, od židovskih vojnika se očekuje da se u borbama pridržavaju posebnih zakona i vrijednosti. Židovska etika ratovanja pokušava uravnotežiti vrijednost održavanja ljudskog života s potrebom ratovanja. Judaizam je pomalo neobičan po tome što zahtijeva poštivanje židovskih vrijednosti čak i dok se ratuje, a posebno tijekom same borbe. Tora pruža sljedeća pravila kako voditi rat: tražiti mir prije vođenja rata, očuvati ekološke potrebe okoliša, održavati osjetljivost na ljudski život te cilj je mir.

Prema Ponovljenom zakonu, svakom gradu koji je pod opsadom mora se ponuditi mir, uvjetovano prihvaćanjem plaćanja danka.

U Mišni je rabin Šimon ben Gamliel poučavao: “Svijet počiva na tri stvari: pravdi, istini i miru.” Mišna mudraci nadalje su pitali, tko je heroj heroja? I daju odgovor, heroj nije onaj koji pobjeđuje svog neprijatelja, već onaj koji neprijatelja pretvara u prijatelja.

Prema Talmudskom učenju, sama činjenica oduzimanja nečijeg života, čak i kada se to pravedno čini, ipak utječe na osobu, jer Talmud je čak i pravedan sud, koji je opravdano osudio nekoga (u davnim vremenima) na smrtnu kaznu, nazvao “krvavim sudom”. Tora za jako puno prekršaja kaže da bi se trebali kazniti smrtnom kaznom, ali to je samo način da se iskaže težina prekršaja koji je netko uradio. Smrtne kazne su se jako rijetko izvršavale, pa jedan rabin u Talmudu kažu da ako bi sud donio jednu smrtnu kaznu u sedam godina, nazvali bi ga “krvavi sud”, dok drugi kaže da to vrijedi za jednu smrtnu presudu u sedamdeset godina. Čak je i kralju Davidu, kojeg židovska tradicija smatra najpobožnijim pravednikom, (a njegovi su ratovi bili s Božjim dopuštenjem ili / i naredbama) bila uskraćena gradnja hrama u Jeruzalemu. I Talmud objašnjava da kada je kralj David pitao “Zašto ne mogu graditi Beit Hamikdaš (Hram)?” Bog mu je preko proroka odgovorio da su mu ruke krvave od krvi prolivene u brojnim ratovima koje je vodio. Talmud nas također uči: “Budi proganjeni, a ne progonitelj”.

Srednjovjekovni židovski komentatori, uključujući španjolskog teologa i komentatora Isaaca Aramu (oko 1420. – 1494.) i Isaaca Abravanela (1437. – 1508.), isticali su predanost židovstva miru. Talijanski rabin Samuel David Luzzatto (1800. – 1865.) kategorički je izjavio da je jedini dopušteni rat bio obrambeni. Kasnije je sličan stav zauzeo i rabin Jeshajahu Karelitz (Hazon Ish, 1878. – 1953.), koji je zabranio napadački rat sa židovske strane. Moderni komentatori poput rabina Mos-

he Avigdora Amiela (1883. – 1946.), koji je bio glavni rabin Tel Aviva, napisao je da je vojna suzdržanost apsolutni zahtjev zakona Tore, jer se “Ne ubij” primjenjuje bez obzira na to je li žrtva Arapkinja ili Židovka, i da je to osnova židovske etike. Izraelski glavni rabin Shlomo Goren, koji je služio u IDF-u kao padobranac i glavni kapelan, bio je ključan u formuliranju službene etičke doktrine IDF-a i koncepta “čistoće oružja”. Napisao je: “Ljudski je život nesumnjivo vrhovna vrijednost u židovstvu, što se izražava i u Halahi (židovskom vjerskom zakonu) i u proročkoj etici. To se odnosi ne samo na Židove, već i na sve ljude stvorene na sliku Božju.”

Značajni rabini poput Josefa Ovadije, utjecajnog sefardskog rabina i jednog od najvećih rabinskih autoriteta 20. stoljeća, zalagali su se unatoč kontroverznom komentarima javnosti, za mirovne pregovore u izraelsko-palestinskom sukobu od kasnih 1980tih. Njegovo je glavno opravdanje halahičko načelo Pikuah Nefeš (spašavanje života), u kojem se sve židovske zapovijedi (isključujući preljub, idolopoklonstvo i ubojstvo) odguruju u stranu i stavljaju na čekanje ako je život doveden u opasnost. Koristeći se argumentom koji je prvi artikulirao veliki američki rabinski autoritet Joseph Soloveitchik, rabin Ovadia tvrdi da arapsko-izraelski sukob ugrožava ljudske živote, čime zadovoljava gornje kriterije i prevladava prioritet zapovijedi koje se odnose na naseljavanje izraelske zemlje. Stoga je Izraelu ne samo dopušteno, nego je čak i dužan uložiti ozbiljne napore da postigne mirovno rješenje, ali ujedno i poduzeti mjere za ispravnu zaštitu svojih građana, jer krajnji cilj je spašavanje života. Rabin Ovadia je prvi put primijenio princip Pikuah Nefeš na izraelske sukobe sa susjedima 1979., kada je presudio da je ovaj argument Izraelu dao ovlast za sklapanje mira s Egiptom i povratak Sinajskog poluotoka Egiptu.

MESIJANSKO DOBA

U Abrahamovim religijama, mesijansko doba je buduće vremensko razdoblje na Zemlji u kojem će Mesija vladati i donijeti univerzalni mir i bratstvo, bez ikakvog zla. Židovstvo je izvor te ideje kao vremena općeg i apsolutnog mira.

Prema židovskoj tradiciji, mesijansko će doba biti doba globalnog mira i harmonije; doba oslobođeno svađe i nedaća, pogodno za unapređenje znanja o Stvoritelju. Tema Mesije koji će započela eru globalnog mira sadržana je u dva najpoznatija biblijska odlomka iz Knjige proroka Izaije: “Mačeve će svoje prekovati u plugove, a svoja koplja u srpove; nacija neće dizati mač protiv nacije i neće se više učiti ratu” (Izaija 2: 4).

“Tada će vuk boraviti s janjetom, ris će ležati s jaretom, tele, lav i ovca bit će zajedno. Malen dječak ih može voditi. Krava i medvjedica zajedno će pasti. Njihovi mladi zajedno će ležati. I lav će jesti slamu kao tele. Nejače će se igrati nad gujinim repom. U rupu zmiije zavlaić će dijete ruku, dijete odbijeno od prsiju. Ne će se činiti ništa zlo, nikakva nepravda na cijeloj mojoj svetoj gori. Jer je zemlja puna Gospodnjega spoznanja, kao što vode pokrivaju morsko dno” (Izaija 11: 6 – 9)

Prema Talmudu, Midrašu i drevnom kabalističkom djelu Zoharu, Mesija mora stići 6000te godine od trenutka stvaranja, što znači da to odgovara godini 2240. po gregorijanskom kalendaru. Midraš komentira: “Šest eona za ulazak i izlazak, za rat i mir. Sedmi eon je u potpunosti Šabat i odmor za vječni život”. Postoji kabalistička tradicija koja tvrdi da svaki od sedam dana u tjednu, koji se temelje na sedam dana stvaranja, odgovara sedam tisućljeća stvaranja. Tradicija uči da sedmi dan u tjednu, subotnji dan odmora, odgovara sedmom tisućljeću, dobi sveopćeg “odmora”, odnosno

RAT I MIR NA ŽIDOVSKI NAČIN, IZVOR: INTERNET

mesijanskom dobu. Izvođenje sedmog tisućljeća započinje s 6000. godinom i to je posljednje vrijeme da Mesija može doći. Ovdje bih želio ukazati na razliku između Platonove idealne države s Mesijanskim vremenom. U Platonovoj idealnoj državi postoji i policija i vojska, dok u Mesijanskoj ne postoji ni jedan komad oružja.

Što judaizam kaže o ratu? Židovstvo ne smatra da su nasilje i rat u cilju promicanja pravde uvijek pogrešnim. Prihvata da će određene vrste rata biti etički opravdane i da je ponekad moralno prihvatljivo ubijati ljude. Prije objave rata ili započinjanja bitke mora se istinski pokušati postići mir i izbjeći sukob.

Kako židovstvo promiče mir? Religijski tekstovi židovstva u velikoj mjeri podržavaju suosjećanje i mir, a hebrejska Biblija sadrži poznatu zapovijed “voli bližnjega svoga kao samoga sebe”. Zapravo, ljubav prema miru i težnja za mirom jedno je od ključnih načela židovskog zakona. Ključna moralna načela uključuju pravdu, iscjeljivanje svijeta (tikun olam), dobročinstvo i dobrotu prema drugima,

svetosti ljudskog života, uključujući koncept “spašavanja života” (Pikuah Nefeš).

Judaizam je najstarija monoteistička religija na svijetu koja datira gotovo 4.000 godina. Sljedbenici židovstva vjeruju u jednog Boga, koji se otkrio kroz drevne proroke. Povijest židovstva ključna je za razumijevanje židovske vjere koja ima bogato naslijeđe zakona, kulture i tradicije. Najvažnije učenje i načelo židovstva jest da postoji jedan Bog, bestjelesni i vječni, koji želi da svi ljudi čine ono što je pravedno i milosrdno. Svi su ljudi stvoreni na sliku Božju i zaslužuju da se prema njima postupa dostojanstveno i s poštovanjem. Židovi nisu naučeni veličati nasilje. Rabini iz Talmuda vidjeli su rat kao zlo koje se može izbjeći. Učili su: “Mač dolazi na svijet zbog odgađanja i izopačenja pravde”. Židovi su uvijek mrzili rat, a koncept “Šalom” izražava nadu u mir, u židovstvu rat je zlo, ali je ponekad neophodan, ali židovstvo također uči da se moramo jako potruditi da bi se to izbjeglo.

MIZRAHI ŽIDOVI

PIŠE: J. C.

Mizrahi Židove često se miješa sa sefardskim Židovima (jer dijele neke vjerske običaje i ponekad su živjeli u istim zemljama) ali oni su ipak imali drugačiju povijest. Tko su Mizrahi Židovi?

Mizrahi ili mizrahim (hebr. misrach, “istok”, “orijent”), ili adot hamizrah (zajednica Istoka) su Židovi iz arapskih država (Irak, Maroko, Tunis, Libija, Egipat, Sirija, Jemen itd.), odnosno Židovi koji žive ili su živjeli na Bliskom istoku ili u sjevernoj Africi. Ove židovske zajednice većinom potiču iz davnih, biblijskih vremena, a najstarije i najveće nalazile su se u modernom Iraku (Babiloniji), Iranu (Perziji) i Jemenu.

Uporaba pojma orijentalni Židovi, ili mizrahi, nastala je početkom 1990-ih, kada su ga usvojili izraelski aktivisti koji su pripadali ovoj grani judaizma. Danas se pojmom Mizrahim uglavnom označavaju Židovi iz bliskoistočnih zemalja poput Libanona, Sirije, Jemena, Irana, te sjeverno-afričkih zemalja poput Egipta, Libije, Tunisa, Alžira i Maroka.

Od 1948. godine, kada je osnovana Država Izrael pa do 1980. godine, više od 850.000 Mizrahima al i Sefarada otišlo je iz arapskih i muslimanskih zemalja. Dio njih bio je protjeran, dio je pobjegao a dio tih starih židovskih zajednica bio je evakuiran iz tih zemalja. U nekim slučajevima pripadnici ovih zajednica pješice su prohodali tisuće kilometara, dok je u drugim slučajevima izraelska vlada židovske zajednice evakuirala zrakoplovima. Zbog načina na koji su odlazili iz svojih domova, često su za sobom ostavljali svu

svoju imovinu. Neke židovske zajednice tako su ostale bez svoje najvrjednije imovine, pripadnici zajednica napuštali su svoje profesije na koje su bili ponosni, okolinu na koju su bili naučeni, i morali su kretati iz početka i stvarati život u potpuno novoj zemlji, u kojoj su vladali običaji na koje oni nisu bili naučeni. Preseljenje iz zemalja koje su generacijama definirale njihov identitet i iz društava u kojima su se dokazali kao dobro integrirani članovi, na površinu je izbacilo velika pitanja u vezi identiteta. Mizrahim su bili prisiljeni pozabaviti se izazovom hoće li ili ne održati svoje etničke veze koje su ponekad mogle biti i bolni podsjetnici na ono što su ostavili u svojim dotadašnjim domovinama, prihvaćajući istovremeno društvene i vjerske običaje društva koje im je bilo prilično strano.

Mizrahim su se često osjećali kao građani drugog reda u Izraelu i smatrali su da je Izrael bio većim dijelom osnovan u skladu s europskom i cionističkom ideologijom. Klasični izraelski narativ govori o tome kako je židovska država spasila Židove iz arapskih zemalja i sa sjevera Afrike, što je djelomično točno. Ali u tome se ponekad zanemaruje činjenica da su Mizrahim imali osjećaj da je “cionistički narativ izbrisao i isključio njihov povijesni identitet”.

Pripadnici Mizrahi Židova govore dijalekte judeo-arapskog (hebrejske inačice različitih arapskih dijalekata), poput magrepsko-arapskog, kojeg su koristili kao drugi jezik. Veliki broj njihovih radova o filozofiji, religiji i literaturi napisan je na arapskom jeziku, koristeći modificirani hebrejski alfabet. Drugi jezici s kojima se Mizrahi poistovjećuju su, između ostalih,

judeo-perzijski, judeo-gruzijski, buharski, judeo-berberski, judeo-aramijski.

Danas većina Mizrahi Židova živi ili u Izraelu ili u SAD-u. U svojim novo-starijima domovinama, Mizrahi Židovi će više nego drugi Židovi održavati posebice jake i bliske veze s drugim pripadnicima svoje obitelji i zajednice.

S obzirom da su živjeli u raznim zemljama, Mizrahim su pokupili i dio običaja zemalja u kojima su živjeli, prilagođavajući ih svojoj kulturi i svojim običajima. To je posebno očito u kuhinji, u kojoj se židovske tradicije ponekad miješaju s lokalnim tradicijama ili se prilagođavaju dostupnim namjernicama. Sve je to urodilo jelima prepunim začina, boja i okusa. Neki su utjecaji lokalnih zajednica vidljivi i u načinima na koje židovske zajednice obilježavaju blagdane. Irački Židovi su tako, na primjer, za Purim imali muzičare koji su išli od kuće do kuće i zabavljali obitelji, dok su egipatski Židovi na jedan dan zatvarali židovske četvrti i slavili čitav dan.

Procjenjuje se da danas u svijetu živi oko četiri i pol milijuna pripadnika Mizrahi Židova, od čega najveći broj u Izraelu. Neke drevne zajednice praktički više ne postoje u svojim nekadašnjim domovinama, pa se tako vjeruje da danas u Jemenu živi još samo četiri pripadnika nekadašnje velike židovske zajednice.

MIZRAHI ŽIDOVI, IZVOR: INTERNET

POVIJEST ŽIDOVA U EGIPTU

PIŠE: PABLO BRONSTEIN

Prema Knjizi Izlaska, Mojsije je izveo Židove iz ropstva u Egiptu i započeo ključni događaj u priči osnutka Izraela. Teško je ne primijetiti ironiju priče izlaska iz Egipta. Mojsije je Židove izveo iz Egipta, a u zadnjih sto godina egipatski Židovi trude se ostati u Egiptu.

Židovi su živjeli u Egiptu otkada su osnovali malu koloniju na otoku Elefantini, nešto prije Babilonskog progonstva, a mnogi drugi Židovi došli su za vrijeme osvajanja Aleksandra Velikog. Židovska populacija nije se značajno promijenila sve do većih valova migracija 1517. kada su Osmanlije pokorili Egipat. U 19. stoljeću najveći broj Židova dolazi s Balkana, sjeverne Afrike, istočne Europe i Italije, te se naseljavaju po cijeloj delti Nila i najveće zajednice osnivaju u Kairu i Aleksandriji. Godine 1850. u Egiptu bilo je oko 6.500 Židova a do 1948. taj se broj popeo do 70.000 a prema neslužbenim zapisima čak do 90.000. Židovi, kao i mnoge druge nacionalne manjine, dali su značajan doprinos u ekonomskoj modernizaciji Egipta, osobito u drugoj polovici 19. stoljeća. Od Židova koji su živjeli u Egiptu najbrojniji su bili Sefardi koji su došli iz Španjolske, a veći broj

POVIJEST ŽIDOVA U EGIPTU, IZVOR: INTERNET

Aškenaza dolazi sredinom 19. stoljeća za vrijeme pogroma u Rusiji i Rumunjskoj. Iako su Židovi kao i ostale nacionalne manjine činili svega mali udio ukupnog stanovništva Egipta, koji je tada imao oko 19 milijuna stanovnika, taj broj je svejedno činio trećinu svih nacionalnih manjina. Sve se promijenilo za vrijeme arapsko-izraelskog rata 1948. koji je doveo do raspada židovske zajednice u Egiptu. Mnogi članovi zajednice su svojevrijem napustili Egipat a one koji to

nisu učinili izbacio je režim egipatskog predsjednika Gamala Abdela Namera koji je došao na vlast državnim udarom 1952. godine i svrgnuo monarhiju. Pola stoljeća kasnije, prema popisu stanovništva, broj pripadnika židovske zajednice spustio se na 5.680, a do 2009. ih je ostalo svega tridesetak, većinom osobe starije životne dobi.

Naserova vlada je uvela nove zakone kojima se oduzima i nacionalizira privatni obrt. U tom okruženju je za Židove bilo

sve teže naći i voditi posao, financijska nesigurnost i strah od progona potaknuli su mnoge da napuste zemlju. Ako bismo bili velikodušni, mogli bismo Naserove odluke protumačiti kroz kontekst procesa dekolonizacije, čiji je cilj bio da se riješi utjecaja i kontrole Zapada, no to ne objašnjava ksenofobiju prema egipatskim Židovima. Židovi u Egiptu nisu bili ni Francuzi ni Englezi već Egipćani.

Događaj koji je dodatno otežao odnos Židova u Egiptu bio je operacija pod lažnom zastavom 1954. Izraelska vojna obavještajna služba unovačila je skupinu egipatskih Židova za postavljanje bombi unutar egipatskih, američkih i britanskih civilnih zgrada poput kina, knjižnica i obrazovnih centara nakon zatvaranja radnog vremena. Za napade su htjeli okriviti organizaciju Muslimansku braću, egipatske komuniste ili lokalne nacionaliste. Cilj im je bio stvoriti sliku nestabilnosti kako bi nagovorili Britance da održe vojnu okupaciju Sueskog kanala. Akcija je imala kodno ime Operacija Susannah a postala je poznata kao Afera Lavon, prema izraelskom ministru obrane Pinhasu Lavonu, koji je nakon skandala bio prisiljen dati ostavku. Za vrijeme Sueske krize 1956. Naserova vlada hapsi tisuće egipatskih Židova pod sumnjom da špijuniraju za Izrael i nastavlja s nacionalizacijom židovskih obrta. Vlada je iskoristila Sinajsku kampanju kao izliku za izgon 25.000 Židova, a u studenome 1956. Ministarstvo vjerskih poslova proglasilo je Židove državnim neprijateljima. Tisućama Židova bilo je naređeno da napuste zemlju. Bilo im je dozvoljeno samo da uzmu jednu putnu torbu, malo novaca i da potpišu dokument kojim "doniraju" svoju imovinu egipatskoj državi. Za vrijeme Šestodnevnog rata 1967. Egipat ponovo plijenio Židovima domove i obrte. Nakon 1967. svega 12.000 Židova ostaje živjeti u Kairu.

Iako je egipatska vlada službeno osudila antisemitizam, u zadnjih dvadeset

POVIJEST ŽIDOVA U EGIPTU, IZVOR: INTERNET

godina antisemitski incidenti nisu bili rijetki. U 2013. od mnogobrojne židovske zajednice u Egiptu ostalo je vrlo malo. Iste godine, egipatska vlast zabranjuje prikazivanje filma o židovskoj zajednici "Židovi Egipta", dan prije njegove premijere u kinima. Filmski producent Hajtamel-Kamisiz kaže da mu nije dan razlog za zabranu prikazivanja filma, prisjećajući se stroge cenzure Mubarak. Film je bio zasnovan na svjedočanstvima povjesničara, političkih figura i prognanih egipatskih Židova, trebao je predstaviti nostalgичnu verziju multikulturalnog Egipta 20. stoljeća i postaviti pitanje "kako se promijenila percepcija Egipćana prema Židovima od prijatelja i sunarodnjaka u neprijatelje". U prosincu 2014. godine egipatski sud zabranio je održavanje godišnjeg festivala koji okuplja stotine Židova iz cijelog Bliskog istoka, koji slavi rođenje Abu Hatzira, legendarnog rabina iz Maroka poznatog po čudima. Egipatski sud zabranio je festival tvrdeći da slavlje uključuje konzumaciju alkoholnog pića, ples i druženje muškaraca i žena. Slavlje je inače bilo održano kod grobnice Abu Hatzira koju

je sud maknuo s liste antikviteta i mjesta kulturnog značaja. Festival je bio ponovo bio opozvan 2012. godine zbog Arapskog proljeća. S druge strane, Egipat je počeo obnavljati neke sinagoge i druge podsjetnike na nazočnost židovske zajednice u zemlji. Tako je prošle godine vraćen stari sjaj drevnoj sinagogi Eliyahu Hanavi u Aleksandriji. Dio je to ambicioznog nacionalnog plana za obnovu povijesnih vjerskih mjesta.

Nakon značajnog trogodišnjeg zastoja u diplomatskim odnosima, 2015. egipatski predsjednik Abde lFatahel-Sisi u lipnju imenuje novog veleposlanika u Izraelu. Direktor izraelskog Ministarstva vanjskih poslova Dore Gold izjavio je na svečanosti ponovnog otvaranja 9. rujna 2015. godine, da će "Egipat će uvijek biti najveća i najvažnija država u regiji. Ovaj događaj ujedno je i početak nečeg novog". Budućnost židovske zajednice u Egiptu još je uvijek neizvjesna. Prema podacima međunarodne organizacije za prava nacionalnih manjina danas se u Egiptu nalazi manje od 200 Židova koji većinom žive u Aleksandriji.

SPORAZUM IZ CAMP DAVIDA

PIŠE: PABLO BRONSTEIN

Nedugo nakon Drugog svjetskog rata, 1947. godine Ujedinjeni narodi glasali su za podjelu područja tadašnje Palestine (nad kojom je mandat upravljanja imala Velika Britanija) u dvije države, Izrael i Palestinu. Židovska agencija za Palestinu prihvatila je predloženi plan podjele usprkos ograničenjima koja je on predstavljao, no arapske države nisu. Arapskim državama i vođama nije bilo u interesu da se prijašnji teritorij Palestine razdijeli u dvije države te je nedugo zatim izbio rat između vojne koalicije arapskih zemalja, među kojima su bile i susjedne države Egipat i Jordan, i Izraela. Arapsko-izraelski rat 1948. godine, poznat kao Izraelski rat za neovisnost, trajao je nešto više od godinu dana i sedam mjeseci, a strana koja se postavila najvećim gubitnikom u sukobu bila je Palestinska samouprava koja nije uspjela ostvariti isti status kao što je to učinio Izrael. To će biti jedan od mnogih povoda za seriju sukoba s arapskim zemljama. U sljedeća tri desetljeća vodit će se još pet ratova. U šestodnevnom ratu 1967. Izrael okupira Sinajski poluotok i Pojas Gaze. Bitno je napomenuti da Sinajski poluotok graniči s istočnim dijelom Sueškog kanala, jednom od najprometnijih trgovačkih ruta u svijetu.

Godine 1970. u teškim ekonomskim uvjetima Anvar el-Sadat postaje predsjednik Egipat, te na Yom Kipur 1973. pokreće napad na Izrael u pokušaju da vrati izgubljeni teritorij Sinaja. Iako je savez Egipta, Sirije i Jordana inicijalno postigao značajan napredak u vraćanju

SPORAZUM IZ CAMP DAVIDA, IZVOR: INTERNET

izgubljenog teritorija, Izrael je u tri dana mobilizirao vojne snage te je sukob preseljen iz Izraela "pred vrata" Damaska i Kaira. Jedan od razloga za kraj sukoba bila je geopolitička situacija i napeti odnosi između velesila SAD-a i SSSR-a kojima je u interesu bilo postignuti sporazum o prekidu vatre i okončati rat. Iako je Izrael uspio pobijediti, osvijestila se činjenica da ne postoji jamstvo stalne vojne dominacije. Jomkipurski rat istaknuo je potrebu za postizanjem stabilnosti i mira između dviju država. Godine 1974. započinju preliminarni pregovori između Egipta i Izraela u kojima Izrael pristaje vratiti dio Sinajskog poluotoka. S ciljem da stvori trajni mir s Izraelom 1975. Sadat se udaljava od Sovjetskog Saveza kao saveznika i putuje u SAD. Mirovni pregovori bili su iznimno spori. Dvije godina su bile potrebne da

Sadat 1977. formalno posjeti Izrael, a do 1978. trajni sporazum još nije ostvaren.

Napredak u pregovorima dolazi s novoizabranim američkim predsjednikom Jimmyjem Carterom koji je pokazao značajan interes za stabilizaciju Bliskog istoka. Godinu dana od početka svoje administracije Carter vodi intenzivne pregovore s izraelskim i arapskim vođama u nadi kako bi se našlo rješenje za izraelsko-arapske sukobe. Carter preuzima ulogu moderatora u pregovorima između izraelskog premijera Menachema Begina i egipatskog predsjednika Anvara el-Sadata. Sporazumi iz Camp Davida (nazvani po odmaralištu američkih predsjednika u Camp Davidu u Marylandu), odnosno "Okvir za mir na Bliskom istoku" kako glasi njihov službeni naziv, dogovori su između Egipta i Izraela potpisani 17. listopada

1978. koji su doveli do formalnog mirovnog sporazuma tih dviju država. To je bio prvi sporazum u povijesti između Izraela i jedne od arapskih zemalja. Ambiciozni ciljevi pregovora bili su da se uspostavi put za mir na Bliskom istoku. Govorilo se o budućnost izraelskih naselja i zračnih baza na Sinajskom poluotoku, no najteža točka bila je područje Gaze i Zapadne obale. Iako pregovori nisu uspjeli ostvariti formalni mirovni sporazum, uspješno su u dva dokumenta uspostavili temelje za mir između Izraela i Egipta.

Proces kojim bi se formalizirali predloženi dokumenti u pravi mirovni sporazum bio je iznimno spor. Predsjednik Carter se nadao brzom napretku, vjerovao je da će tekst biti gotov za par dana, no izbila je serija nesuglasica između njegove administracije i vlade izraelskog premijera a izbila je i Iranska revolucija koja je zaokupila američku vanjsku politiku. Begin je nastavio s izgradnjom naselja na okupiranim područjima, a početkom listopada 1978. pregovori u Washingtonu su propali zbog zabrinutosti Izraela. Izraelska vlada nije htjela povući svoje postrojbe iz okupiranog područja jer su smatrali da Egipat neće poštovati uvjete mirovnog sporazuma. Nedugo nakon toga za vrijeme Iranske revolucije, američka vanjska politika je promijenila prioritete s mirovnih sporazuma te su se pregovori odužili s 1978. na 1979. U ožujku nakon Beginovog posjeta Bijeloj kući, predsjednik Carter putuje u Izrael kako bi nastavio pregovore. Dobio je Sadatov pristanak da predstavlja egipatske interese i vodio je intenzivne pregovore s izraelskom vladom koji su trajali tri dana. Nakon niza kompromisa, izraelska delegacija pristaje na predloženi mirovni sporazum i Sadat 13. ožujka usvaja sporazum te obje strane 26. ožujka potpisuju egipatsko-izraelski mirovni sporazum. Trud Begina i Sadata nije prošao nezamijećen, te su tako 1978. obojica dobili Nobelovu

nagradu za mir zbog toga što su zajedno "ispregovarali mirovni sporazum između Egipta i Izraela".

Daljnijim pregovorima Izrael i Egipat službeno započinju diplomatske odnose i postavljaju temelj trgovačkih odnosa. Vođe zapadnih zemalja podržavaju diplomatsku odluku Sadata, no vođe arapskih zemalja ne. Godinu dana nakon sklapanja mirovnog sporazuma, Arapska liga izbacuje Egipat iz svog članstva (devet godina nakon toga Egipat će ponovno

biti dio Arapske lige). Početkom listopada 1981. godine, tijekom vojne parade u Kairu, Sadata ubija egipatski ekstremist. Atentat nije promijenio diplomatske odnose između Izraela i Egipta koje je nastavio bivši egipatski predsjednik Hosni Mubarak. Iako sporazum u Camp Davidu nije uspio ostvariti sve postavljene ciljeve, on će ostati upamćen u povijesti kao prvi takav sporazum između Izraela i jedne arapske zemlje te ukazuje na dobar put prema miru u regiji.

A Preamble to Peace:
To Bring to an End the State of War

إنهاء حالة الحرب
لشيم קמ רמזב המרחמה

Communists and Arabs in Israel's Knesset Prove Nation's Democratic Role
Commentary, Page 2

Peace and its Complications: the Dreams of the Free World
Editorials, Page 4

THE JEWISH NEWS

A Weekly Review of Jewish Events

VOL. LXXV, No. 4 17515 W. Nine Mile, Suite 865, Southfield, Mich. 48075 424-8833 \$12.00 Per Year: This Issue 30¢ March 30, 1979

מזל טוב... לחיים

U.S. - Egyptian - Israeli Efforts Now Reaching Solid Ground

Peace Treaty Summarized Begin in Cairo Monday

WASHINGTON (JTA) — The peace treaty signed by Israel and Egypt at the White House on Monday rests on six basic elements: Israel's withdrawal from Sinai, security arrangements between the two countries, establishment of normal relations, right of passage of Israeli ships through the Suez Canal and the ships of both nations through each other's territorial waters, Israel's right to buy Sinai oil and negotiations on Palestinian self-rule.

The English version of the massive document was released by the State Department two hours after it was signed by Premier Menachem Begin of Israel and President Anwar Sadat of Egypt and President Jimmy Carter, as witness, on behalf of the United States. The treaty itself contains nine articles. There are four maps, agreed minutes to four articles, two annexes and six accompanying letters.

One of the knottiest issues, Israel's access to Sinai oil, was finally resolved in Washington on the eve of the signing ceremonies. The timetable according to which the various provisions of the treaty will be implemented is geared to Israel's phased withdrawal from Sinai.

Israel will evacuate its military forces and civilians from the Sinai Peninsula over a three-year period. Two-thirds of the peninsula will be turned over to Egypt within nine months of the exchange of "in-

NEW YORK (JTA) — Premier Menachem Begin announced Wednesday that he has invited Theodore R. Mann, chairman of the Conference of Presidents of Major American Jewish Organizations, to accompany him to Cairo on Monday as the representative of the American Jewish community. Begin will visit Cairo as the Israeli response to Egyptian President Anwar Sadat's trip to Israel in November 1977.

Begin made the announcement while briefing 50 leaders of the Presidents Conference, State of Israel Bonds and the United Jewish Appeal. The Israeli premier expressed the appreciation of the people of Israel for the help and support of American Jews during the past year-and-a-half of negotiations between Israel and Egypt.

He urged continued political support as well as renewed efforts through Israel Bonds and the UJA's Project Renewal to wipe out poverty in Israel and continue building the Jewish state. A report from the Israeli Embassy in Washington Tuesday said that Egypt had requested that Begin's visit to Cairo be postponed one week until April 9. Egyptian President Anwar Sadat later denied that the request had been made.

Israel and Egypt signed their historic peace treaty on the White House lawn shortly after 2 p.m. Monday before 4,000 spectators. In the ceremony televised around the world, Premier Menachem

Psalm 126
כְּשׁוֹב יְהוָה אֶת־שִׁיבוֹתָנוּ וְהֵינּוּ כִּחְלֹמִים: אֲזַיְמִיל שׁוֹרֵק מִיִּי וּלְשׁוֹנוֹ רִנָּה: אֲזַיִּמְרוּ בְּגוֹיִם: הַרְבִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִסְאֵלְהָ: הַרְבִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עֲמוֹ: הֵינּוּ שְׂמֵחִים: שׁוֹבֵי יְהוָה אֶת־שִׁיבוֹתָנוּ: כַּמְיִימִים בְּנֹבֶה: הַרְבִּיעִים בְּדַמְעָה: בְּרִנָּה יִקְצְרוּ: הַחֹק יִלֵּךְ וּבְכֶה: נֶשֶׁא שִׂרְי הַרְעָה: כִּי־יָבִיֵא בְרִנָּה: נֶשֶׁא אֶלְמֹתָיו: When the LORD restores the fortunes of Zion —we see it in our dreams— our mouths shall be filled with laughter, our tongues, with songs of joy. Then shall they say among the nations, "The Lord has done great things for them!" The Lord will do great things for us and we shall rejoice.

Restore our fortunes, O LORD, like watercourses in the Negev. They who sow in tears shall reap with songs of joy. Though he goes along weeping, carrying the seed-bag, he shall come back with songs of joy, carrying his sheaves.

Historic Handshake and Words in Washington, March 26, 1979

With an historic handshake for peace on Monday on the lawn of the White House, U.S. President Jimmy Carter, Egyptian President Anwar Sadat and Israeli Prime Minister Menachem Begin marked the beginning of a new era in the turbulent Middle East.

The Psalm for Peace, Psalm 126, was read by Prime Minister Begin to mark the historic occasion, and all three leaders referred to the prophetic words of Isaiah (Chapter 2):

The word that Isaiah son of Amos prophesied concerning Judah and Jerusalem. In the days to come, The Mount of the Lord's House shall stand firm above the mountains and tower above the hills; and all the nations shall gaze on it with joy. And the many peoples shall go and shall say, "Come, let us go up to the Mount of the Lord, to the House of the God of Jacob; that He may instruct us in His ways, and that we may walk in His paths." For instructions shall come forth from Zion, the word of the Lord from Jerusalem. Thus He will judge among the nations and arbitrate for the many peoples. And they shall beat their swords into plowshares and their spears into pruning hooks. Nation shall not lift up sword against nation, Neither shall they learn war anymore.

KADA JE ANVAR EL-SADAT STIGAO U IZRAEL

PIŠE: F. B.

Zrakoplov egipatskog vojnog zrakoplovstva sletio je 19. studenoga 1977. godine u zračnu luku Ben-Gurion dovozeći muškarca koji je — praktički sve do tog trenutka — bio zakleti izraelski neprijatelj: egipatskog predsjednika Anvara el-Sadata. U zračnoj luci je bilo napeto. Sve do posljednjeg trenutka, u krugovima izraelske vojske bilo je onih koji su upozoravali da se radi o triku ili čak o mogućnosti velikog terorističkog napada u samom srcu Izraela. Mogućnost da jedan visoki arapski čelnik dolazi u miru činila se nevjerojatnom.

Ali tada su se vrata zrakoplova otvorila i pojavio se Anvar el-Sadat. Bio je to početak povijesnog posjeta egipatskog predsjednika koji je tako postao prvi arapski čelnik koji je došao u Izrael. A Izrael ga je dočekao s najvišim državnim počastima.

Sljedećeg je dana Sadat otišao u izraelski parlament Knesset gdje je na arapskom jeziku održao povijesni govor u kojem je, između ostaloga, rekao: “Došao sam danas ovdje da oblikujemo novi život, da ustanovimo mir. Svi mi, u ovoj zemlji, u ovoj Božjoj zemlji, svi mi, muslimani, katolici i Židovi štujemo Boga i nikoga drugoga osim Boga”.

ANVAR EL-SADAT U IZRAELU, IZVOR: INTERNET

Sadat nije bio bilo koji arapski čelnik. Bio je to čelnik najveće arapske zemlje, zemlje s kojom je Izrael prethodno ratovao. Kada je u egipatskoj skupštini prethodno objavio svoju namjeru da posjeti Izraelu, rekao je: “Ja bih za mir išao na kraj svijeta. Išao bih u Izrael, želim pred narodom Izraela izložiti sve činjenice”.

Slike predsjednika Knesseta Yitzhaka Shamira, premijera Menachema Begina i egipatskog predsjednika kako zajedno sjede u izraelskom parlamentu bile su vrlo emotivne. Bio je to jedan od ključnih trenutaka izraelske i židovske povijesti, trenutak koji je odjeknuo diljem svijeta.

Izraelska javnost uglavnom je toplo i s entuzijazmom dočekala svog egipatskog

gosta. Bile su poduzete i velike mjere sigurnosti kako se ništa neočekivano ne bi dogodilo i kako bi egipatski predsjednik bio siguran. Za vrijeme boravka u Izraelu, Sadat je molio u džamiji Al-Aksa u Jeruzalemu, obišao je Crkvu svetog groba te Yad Vashem.

Begin i Sadat su 20. studenoga na zajedničkog konferenciji za novinare u Jeruzalemu najavili kraj neprijateljstava između Izraela i Egipta, i to je utrlo put mirovnom sporazumu za kojeg su Sadat i Begin dobili Nobelovu nagradu za mir.

Tko je bio čovjek koji je prvi od svih arapskih čelnika imao hrabrosti Izraelu pružiti ruku mira? Mohamed Anvar el-Sadat rođen je 1918. u siromašnoj egi-

patskoj obitelji, kao jedan od 13 braće i sestara. Njegov otac je bio Egipćanin, a majka kći oslobođenog sudanskog roba. Završio je Kraljevsku vojnu akademiju u Kairu i započeo vojnu karijeru. Imao je dva braka, a zahvaljujući svojoj drugoj supruzi, postao je veliki zagovornik prava žena. Za vrijeme vladavine njegova prethodnika Gamala Abdela Nasera, bio je državni ministar, predsjednik parlamenta i član predsjedničkog vijeća. Nakon Naserove smrti postao je predsjednik Egipta. Tijekom jedanaest godina koliko je proveo na čelu Egipta, promijenio je smjer zemlje, te pokrenuo drugačije

gospodarske smjerove i provodio je privatizacijske politike poznate kao Infitah. U povijesti će ostati zapamćen kao prvi arapski čelnik koji je posjetio Izrael te prvi arapski čelnik koji je sklopio mirovni sporazum s Izraelom, ali i kao čovjek koji je pokrenuo Jomkipurski rat i korektivnu revoluciju kojom je učvrstio svoju vlast. Sadatova politika prema Izraelu i SAD-u nije bila s oduševljenjem prihvaćena u arapskim državama, a radikalni krugovi smatrali su ga izdajnikom. Ubijen je tijekom vojne parade u Kairu 6. listopada 1981. Uz Sadata, ubijeno je sedam osoba, a ozlijeđeno je bilo 28 osoba, među kojima

i Hosni Mubarak, čovjek koji će naslijediti Sadata. Hrabri egipatski predsjednik imao je u tom trenutku 63 godine, a na njegovom se sprovodu okupio veliki broj svjetskih čelnika te trojica bivših predsjednika SAD-a — Jimmy Carter, Gerald Ford i Richard Nixon. Samo tri od 24 članice Arapske lige poslale su svoja izaslanstva na pogreb. Sadat je pokopan kod Spomenika nepoznatom vojniku preko puta bine na kojoj je ubijen.

DVADESET I SEDAM GODINA MIRA IZMEĐU IZRAELA I JORDANA

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Devedesete godine prošlog stoljeća bile su razdoblje intenzivnih mirovnih pregovora između Izraela i njegovih arapskih susjeda, nakon više ratova vođenih u desetljećima prije toga. Jedan od najvažnijih, a vjerojatno i najuspješniji, bio je mirovni sporazum s Jordanom sklopljen 1994. koji je okončao ratno stanje još iz 1948. i prvog izraelsko-arapskog rata. Analitičari kažu da je sporazum opstao jer ima stratešku vrijednost za obje zemlje, kao i za SAD čiji je tadašnji

predsjednik Bill Clinton bio potpisnik na dokumentu. Više je razloga koji su zbližili dvije zemlje i doveli do sporazuma: one dijele zajedničku granicu, imaju prozapadna stajališta, podupire ih Zapad i suočene su sa sličnim prijetnjama. Iako je u više od 25 godina njegova postojanja bilo poziva da se sporazum poništi, male su šanse da se to dogodi. Održavanje sporazuma važno je objema zemljama i ključno za njihovu nacionalnu sigurnost. Ipak, mnogi zbog problema koji su se javili u posljednjih gotovo 30 godina otkad je sporazum potpisan, kao i zbog toga što ne vide pravo zbližavanje dvaju zemalja ni dvaju naroda smatraju da je sporazumom uspostavljen samo “hladni mir”.

Sporazumom o miru između Države Izrael i Hašemitske Kraljevine Jordan završeno je ratno stanje, uspostavljeni su diplomatski odnosi, određene su granice na kopnu i na vodi, udareni temelji snažnijoj suradnji u turizmu i trgovini, a Jordan i Izrael obvezali su se da neće ustupati svoj teritorij trećoj strani za vojne napade.

Nakon više godina tajnih pregovora između Tel Aviva i Amana, oni službeni počeli su 1994. Činilo se da bi nakon Sporazuma iz Osla između Izraela i PLO-a iz 1993. — koji nikada nije donio mir a nekadašnji partneri danas su opet toliko daleko jedan od drugog kao što su rijetko bili posljednjih desetljeća —

Jordan mogao “ostati izvan velike igre”. Clinton je ‘pritiskao’ da se sporazum potpiše, egipatski predsjednik Hosni Mubarak davao je potporu. Naponi su urodili plodom i Izrael i Jordan su potpisali neobvezujući dokument, deklaraciju iz Washingtona 25. srpnja 1994. u kojoj stoji da su dvije zemlje okončale službeno stanje neprijateljstva i da će početi pregovore kako bi iza sebe ostavile “krvoprolie i tugu” i postigle trajni i pravedni mir. Izrael i njegov istočni susjed s kojim ima najdulju granicu potpisali su mirovni sporazum 26. listopada 1994. na ceremoniji u dolini Arava u Izraelu, sjeverno od Eilata i u blizini jordanske granice. Izraelski premijer Yitzhak Rabin i premijer Jordana Abdulsalam al-Majali potpisali su sporazum a predsjednik Izraela Ezer Weizman rukovao se s jordanskim kraljem Husseinom. Bill Clinton stavio je potpis kao svjedok. Događaj je završio tisućama šarenih balona puštenim u nebo. Sljedećeg dana, prije nego je kralj Husein odletio natrag u Aman, njegov je kraljevski avion u pratnji izraelskih F-15, kružio iznad Jeruzalema nekoliko puta. Kralj i njegova supruga navodno su bili vrlo ganuti gledajući Jeruzalem iz zraka.

Premijera Yitzhaka Rabina je 4. studenoga 1995. ubio židovski ekstremist u želji da potkopa Rabinove mirovne napore s Palestincima. Zbog bliskih odnosa s izraelskim premijerom tijekom pregovora o izraelsko-jordanskom sporazumu, Husein je pozvan da održi govor na ispraćaju u Jeruzalemu. Bilo je to prvi puta da je kralj Husein bio u Jeruzalemu od rata 1967. godine.

Godinu nakon Rabinova ubojstva, prvi put je za izraelskog premijera izabran Benjamin Netanyahu.

U siječnju 1999. kralj Husein je ponovno posjetio Izrael i kada je odlazio, Netanyahu je odlučio iskazati počast moharhiji tako da su kraljevski zrako-

IZRAELSKO-JORDANSKI MIROVNI SPORAZUM, IZVOR: INTERNET

plov prepratala dva borbena zrakoplova izraelskih zračnih snaga.

Neki govore o političkoj kemiji između kralja Huseina i Rabina koji su imali zajedničku viziju novog Bliskog istoka, rivijere od egipatskog Sharm el-Sheikha do jordanske Akabe i izraelskog Eilata. S Netanyahuom kemije svakako nije bilo.

Mirovni sporazum Izraela i Jordana uredio je pitanja teritorija, sigurnosti, vodenih resursa te suradnju na raznim područjima. Među ostalim, stvorena je “administrativna granica” između Jordana i Zapadne obale, koju je okupirao Izrael 1967. godine, bez pretendiranja da se odredi status teritorija.

Dvije zemlje uspostavile su “zajednički odbor za pitanje vođe”, odredile pitanja borbe protiv kriminala i droga, okoliša, graničnih prijelaza, putovnica i viza. “Svaka zemlja ima pravo odbiti ulazak određenoj osobi, u skladu sa svojom regulativom”, kaže članak 6. mirovnog sporazuma.

Zemlje uspostavljaju pune diplomatske i konzularne odnose i razmjenjuju

ambasade, daju turističke vize, otvaraju zračni promet i promet kroz luke, uspostavljaju zonu slobodne trgovine i industrijski park u Aravi. Sporazum brani neprijateljsku propagandu. I jedna i druga zemlja obvezale su se poštovati suverenitet i teritorij one druge, ne ulaziti na teritorij druge strane bez dopuštenja i surađivati u borbi protiv terorizma. To uključuje sprječavanje graničnih napada, krijumčarenja, neprijateljskih napada protiv druge strane kao i suradnje s bilo kojom terorističkom organizacijom protiv one druge države.

Na 25. obljetnicu potpisivanja sporazuma, 2019. ni Izrael ni Jordan nisu organizirali nikakvu proslavu tog povijesnog događaja. U jordanskoj javnosti na sporazum se uvijek gledalo s podzrivošću, a dobar dio stanovništva nikad nije prihvatio ni Državu Izrael. Više od 25 godina nakon sporazuma čak i neki koji su ga podupirali razočarani su i počeli su se okretati protiv Izraela u kojem je pak stajalište prema sporazumu uglavnom

bilo suprotno, nešto pozitivnije, ili još bolje rečeno neutralno.

Kako ocjenjuju analitičari, u Jordanu postoji nekoliko problema vezanih uz mirovni sporazum s Izraelom. Prvi kamen spoticanja je pitanje džamije Al-Akse, odnosno, kako kaže Oraib Rantawi, jordanski analitičar i čelnik Centra za političke studije Al-Quds, “ponavljani izraelski činovi agresije protiv džamije Al-Aksa i izraelsko ciljanje jordanskog skrbništva nad islamskim svetištima u Jeruzalemu. To pitanje Jordan vidi kao izravnu prijetnju sebi i svojem statusu i ulozi”. Naime, u članku 9. mirovnog sporazuma Izrael priznaje posebnu ulogu Jordana nad muslimanskim svetištima u Jeruzalemu i obvezuje se dati visoki prioritet jordanskoj povijesnoj ulozi u tim svetištima u pregovorima o konačnom statusu.

Dobar dio jordanskog stanovništva su palestinski izbjeglice ili njihovi potomci. Službena pozicija Kraljevstva je da će se oni jednog dana vratiti u svoju državu. Daljnje naseljavanje Zapadne obale Aman vidi kao egzistencijalnu prijetnju.

Mnogi analitičari tvrde da je uzrok zahladnjenju odnosa i sam Netanyahu. Husein je 9. ožujka 1997. poslao Netanyahuu pismo u kojem izražava nezadovoljstvo njegovom politikom. “Moje razočaranje je iskreno i duboko, nakon više tragičnih akcija koje ste pokrenuli kao čelnik izraelske vlade, učinivši da mir — najvredniji cilj mog života — izgleda sve više kao daleka nedostižna iluzija.” Netanyahu mu je odgovorio dan kasnije, istvrdivši da problemi nisu počeli s njegovom vladom nego da je probleme uvelike naslijedio.

Onda se 13. ožujka 1997. dogodilo krvoprolie. Jordanski je vojnik koji je patrolirao izraelsko-jordanskom granicom ubio je sedam izraelskih djevojčica i ranio njih šest. Kralj Husein je otputovao u izraelski grad Beit Shemesh kako bi izrazio sućut ožalošćenim obiteljima.

Kleknuo je pred njima, rekavši im da se radi o “zločinu koji je sramota za sve nas. Osjećam kao da sam izgubio svoje dijete”. Njegova je gesta topla primljena u Izraelu a Husein je obitelji financijski oštećenje za izgubljene živote.

Drugi događaj koji je narušio odnose bio je upad agenata Mossada u Jordan, uz lažne kanadske putovnice u rujnu 1997. i pokušaj ubojstva Kaleda Mashala, čelnika Hamasa. Taj je slučaj doveo do toga da je kralj Husein nazvao Clintona i zaprijetio da će poništiti mirovni sporazum. Mashal se oporavio ali jordanski odnosi s Izraelom su se pogoršali.

U listopadu 2018. Jordan je obavijestio Izrael o svojoj namjeri da ne obnovi aneks mirovnog sporazuma vezan uz pogranično zemljište, enklavu nazvanu Otok mira, koju je Jordan dao Izraelu na korištenje na 25 godina. Po mirovnom sporazumu priznato je da je Otok mira ili Al-Bakura u sjevernom Jordanu područje pod jordanskim suverenitetom, ali je na 25 godina omogućeno Izraelcima

ulazak na to područje i obavljanje poljoprivrednih radova. Kada je taj rok 2019. istekao, Jordan je zatražio punu kontrolu nad teritorijem. Neki upravo tu odluku ocjenjuju najrezonantnijim simbolom pogoršanih odnosa.

Unatoč svemu tome, mirovni sporazum i dalje živi, podržan dobrim dijelom činjenicom da jordanske i izraelske sigurnosne snage blisko surađuju kako bi osigurale zajedničku granicu od upada militanata i krijumčara.

Bez obzira na izazove s kojima se suočavaju dvije zemlje, svaka za sebe i međusobno, obje imaju koristi od sporazuma. Činjenica da je sporazum izdržao više od dva i pol desetljeća unatoč kaosu kojem je izložena regija sigurno daje temelja za optimizam da će dočekati i daljnje rođendane. To što je postojeći sporazum održao mir više od četvrt stoljeća daje solidan temelj za razvoj boljih odnosa u budućnosti, posebice u svjetlu novih mirovnih sporazuma između Izraela i drugih arapskih zemalja.

“All the News That's Fit to Print”

The New York Times

Late Edition
New York: Today, sunny, breezy in mid 50s. Tonight, clear, cold Low 47. Tomorrow, mainly sunny, no warmer. High 61. Yesterday, 61 to 56, low 47. Details are on page C.

L.C.XLVII. No. 49,462 Copyright © 1997 The New York Times NEW YORK, THURSDAY, OCTOBER 27, 1994 69 CENT

Finding on Universe's Age Poses New Cosmic Puzzle

By JOHN NOBLE WILFORD

The most accurate measurement yet of the distance to a remote galaxy has yielded a revised estimate of the rate at which the universe is expanding. Younger scientists much closer to determining one of the most fundamental and elusive numbers in cosmology: the age of the universe.

Astronomers who made the measurement, announced yesterday, called it a critical milestone in establishing a scale for cosmic distances. They said they estimated that the universe is about 12 billion years old.

That may seem like an old age, but it is in the young side of what many previous estimates, which ranged from 10 billion to 20 billion years, if correct, would mean the universe is only 10 billion years old.

A team of astronomers led by Wendy L. Freedman of the Carnegie Observatories in Pasadena, Calif., made the measurement with observations by the Hubble Space Telescope, which is in orbit above Earth's atmosphere.

Continued on Page B12, Column 1

Israel and Jordan Sign a Peace Accord

President Clinton, with Prime Minister Yitzhak Rabin of Israel, left, and Prime Minister Abdulsalam al-Majali of Jordan, initiated a treaty signing ceremony in the White House today.

LOS ANGELES, Oct. 26 — In a press conference in Los Angeles, President Clinton today said that the signing of a peace accord between Israel and Jordan was a historic moment. He said the agreement would help bring about a lasting peace in the Middle East.

Clinton said the agreement was a landmark achievement for the region. He said the agreement would help bring about a lasting peace in the Middle East.

Clinton said the agreement was a landmark achievement for the region. He said the agreement would help bring about a lasting peace in the Middle East.

Patani in Peekskill: Behind the Revival

George E. Patani's tenure as Mayor of Peekskill, and the years since, would be a dominant presence there.

Patani's tenure as Mayor of Peekskill, and the years since, would be a dominant presence there.

California Governor Suggests Requiring Citizenship Cards

By H. DRUMMOND AYRES JR.

LOS ANGELES, Oct. 26 — In a press conference in Los Angeles, Gov. Pete Wilson today suggested that every California resident be required to obtain an official identity card to prove their citizenship.

Wilson said the card would be required for all state employees, and for anyone seeking a job, entering school or applying for a driver's license.

Wilson said the card would be required for all state employees, and for anyone seeking a job, entering school or applying for a driver's license.

Clinton a Witness: King Hussein Become Second Arab Leader to Reach a Treaty

By CLYDE HABEMAN

ARAVA CROSSING, Israel, Oct. 26 — At this quiet outpost, the Jordanian king, Hussein, signed a peace treaty today with Israel. It is the second Arab leader to reach a peace treaty with Israel.

Hussein said the treaty was a historic moment for the region. He said the treaty would help bring about a lasting peace in the Middle East.

While a Mathematician Calls Classic Riddle Solved

By GINA KOEHLER

For a year and a half, mathematicians have been trying to solve a classic riddle: How many people are there in the world?

A mathematician from the University of California, Berkeley, has solved the riddle. He said the answer is 6 billion.

The mathematician said the answer is 6 billion. He said the answer is 6 billion.

SUDBONOSNI BLITZKRIEG 1967. GODINE

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

Incident u Gazi... Palestinci gađali izraelske vojnike kamenjem... Bombaši-samoubojice... Suzavcima na prosvjednike... PLO... Vijeće sigurnosti... veto... Zid plača...

Kada ste u dječjačkoj dobi i slušate svako malo ovakve vijesti, ništa vam nije jasno. Pa zašto tamo dolje, na Bliskom istoku stalno ratuju? I kada se čini da je postignut mir, opet krene nova spirala nasilja i sukoba sa smrtnim žrtvama. Je li tako oduvijek bilo? Koliko se sjećam — da. I moji su roditelji znali reći: Opet oni! (mислеći na obje zaraćene strane). Prosjecom djetetu izvor sukoba nije poznat, pitanje je postoji li uopće interes za tamo nekim borbama, tisuće kilometara od nas. Ratuje se svugdje na svijetu. Da, ali na Bliskom istoku rat traje godinama. Ili desetljećima? Dio povjesničara smatra da Rat za neovisnost iz 1948. ustvari nikad nije ni završio, kraći ratovi iz '56., '67., '73., '82. ili ovi kasniji ratovi u 21. stoljeću kao da su prečke nekih dugačkih ljestvi. Što su ljestve duže, to je više tih "ratnih prečki".

Lipanski ili šestodnevni rat jedan je od ratova o kojima se i danas poučava. Jedni proučavaju izvrsno planiranje i vojnu strategiju, drugi proklinju i žale za izgubljenim teritorijem, treći se pozivaju na granice otprije toga rata, a neki i danas sa sjetom gledaju na tadašnji teritorijalni ratni plijen. Jer se Izrael, s tadašnjih 20.000 km², povećao za nekoliko puta i to samo u šest dana. Nekim područji-

BLITZKRIEG IZ 1967. GODINE, IZVOR: INTERNET

ma, poput Golanske visoravni ili okolice Jeruzalema, Izraelci i danas upravljaju.

Kako je do rata uopće došlo? Nakon što su Izraelci izvojevali veliku pobjedu nad arapskim vojskama u Ratu za neovisnost 1948. godine, gorčina diplomatskog poraza u sukobu s Egiptom 1956. nije jenjavala. Smatralo se da je Izrael podmuklo uvučen u taj rat europskih sila protiv Naserove politike u Sueskom kanalu. Iako su svi vojni ciljevi postignuti, Izrael je bio primoran na sramotno povlačenje. Egipat koji je poražen, na kraju je pak slavio i to uz potporu dviju supersila, SAD-a i SSSR-a. U demilitariziranu zonu na granici poslana su "plave kacige" koje su nadgledale mir. A na granicama s neprijateljski nastojenim Jordanom i Sirijom, incidenti su bili svakodnevnici. Postojala je opasnost da združene snage bivše UAR-a (Egipat+Sirija) napadnu Izrael te ga raskomadaju na manje enklave. Razloga za takvu zabrinutost je doista i bilo. Većina jordanskih snaga nalazila se zapadno od rijeke Jordan, u Samariji,

udaljenost od njihovih isturenih položaja do sredozemne obale iznosila je na par mjesta samo 15 kilometara. Tu su još libanonski kampovi prepuni dobrovoljaca, izdašna potpora Saudijske Arabije, Iraka pa čak i daljnjih država.

Izraelci su u strogoj tajnosti pripremili odvažan plan preventivne invazije. Cilj je bio najprije poraziti jači Egipat, a potom se obračunati s mnogo slabijim Jordanom i Sirijom. Bitno je bilo izazvati Egipat pa se prikazati u nekom defenzivnom svjetlu. Kad je Izrael zaprijetio istočnim susjedima, Egipat je reagirao zatvaranjem Tiranskog tjesnaca i blokadom izraelske luke Eilat u Akabskom zaljevu. Naser je pritom naložio "plavcima" da se povuku sa Sinaja što je glavni tajnik UN-a U Thant besprigovorno prihvatio. No, dok se Egipat tek počeo pripremati za oružani sukob, s druge strane su za stolom sjedili premijer Levi Eskol, general Moshe Dayan u ulozi ministra obrane i Yitzhak Rabin na čelu Glavnog stožera. Nakon trojedne krize izazvane egipatskim manevrima, 5. lipnja

1967. godine, u 7.45. sati izraelski vojni zrakoplovi polijeću s uzletišta. U niskom letu preko Sredozemnog mora iznenada napadaju egipatske aerodrome i skladišta. U samo jednom danu egipatska zračna moć je skršena. Zrakoplovi se okreću i uništavaju sirijske i jordanske zračne baze. Manja eskadrila jordanskih zrakoplova ipak je napala Tel Aviv i Jeruzalem, ali bez nekog efekta. Nakon što su raketa uništeni egipatski tenkovski položaji, Izraelci su u punoj snazi jurnuli na Sinaj. U samo tri dana stigli su do Sueskog kanala. Egipatska vojska je u stalnoj defenzivi, a brzina napada iznenađuje i brojne Egipćane koji su smatrali da njihovi vojnici već marširaju Judejom. Jedini problem Izraelci su imali s jordanskom vojskom koja je napadala Zapadni Jeruzalem, tu su imali i veće gubitke. No, nakon kraćeg vremena, Jordanci su odbačeni pa je uspostavljena povijesna granica na rijeci Jordan. Najmanji teritorij, ali Izraelcima najvažniji, bilo je srce Izraela — Stari grad Jeruzalem. Pukovnik Mordechai Gur je

dobio povjerljiv zadatak — zauzeti Stari grad bez korištenja artiljerije. Premijer Eskol se bojao oštećivanja povijesnih i vjerskih objekata u ozračju kada je cijeli svijet protestirao protiv Izraelaca. Borbe su se često vodile noževima, prsa o prsa. Kolika je bila važnost tog mjesta svjedoče riječi generala Uzia Narkissa: "Zid je bio pred nama. Drhtao sam. Stajao je onako kako sam ga zapamtio, ogroman, silan, u svom sjaju... Savladan, pognuo sam glavu u tišini." Nakon kratke, ali teške borbe, Gur je kratko izvjestio Glavni štab: Brdo Hrama je u našim rukama. Slavje vojnika bilo je veliko.

UN je zaraćenima predložio primirje koje su prihvatili. Tada se Moshe Dayan okreće prema Golanskoj visoravni, strateškoj točki na sjecištu Sirije, Libanona, Izraela i Jordana. Onaj tko ju posjeduje, ne samo da kontrolira širu okolicu, nego ima i brojne izvore vode koji su neophodni svim poljoprivrednicima. Priča kaže da je Dayan nevoljko krenuo na Golan, pravdajući se zaštitom napadnutih galilejskih

kibuca. Sirija je pristala na primirje nakon 24 sata borbe. Golan je samo jednom nakratko vratila pa ga opet izgubila.

Izraelci su nakon 15 godina vratili Sinajski poluotok Egiptu, Gazu i Zapadnu obalu djelomično prepustili Palestincima, dok su pod strogom kontrolom zadržali Golan i Istočni Jeruzalem. To su bile i ostale dvije strateške točke.

Zanimljivo je bilo pratiti reakciju ostalih država na ovaj sukob iz 1967. godine. SAD je prešutno stajao na strani Izraela, smatrajući da se s Naserom ionako ne može dogovoriti. Britanija i Francuska se nakon 1956. nisu previše mješale, a SSSR se u tih šest dana nije stigao ni snaći. Najveći protest protiv Izraela stigao je iz Pokreta nesvrstanih. I tadašnja je Jugoslavija pružila podršku prijateljskom Egiptu. Varaždinske vijesti su izvjestile o mitinzima potpore u Varaždinu, Čakovcu, Ludbregu, Novom Marofu, a osudu Izraela donijela je KPJ na čelu s Titom. Suradnja s Egiptom, tadašnju će Jugoslaviju sve više udaljavati od Izraela.

DOBOVOLJNI PRILOZI ZA POTREBE ŽIDOVSKJE OPĆINE ZAGREB ZA SOCIJALNE POTREBE ŽOZ-A

- GIZELA WEINBERGER — 480,00 KN (SJEĆANJE NA MOJU DRAGU KĆERKU RAHELU)
- SUNČANA KUNEJ — 480,00 KN (U SPOMEN NA OGA ING. JOSIPA PUREG I DJEDA DR. SAMUELA PUREG)
- DR. JELIGA POLAK BABIĆ — 300,00 KN (UMJESTO CVIJEĆA ZA PRIJATELJICU LEU PINTERIĆ)
- GIZELA WEINBERGER — 200,00 KN (UMJESTO CVIJEĆA DRAGOJ PRIJATELJICI LEI PINTERIĆ)

ZA OBNOVU ZGRADE ŽOZ-A

- TAMARA INDIK MALI I SUPRUG — 1.000,00 KN

DOBOVOLJNI PRILOZI ZA DOM ZAKLADE LAVOSLAVA SCHWARZA

- RICHARD GOLDSTEIN — 1.000 KN
- DINA BLAŠKOVIĆ — 400,00 KN (U SPOMEN NA POKOJNOG SUPRUGA ALEKSANDRA BLAŠKOVIĆA I RODITELJE)
- BRANKO GAVRIN I TIHANA ŠKRINJARIĆ-GAVRIN — 3.329,03 KN
- NEVENA VUKOVIĆ — 2.000,00 KN (U ZAHVALU ZA SKRB O POKOJNOM OGU MILJENKU VUKOVIĆU)

LIBANON I IZRAEL: DESETLJEĆIMA NAPETI ODNOSI BEZ IZRAVNIH PREGOVORA NA RAZINI DRŽAVA

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Veze Izraela i Libanona prekinute su već desetljećima, ratno stanje nikada nije proglašeno okončanim, a dvije države nemaju izravne razgovore na državnoj razini. Hezbollah, libanonska politička stranka i militantni šijitski pokret povezan s Iranom, koristi južni Libanon kao bazu za terorističke napade na Izrael. Više arapsko-izraelskih sukoba i izraelska duga vojna nazočnost u Libanonu stvorili su snažne protužidovske osjećaje u toj zemlji. Za putovanje u Libanon u putovnici ne smije biti žig Izraela, kao ni obrnuto. Zanimljiv je slučaj pobjednice libanonskog natjecanja u ljepoti Miss Lebanon Emigrant 2017. koja je ostala bez titule samo tjedan dana nakon što je okrunjena jer su organizatori utvrdili da je Amanda Hanna, švedsko-libanonskih korijena, 2016. prilikom akademskog putovanja

SINAGOGA U BEJRUTU, IZVOR: INTERNET

posjetila susjedni Izrael koristeći svoju švedsku putovnicu.

Židova je u Libanonu danas vrlo malo, zajednica nije ni sjena one koja je ne-

kad postojala. Informacije o brojnosti libanonske židovske zajednici uvijek su bile donekle nedorečene. Gledajući u libanonsku povijest, jasno je da je

židovska zajednica odigrala ulogu u tom društvu. Kroz modernu povijest, može se reći da su Židovi imali dobre odnose sa svim zajednicama u Libanonu. Ipak, kroz posljednjih pedesetak godina, nakon stvaranja Države Izrael 1948. i arapsko-izraelskih ratova koji su uslijedili, kao i libanonskog građanskog rata (1975. – 1990.), veličina libanonske židovske zajednice prilično se smanjila. Ta je zajednica osjećala marginalizaciju, diskriminaciju i neprijateljstvo. U strahu za svoju sigurnost i u želji da budu u mogućnosti iskazati svoj identitet, mnogi pripadnici zajednice otišli su iz zemlje. Kao rezultat, vrlo malo Židova ostalo je u Libanonu, odlučivši živjeti što je diskretnije moguće, a dijaspora libanonskih Židova se značajno povećala.

Po Židovskoj virtualnoj knjižnici, tragovi židovskog života u blizini Bejruta datiraju od 2. stoljeća prije naše ere. U vrijeme Križarskih ratova, spominje se 35 židovskih obitelji u Bejrutu. Nakon toga neki bilježe da Židova u Bejrutu nema sve do njihovog protjerivanja iz Španjolske 1492. Prvi značajniji val Židova došao je u Libanon početkom 18. stoljeća. Selo Deiral-Qamr postao je jedno od prvih sela u Libanonu s većom židovskom populacijom. Otamo su počeli migrirati prema gradovima Saidi i Tripoliju. Krajem 19. stoljeća, Ludwig August Frankl kaže da je našao 500 sefardskih Židova u Bejrutu. Na početku 20. stoljeća, kada se Bejrut nametnuo kao dominantno trgovačko središte, libanonski Židovi počeli su naseljavati Wadi Abu Jamil koje je postalo židovska četvrt u Bejrutu.

Unutarnje migracije libanonskih Židova i njihova povijesna nazočnost u i izvan Bejruta dokumentirana je na više vjerskih mjesta širom Libanona. U Deiral-Qamru nalazila se najstarija sinagoga u Libanonu, koja je danas nažalost u ruševinama. Godine 1880. bilo je oko 1.000

Židova u Bejrutu, deset godina kasnije oko 1.500 a godine 1910. broj je narastao na oko 5.000. Nakon Prvog svjetskog rata, židovska populacija u Bejrutu i dalje raste. Zajednica se smatrala najorganiziranijom u Libanonu. Glavna sinagoga Magen Avraham u bejrutskoj četvrti Wadi Abu Jamil bila je centar židovskih institucija i ponos židovske zajednice.

Za razliku od drugih arapskih zemalja u kojima su Židovi proglašeni nepoželjni nakon formiranja Države Izrael 1948., Libanon nije protjerao svoje židovsko stanovništvo. Unatoč ratu koji je nakon proglašenja države Izrael vodio s koalicijom arapskih država — među kojima je bio i Libanon — tijekom 50-tih i 60-tih godina prošlog stoljeća broj Židova u toj zemlji čak je i rastao, zahvaljujući migracijama Židova iz drugih arapskih zemalja i zaštiti koju su Židovi uživali od strane države. U Bejrutu, židovsko stanovništvo uglavnom je živjelo u Wadi Abu Jamilu, zapadno od središta grada. Nakon proglašenja Izraela, 50-tih godina prošlog stoljeća broj Židova u Libanonu kretao se, po različitim izvorima, između 7 i 20 tisuća.

Židovska virtualna knjižnica govori o 5.000 Židova u Libanonu 1948., a 9.000 1958. Potom se broj smanjivao, posebno od 1967., a 1969. bilo je samo oko 2.500 Židova. Već 1970. zajednica se smanjila na između 1.000 i 1.800 pripadnika.

Suživot Židova s drugim religijama u Libanonu bio je povijesno miran i prijateljski, kaže Kriste nSchulze, profesorica na London School of Economics i autorica djela “The Jews of Lebanon: Between Coexistence and Conflict” (Libanonski Židovi: između suživota i sukoba). Ona se svojim djelom suprotstavlja prevladavajućem mišljenju da su Židovi svuda na Bliskom istoku smatrani drugorzrednim stanovništvom i bili progonjeni nakon što je formirana njihova država. Libanonski Židovi bili su samo jedna

od 23 manjine s istim pravima i jednako su osjećali političke tenzije kao i drugi. Židovi su, piše Schulze, bili samo još jedna manjina u libanonskom sektaškom i vjerskom ‘patchworku’.

U razgovoru objavljenom 2010. Isaac Arazi, čelnik libanonske židovske zajednice, kaže da su libanonski Židovi bili prilično integrirani u društvo i živjeli tzv. normalan život kao libanonski građani. Imali su dobre položaje. I on kaže da prvi arapsko-izraelski rat 1948. u kojem je Libanon sudjelovao u arapskoj koaliciji nije donio iseljavanje židovskog stanovništva. Prema njegovim procjenama pedesetih godina bilo je oko 14.000 Židova u Libanonu. Unatoč tom prvotnom rastu židovske populacije pedesetih godina, Šestodnevni rat 1967. donio je nesigurnost libanonskim Židovima. Tada počinje njihov veći egzodus.

Nakon 1967., samo oko tri tisuće libanonskih Židova ostalo je u Libanonu, kao rezultat ozračja straha koji je ta zajednica počela osjećati. Za vrijeme libanonskog građanskog rata zajednica se dodatno smanjuje. Židovska četvrt Wadi Abu Jamil pretvara se u područja intenzivnih borbi.

Godine 1982. po procjeni, ostalo je dvjestotinjak Židova a izraelska invazija u Libanon i kaos u glavnom gradu dodatno je pogoršala situaciju. Radikalni šijiti počeli su ciljati židovsku zajednicu u Bejrutu kako bi napravili pritisak na izraelsku vladu i osvetili napade izraelske vojske na južni Libanon. Između 1984. i 1987. desetak čelnih članova židovske zajednice oteto je a dio je ubila šijitska islamistička organizacija Organization of the Oppressed on Earth, navodno bliska Hezbollahu. Tražili su za njihovo puštanje oslobođenje šijitskih zatvorenika ali je Izrael to odbio. Tijela četvorice su kasnije pronađena, a sudbina njih 7 ostala je nepoznata. Ti čimbenici uzrokovali su da je židovska zajednica u Bejrutu pala

na manje od 100 članova kasnijih 80-tih i početkom 90-tih godina.

Četvrt Wadi Abu Jamil je ispražnjena, a sinagoga Maghen Abraham, nekoć centar zajednice, zatvorena je i oštećena. Prije desetak godina ipak je započela njezina obnova.

Godine 2006. eskalirao je još jedan izraelsko-libanonski rat nakon što je paravojna postrojba Hezbollaha 12. srpnja 2006. na izraelsko-libanonskoj granici otela dva izraelska vojnika.

Times of Israel piše prošle godine, citirajući Nagi Georgesa Zeidana, stručnjaka za libanonsku malu židovsku zajednicu, da je samo 29 Židova ostalo u zemlji. “Otkad su oteli Židove, ubili ih i pokopali na nepoznato mjesto, svaki Židov u Libanonu počeo se boriti za svoju sudbinu. To je istina”, rekao je Zeidan.

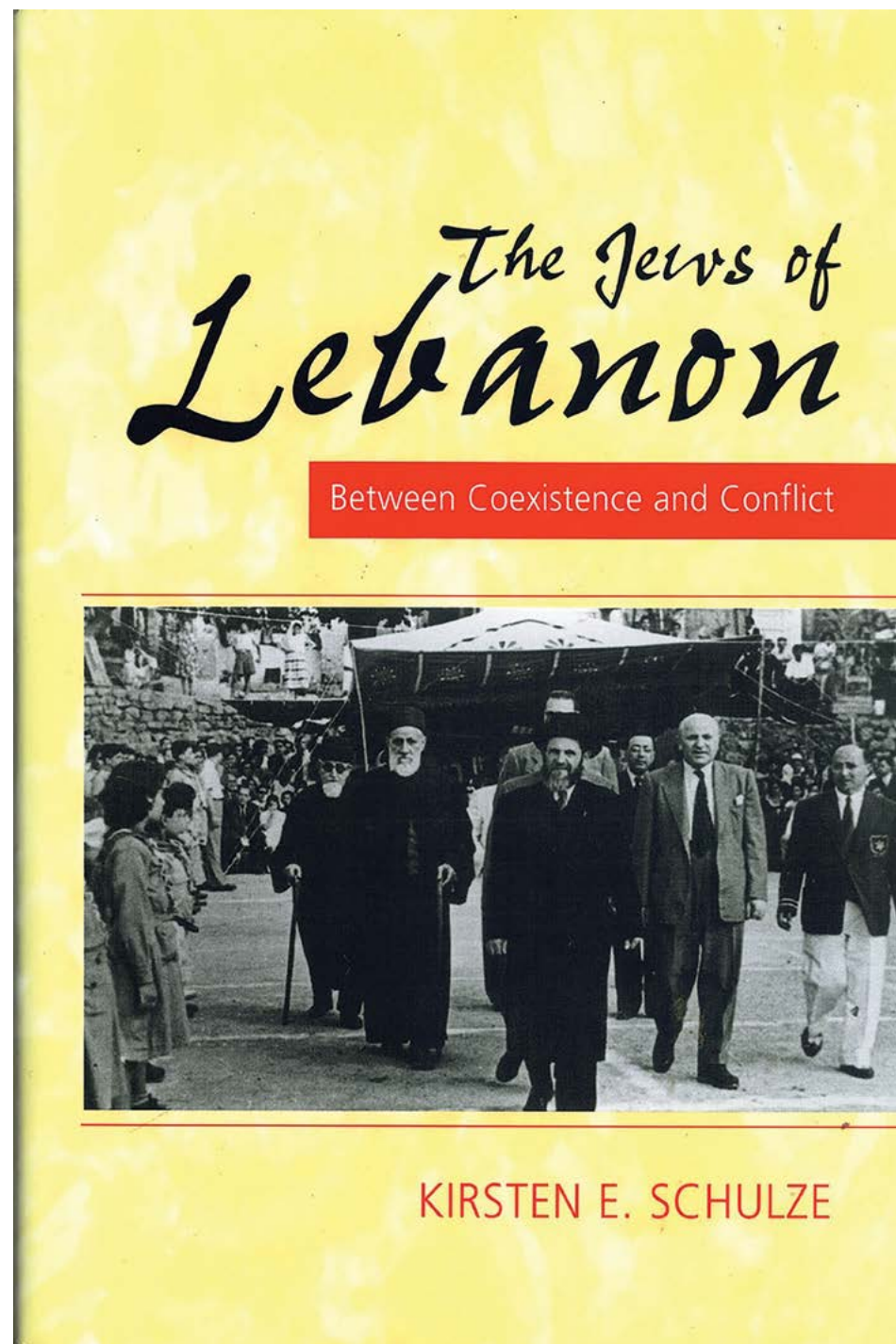
Zbog malog broja i političke marginalizacije, libanonska židovska zajednica postaje sve nevidljivija i njezina budućnost u Libanonu sve nesigurnija. Sinagoge i židovska groblja zatvoreni su i/ili značajno oštećeni. Vandalizam na grobljima i govor mržnje ohrabruju klimu neprijateljstva prema malom broju preostalih Židova. Na lokalnim izborima 2004. samo je jedan registrirani židovski birač došao na biralište.

Dijaspora libanonskih Židova je povećala, a iako mnogo njih više nema živih rođaka ni prijatelja u Libanonu, većina bi željela moći posjetiti Libanon i biti u mogućnosti prakticirati židovsku vjeru, istovremeno iskazujući svoj libanonski identitet i pripadnost toj zemlji. Snažan osjećaj libanonskog identiteta obično postoji kod prve generacije libanonskih Židova u dijaspori, ali do neke mjere i kod druge i treće generacije.

Internet je postao vitalno važan libanonskoj židovskoj dijaspori za povezivanje. Društvene mreže poput Facebooka omogućile su formiranje grupa i dije-ljenje iskustava. Jedna od njih, Kosher

Sephardic Lebanese Cookbook stvorena je kako bi pomogla libanonskim Židovima u pripremi hrane za Šabat. Sinagoga Magen Avraham ima svoj Twitter račun i Facebook stranicu.

Jedna libanonska Židovka koja živi u New Yorku rekla je: “vrlo je važno da ljudi znaju: Libanonac je Libanonac. Bilo kamo da ode, nikad neće zaboraviti svoju zemlju”.

“ABRAHAMOV SPORAZUM” ZA MIR NA BLISKOM ISTOKU

PIŠE: NATAŠA BARAC

Mirovni sporazum sklopljen između Izraela i Bahrajna i Ujedinjenih Arapskih Emirata zove se “Abrahamov sporazum”, a to ime nije izabrano slučajno. Abraham je biblijska ličnost koja je važna za sve tri velike monoteističke religije, a ovo je i treći dogovor o normalizaciji odnosa između Arapa i Izraelaca od proglašenja Države Izrael 1948. godine. Svim narodima na Bliskom istoku zajedničko je to da su “djeca Abrahamova”, a kao što je objasnio američki veleposlanik u Izraelu David Friedman “niti jedna osoba ne simbolizira bolje potencijale za jedinstvo među sve ove tri velike vjere od Abrahamova”.

Da podsjetimo: prvi mirovni sporazum potpisan je između Izraela i Egipta 1979. godine, a 1994. godine sklopljen je mirovni sporazum između Izraela i Jordana.

Sporazumi o normalizaciji odnosa između donedavnih ljutih neprijatelja dio je šire diplomatske ofenzive koja je urodila plodom i sporazumima o normalizaciji odnosa između Izraela i Maroka te Izraela i Sudana.

Na ceremoniji potpisivanja Abrahamovog sporazuma u Bijeloj kući nazočili su uz tadašnjeg američkog predsjednika Donald Trumpa, izraelski premijer Benjamin Netanyahu, te ministri vanjskih poslova UAE-e Abdulah bin Zajedal-Nahyan i Bahrajna Abdulatif bin Rašid al-Zayani. “Ovdje smo da promijenimo tijek povijesti.

Ovo je zora novog Bliskog istoka, budućnosti gdje će ljudi svih vjera i porijekla živjeti u miru i blagostanju”, kazao je tom prigodom Donald Trump.

Izraelski premijer izrazio je nadu da bi ovaj sporazum “mogao jednom za svagda okončati izraelsko-arapski sukob”. Emiratski ministar ocijenio je da se zbog ovog sporazuma “na Bliskom istoku već vidi promjena koja će se proširiti svijetom”.

U govorima koji su ovi čelnici održali nakon potpisivanja Abrahamovog sporazuma na travnjaku Bijele kuće, riječ “Bog” bila je spomenuta šest puta. Ideja da se ovaj važan povijesni sporazum nosi Abrahamovo ime, a ne ime nekog drugog biblijskog lika — bila je u tome što Abrahama uzajamno poštuju sve velike monoteističke vjere: judaizam, islam i kršćanstvo. Na hebrejskom on se naziva Avraham, u islamu Ibrahim a u kršćanstvu Abraham. Židovi ga smatraju svojim praocem i utemeljiteljem židovstva, muslimani ga smatraju prorokom, a kršćani smatraju da on predstavlja Boga.

Abrahamu pripada povlašteno mjesto u tzv. Povijesti spasenja. Prema drevnom shvaćanju, ime Abraham ne označuje samo neko biće već određuje i njegovu narav. Njegovo prvotno ime bilo je Abram (što u pučkoj etimologiji znači “moj je otac uzvišen”), a ime Abraham (što znači “otac mnoštva (naroda)”) daje mu Jahve. Životni put Abrahama opisan je u Starom zavjetu, a on je i čest motiv u umjetnosti i književnosti.

Abrahamov sporazum omogućit će normalizaciju odnosa između Izraela, UAE-a i Bahrajna i predstavlja uspostav-

ljanje partnerstva u širokoj lepezi područja, među kojima su turizam, trgovina, zdravstvo i sigurnost. Ovaj će sporazum omogućiti i muslimani da posjećuju islamska sveta mjesta u Jeruzalemu, poput džamije Al-Akse.

Normalizacija u odnosima postala je odmah vidljiva. Mediji su bili preplavljeni fotografijama koje su do nedavno stvarno bile nezamislive: šeici Emirata koji mašu ispraćajući zrakoplov El-Al-a, direktni letovi između tih zemalja, sportski susreti ekipa iz Izraela i Emirata, turisti koji na svojim profilima na društvenim mrežama objavljuju što su sve posjetili. Doista, čini se kao da su obični ljudi jedva dočekali priliku da upoznaju one druge. Priliku su jedva dočekali i ljudi iz poslovnog svijeta koji su započeli poslovne suradnje na svim poljima.

Nadajmo se da će praotac triju velikih monoteističkih religija odigrati svoju ulogu i pomiriti svoju “djecu”.

ŽIDOVU ŽIVE U BAHRAINU VEĆ 140 GODINA

PIŠE: NATAŠA BARAC

Od uspostave diplomatskih odnosa između Ujedinjenih Arapskih Emirata, Bahraina i Izraela stvari su se polako počele mijenjati, a diskretne židovske zajednice u zemljama Perzijskog zaljeva koje su dugo vremena živjele u sjeni arapsko-izraelskog sukoba, sve su vidljivije u životima zemalja u kojima žive.

Židovskim zajednicama tako je sada dostupna košer hrana, a židovski blagdani obilježavaju se javno. Postoji čak i rabinski sud, koji je još u povojima, a koji se bavi različitim pitanjima poput vjenčanja i razvoda.

“Polako, polako, stvari kreću nabolje”, kazao je Ebrahim Dahood Nonoo, čelnik bahrainske židovske zajednice, koja je nedavno bila domaćin online proslave Purima za Židove u zemljama Perzijskog zaljeva. Nonoo ističe kako nije vjerovao da će za svog života biti svjedokom sklapanja mirovnog sporazuma između Bahraina i Izraela.

“To jednostavno nije izgledalo mogućim”, rekao je Nonoo, jedan od temeljitelja Udruge židovskih zajednice Zaljeva, koja pokriva male židovske zajednice tog područja. Njihov cilj je da postignu veće prihvaćanje židovskog života u regiji. Mirovni sporazum omogućit će, između ostaloga, pripadnicima bahrainske židovske zajednice da posjete svoje rođake u Izraelu, što do sada nije bilo moguće. “Morat ćemo još malo pričekati do otvaranja židovskog

IZRAELSKO IZASLANSTVO U UAE-U, IZVOR: INTERNET

restorana ili košer restorana”, dodaje Nonoo koji je 2001. godine postao prvi Židov imenovan u Vijeće Šure, gornji dom bahrainskog parlamenta.

Prije nekoliko godina čak je i online proslava Purima bila nezamisliva, a danas se sve to promijenilo zahvaljujući mirovnim sporazumima koji su omogućili i dolazak tisuća izraelskih turista i poslovnih ljudi u tu regiju. UAE i Bahra in pokrenuli su javnu kampanju kako bi promovirali svoju sliku o tome kako su njihove zemlje mjesta na kojima se njeguje tolerancija prema Židovima.

Udruga židovskih zajednica Zaljeva davat će podršku i pružati usluge pripadnicima malih židovskih zajednica Kuvajta, Omana, Bahraina, Saudijske Arabije, Katara i UAE-e. To bi moglo uključivati i izdavanje košer certifikata za hotele, restorane i prehrambene proizvode.

Ove male židovske zajednice gotove se u potpunosti sastoje od stranih državljana koji se u toj regiji nalaze zbog svog posla.

Jedino Bahra in ima staru židovsku zajednicu: osamdesetak njezinih pripadnika potomci su iračkih Židova koji su u tu zemlju stigli krajem 19. stoljeća zbog trgovine. Većina tih iračkih Židova bili su siromašni i neobrazovani, ali u Bahra inu su pronašli posao i s vremenom postigli uspjeh, posebice u trgovini odjećom. Nonooov djed stigao je u Bahra in kada je imao 12 godina i pronašao novi život. Židovska zajednica u Bahra inu imala je dvadesetih i tridesetih godina 20. stoljeća oko tisuću članova. Iako su se članovi zajednice miješali s bahrainskim muslimanima, Židovi su se uglavnom ženili unutar zajednice i živjeli blizu jedni drugih u glavnom gradu Manami. Članovi židovske zajednice govorilo su židovskim

dijalektom iračko-arapskog jezika i to čine i danas.

Godine 1935. jedan član obitelji Cartier, poznate židovske obitelji koja se bavi nakitom, prolazio je kroz Bahra in zbog posla i donirao je novac za izgradnju sinagoge i financirao je dolazak rabina. Tijekom sljedećih deset godina zajednica je cvjetala i redovito se okupljala u sinagogi.

“Bilo je to odlično vrijeme”, priča Nonoo. Ali stvari su se promijenile kada je osnovana Država Izrael što je dovelo do antisemitskih nemira diljem arapskog svijeta. Iznimka nije bio ni Bahra in.

Jedna skupina demonstirala — Nonoo kaže da se radilo od migrantima iz drugih arapskih zemalja — zapalila je

sinagogu koja je izgorjela do temelja, a ukrali su i jedini svitak Tore kojeg je zajednica imala. Većina članova bahrainske židovske zajednice nakon toga je napustila zemlju, a mnogi su otišli u Izrael.

Mali broj onih koji su ostali, te njihovi potomci, danas predstavljaju židovsku zajednicu u zemlji. Židovsko groblje još uvijek postoji, ali sinagoga — koju je Nonooov otac ponovno izgradio 1980-ih — nikada nije bila službeno otvorena i većina članova zajednice moli se u svojim kućama. Nonoo se nada sa će sljedeće godine ponovno otvoriti sinagogu, koja bi trebala poslužiti i kao muzej. Jared Kushner, zet bivšeg američkog predsjednika Donalda Trumpa, poklonio je

bahrainskom kralju svitak Tore za sinagogu. Većina članova židovske zajednice Bahraina danas je financijski uspješna i imaju svoje predstavnike u Vijeću Šure. Međutim zajednica je sve starija, a mladi ljudi koji odlaze studirati u druge zemlje često se nakon završetka studija ne vraćaju u Bahra in.

Nonoo se nada da će novi mirovni sporazum s Izraelom promijeniti taj trend. Što se njega tiče, on zna gdje mu je mjesto — u Bahra inu.

“Naša vjera je židovska, ali naša kultura je pomiješana s arapskom. I mi se ovdje osjećamo kod kuće. Iskreno, ne mogu zamisliti da živim negdje drugdje”, zaključuje.

PRVI VELEPOS LANIK UAE-A U IZRAELU “PONOSAN” I “POČAŠĆEN”

PIŠE: F. B

Prvi veleposlanik Ujedinjenih Arapskih Emirata u Izraelu nedavno je preuzeo svoje dužnosti istaknuvši da je “ponosan” i “počašćen” što mu se pruža prilika da radi na učvršćenju veza dviju zemalja samo nekoliko mjeseci nakon njihove normalizacije. Muhamed Mahmud Fateh Ali Al Khaja predao je vjerodajnice izraelskom predsjedniku Reuvenu Rivlinu na svečanosti u predsjedničkoj rezidenciji u Jeruzalemu. Izraelski predsjednik novog je veleposlanika dočekao s riječima do-

brodošlice na arapskom jeziku, a zatim je u govoru na hebrejskom pozdravio emiratskog diplomata rekavši da izraelski narod “jedva čeka da upozna vaš narod”.

“Učinit ću sve kako bismo osnažili naše veze i približili kulture dviju zemalja i dvaju naroda”, rekao je emiratski diplomat u društvu s predsjednikom Rivlinom. “Neumorno ću raditi na učvršćenju političkih veza naših dviju zemalja u korist naših naroda i regionalne stabilnosti”, dodao je.

“Moje poslanje ovdje je čuvati i razvijati te veze. Nadamo se da će to donijeti mir i blagostanje narodima na Bliskom istoku”, rekao je još diplomat čiji je jedan od prvih zadataka u Izraelu bio posjet

Yad Vashemu, memorijalnom kompleksu u Jeruzalemu posvećenom žrtvama Holokausta.

Ujedinjeni Arapski Emirati su uz Bahra in prva zemlja u Perzijskom zaljevu koja je u rujnu 2020. pod pokroviteljstvom SAD-a potpisala ugovor o normalizaciji veza s Izraelom. U okviru tog normalizacijskog vala, UAE i Izrael su potpisali veći broj trgovinskih ugovora na polju prehrambene industrije, turizma i visoke tehnologije.

Izrael je krajem siječnja izvijestio o otvaranju veleposlanstva u UAE-u i o dolasku svog predstavnika Eitana Na’eha. Veleposlanstvo UAE-a u Izraelu smješteno je u Tel Avivu.

MASLINA KAO SIMBOL MIRA IZMEĐU IZRAELA I MAROKA

PIŠE: J. C.

U većinski muslimanskom Maroku, nekada je živjela najveća židovska zajednica u sjevernoj Africi. Danas židovska zajednica ima manje od tri tisuće članova ali Maroko nikada nije izbrisao “svoje židovsko sjećanje”, kao što je to učinio veliki broj drugih arapskih ili muslimanskih zemalja.

U arapskom svijetu, Maroko po tome zauzima posebno mjesto. Marokanska židovska zajednica bila je u zemlji prisutna još od antičkih vremena i rasla je tijekom stoljeća, posebice dolaskom Židova protjeranih iz Španjolske i Portugala nakon 1492. godine. Krajem 1940-ih, židovska zajednica Maroka brojala je oko 250.000 članova što je iznosilo oko 10 posto stanovništva.

Židovska prisutnost vidljiva je u arhitekturi, muzici i kuhinji Maroka. I danas, kada u zemlji ima mali broj Židova, a neki od njih su u poznim godinama, muslimanski se susjedi brinu za njih.

Maroko će sada u obrazovni kurikulum uvesti učenje o židovskoj kulturi i povijesti, a to je odluka, prema riječima Sergea Berduga, glavnog tajnika Vijeća židovskih zajednica Maroka, imala “učinak pravog tsunamija”.

ŽIDOVSKA KUĆA U MAROKU, IZVOR: INTERNET

Kraljevina Maroko već više stotina godina održava tradiciju “dvorskih Židova” ili “Židova na dvoru”. Židovi su tako uvijek igrali važnu ulogu i bili vrlo bliski marokanskim vladarima koji su im dodijeli sekularnu titulu “dvorskog Židova”. Neki od “dvorskih Židova” bili su istovremeno i osobni liječnici kralja, a neki su također obnašali i ministarske dužnosti. Kralj Muhamed VI., koji danas vlada Marokom, nastavio je s tom tradicijom: među njegovim savjetnicima nalazi se Židov André Azoulay, nekadašnji bankar.

Nekada je marokanskim kraljevima bilo lakše pronaći savjetnike ili ministre unutar židovske zajednice: danas, kada je zajednica puno manja a članovi zajednice sve stariji, to nije uvijek jednostavan zadatak.

Ne smijemo ni zaboraviti da je za vrijeme Drugog svjetskog rata Maroko još uvijek bio pod francuskim protektoratom te je stoga trebao primjenjivati antisemitsku politiku Vichyjevske vlade. Ali tadašnji kralj Muhamed V. spriječio je deportaciju marokanskih Židova iz zemlje. Do 1948. godine u Maroku je živjelo oko 270.000 Židova.

Preostali marokanski Židovi danas žive drugačijim životom od svojih predaka. Ali zajednica je još uvijek aktivna. Vijeće židovskih zajednica, čije je sjedište u Casablanci, brine se za vanjske i unutarne poslove zajednice, za baštinu zajednice, financijsku pomoć članovima, brine se za održavanje i brigu za sveta mjesta, aktivnosti mladih i promoviranje kulturnog i vjerskog života židovske zajednice

u Maroku. Zahvaljujući između ostaloga i zalaganjem kralja, u zemlji su obnovljene neke sinagoge kao i stara groblja. U Casablanci postoji i Židovski muzej, jedini židovski muzej u nekoj arapskoj zemlji. Novi marokanski Ustav, usvojen 2011. godine, odaje priznanje židovskom doprinosu marokanskom identitetu.

Marokanski Židovi danas više ne žive u tradicionalnom “mellahu” (kako su se nazivale židovske četvrti u marokanskim gradovima). Većina pripadnika zajednice pripada gornje srednjem društvenom sloju, a za starije i siromašne članove brinu se ostali pripadnici zajednice, ali i njihovi muslimanski susjedi. U Maroku djeluju i židovski vrtići i škole, kao i sinagoge,

domovi za umirovljenike i košer restorani u raznim marokanskim gradovima.

U Izraelu živi oko 700.000 Židova marokanskog podrijetla, od kojih veliki broj održava uske veze s Kraljevinom Maroko, a s velikom pažnjom čuvaju i kulinarske i muzičke tradicije koje su sa sobom donijeli iz Maroka.

Većina marokanskih Židova otišla je iz zemlje početkom 1950-ih, nakon proglašenja Države Izrael. Iako su u prvo vrijeme živjeli na marginama izraelskog društva, Izraelci marokanskog podrijetla postali su s vremenom jedna od političkih najutjecajnijih zajednica u zemlji.

“Iako njihov život u Maroku nije uvijek bio mirna rijeka, marokanski Izraelci

vrlo su privrženi Maroku i čak i danas u sjećanju čuvaju mističnu viziju života svojih predaka”, objašnjava jedan utjecajni marokanski Židov.

Maroko već nekoliko godina dozvoljava dolazak izraelskih turista, ali novi sporazum trebao bi olakšati putovanja uvođenjem direktnih zrakoplovnih linija. Kao simbol novih odnosa između Izraela i Maroka, predstavnici muslimanskih i židovskih civilnih organizacija nedavno su u Casablanci posadili stablo masline. Ovo drvo masline simbol je bratstva i mira između dviju velikih monoteističkih religija i označava novu, bolju budućnost ali i čuvanje sjećanja na zajedničku prošlost.

IZRAELSKI ROMAN “DJEVOJKA U PLAVOJ KOŠULJI” USKORO U MAROKU

PIŠE: J. C.

Izraeli roman “Djevojka u plavoj košulji” postat će prva izraelska knjiga koja će biti prevedena na arapski u Maroku početkom 2021. godine i uskoro će je čitatelji moći pronaći na policama marokanskih knjižara.

Roman je napisao marokanski Židov, prof. Gabriel Bensimhon, a radi se o ljubavnoj priči između imigranata iz Maroka i djevojke rođene u Izraelu, koja je zaljubljena u preživjelu žrtvu Holokausta. Radnja se događa u prvim godinama nakon proglašenja Države Izrael, kada je iz Maroka stigao veliki val imigranata.

Gabriel Bensimhon rođen je 1938. godine u Maroku. “Odrastao sam u gradu Sefrouu u Maroku sve dok u dobi od deset godina nisam imigrirao u Izrael. Kao znanstvenik, proučavao se marokansku kulturu. U mom srcu oduvijek čuvam jedan topli kutak za bogatstvo marokanske kulture”, govori Bensimhon.

“Kao marokanski Židov osjećam se kao da sam ostvario svoj san: činjenica da će moj rad biti čitan u mom rodnom gradu ispunjava me velikim osobnim ponosom”, ističe.

“Moj kazališni komad ‘Marokanski kralj’ koji se izvodio u nacionalnom kazalištu ‘Habima’ u Tel Avivu i koji je dobio nagradu Lieber za klasično židovsko kazališno djelo, trebalo bi biti izveden u

Nacionalnom kazalištu Muhamed V. u Rabatu. Nadam se da će nakon potpisivanja mirovnog sporazuma između Maroka i Izraela i djela drugih izraelskih autora biti prevedena u Maroku”, dodaje Bensimhon.

Njegovu knjigu za prijevod je izabrao prof. Muhamed Elmedlau sa Sveučilišta Muhamed V. u Rabatu. U posljednje vrijeme primijećen je sve veći interes u arapskome svijetu za Izrael i izraelsku kulturu, posebice u pogledu Izraelca koji potiču iz arapskih zemalja.

Gabriel Bensimhon autor je brojnih knjiga, kratkih priča, poezije i kazališnih komada.

PRIČE O ŽIDOVSKOM SUDANU

PIŠE: F. B.

Judaizam ima dugu povijest u Sudanu, a iako je većina židovskih obitelji napustila zemlju nakon što je ona 1956. proglasila neovisnost, sudanska vlada sada poziva Židove koji su nekada živjeli u Sudanu da se vrate u zemlju.

“Sudan je pluralistička zemlja po načinu razmišljanja, pluralistička u svojoj kulturi, svojim ideologijama pa čak i vjeri. U zemlji postoje pripadnici islama i kršćanstva, a bilo je i onih koji su bili židovske vjere”, kazao je sudanski ministar za vjerska pitanja Nasr-Edin Mofarah.

Mofarah je kazao kako poziva sve pripadnike židovske manjine koji su nekada živjeli u Sudanu da se sada vrate “i ostvare svoje pravo na dobivanje državljanstva”. Dio je to programa nove civilne vlasti u zemlji koja je uspostavljena nakon tri desetljeća autoritarne vladavine Omara al-Bašira.

Židovi su u području današnjeg Sudana živjeli još u doba Otomanskog carstva, ali nije postojala formalna zajednica. Glavnina pripadnika židovske zajednice u zemlju je stigla početkom 19. stoljeća, iako postoje bilješke o tome da su pojedini Židovi dolazili u Sudan još u 16. stoljeću. Kada su Britanci stigli u Sudan 1898. godine, u zemlji je bilo 36 osoba koji su se deklarirali kao Židovi. Pred Drugi

svjetski rat neki su europski Židovi u Sudanu pokušali pronaći spas od progona.

Povijest židovske zajednice Sudana dokumentirala je Daisy Aboudi, osnivačica web stranice Tales of Jewish Sudan, zbirkom “priča i recepata stare židovske zajednice Sudana”.

Njezina obitelj preselila se u Ujedinjeno Kraljevstvo nakon što je Sudan proglasio neovisnost, a ona je proučavala povijest Židova u toj zemlji.

“Općenito, ljudi se vrlo rado sjećaju vremena kada su živjeli u Sudanu. Za njih to je bilo sretno razdoblje. Većina govori o zajednici, činjenici da su imali prijatelje u svim dijelovima društva”, priča Aboudi

Ona predstavlja sliku multikulturalnog i tolerantnog Sudana, zemlje u koju su Židovi dolazili iz svih krajeva Bliskog istoka i sjeverne Afrike. Židovi su se doseljavali, a zajednica je rasla i s vremenom je brojala tisuću članova. Židovska je zajednica imala svoju sinagogu, klub i groblje. Zajednica je imala i mikve i rabina. U zemlji nije postojala židovska škola, a djeca su išla u katoličke ili britanske škole.

Nakon proglašenja Države Izrael 1948. godine, odnosi između sudanske židovske zajednice i ostalog stanovništva postali su napeti. Nakon što je Sudan 1956. godine stekao neovisnost, zemlja se pridružila Arapskoj ligi i tada su se pojačala neprijateljstva prema Židovima.

Većina pripadnika židovske zajednice tada je napustila Sudan, a neki su bili prisiljeni konvertirati na islam a svoju vjeru održavati unutar svoja četiri zida.

Priče koje donosi Daisy Aboudi na svojoj web stranici govore o liječnicima i trgovcima, slavljenju židovskih blagdana, ljubavi i romansa, te priču o tome kako je jedna Židovka 1956. godine pobijedila na izboru za miss u Kartumu, ali joj je titula bila oduzeta kada su organizatori shvatili da su izabrali Židovku.

Nakon što je većina članova židovske zajednice napustila Sudan, sinagoga je bila prodana, jedno je vrijeme u toj zgradi bila banka a s vremenom je zgrada srušena. Od židovske zajednice ostalo je samo groblje, koje nije u odličnom stanju, ali još uvijek postoji.

Nakon uspostave diplomatskih odnosa između Sudana i Izraela povijest židovske zajednice Sudana možda će ispisati neke nove stranice. Židovi koji su nekada živjeli u Sudanu danas su svoje živote ostvarili u nekim drugim zemljama i s obzirom na većinom stariju dob nekadašnjih članova sudanske židovske zajednice, ne vjeruju da bi mogli ponovno živjeti u Sudanu. Ipak, veliki je broj onih koji bi željeli posjetiti zemlju koju čuvaju u lijepom sjećanju, a koju dugo vremena nisu mogli posjećivati. Novi mirovni sporazum omogućit će im da posjete zemlju koju su smatrali svojim domom.

TKO JE ALBERT BOURLA, IZVRŠNI DIREKTOR PFIZERA?

PIŠE: NEDA WIESLER

Davno, prije 80 godina, u Solunu je živjelo oko 50 tisuća Židova. Vrijedna i živahno aktivna zajednica mirno je živjela u skladu sa zakonima svoje tradicije. Većina muških članova zajednice bila je zaposlena u luci, a budući da su bili dobri i pouzdani radnici, tamošnje su vlasti uvažavale njihove vjerske propise, tako da je čak i luka bivala zatvorena subotom, na Šabat, kako bi se Židovi mogli u potpunosti posvetiti vjerskom obredu. Zajednica je imala i Velikog rabina, koji je bio moralna vertikala i svojim djelovanjem osiguravao da se svi druže i uvažavaju međusobno, a isto tako i u odnosu na većinsko stanovništvo.

Crni oblaci su se međutim nad ovu miroljubivu zajednicu počeli nadvijati od 2. rujna 1939. godine izbijanjem Drugog svjetskog rata. Prava katastrofa je započela 6. travnja 1941. kada je Hitler napao Grčku da bi osigurao južnu bojišnicu prije početka poznate operacije Barbarosa i svoje velike invazija na Rusiju. Od 50.000 Židova u Solunu njih oko 48.000 bit će uhićeno i poslano u koncentracijski logor Auschwitz-Birkenau, gdje je masakr bio

ALBERT BOURLA, IZVOR: INTERNET

brz i temeljit. Tek otprilike njih 2.000 uspjelo se sakriti ili pobjeći.

U jednoj od tih obitelji, obitelji Bourla, koje su se čudom spasile i poslije Drugog svjetskog rata nastavile živjeti u Solunu, 1961. godine rodio se sin. Roditelji su mu nadjenuli ime Israel-Abraham. Mladić je nakon osnovne škole studirao veterinu. Kao izvrstan student doktorira u području reproduktivne biotehnologije na veterinarskom fakultetu Sveučilišta Aristotel u Solunu. Upoznaje djevojku Mirjam, koja mu ubrzo postaje supruga. U to vrijeme mijenja svoje ime Abraham u Albert. U braku dobivaju dvoje djece.

Put ga dalje vodi prema jednoj od grana medicinske industrije. Brzo napreduje te se nakon nekog vremena pridružuje farmaceutskoj grupaciji, gdje postaje glavni menadžer. Grupacija o kojoj govorimo zove se Pfizer. Albert Bourla odlazi iz Grčke u SAD gdje nastavlja sa svojom uspješnom karijerom.

Korak po korak, stepenicu po stepenicu, brzo preskače put do šefa odjela, a onda dalje otvara mu se izravna mogućnost uspona tako da 2019. postaje glavni direktor tvrtke.

Tijekom 2020. Albert je odlučio sve snage kompanije usredotočiti u potragu

za cjepivom protiv virusa koji je upravo pogodilo svijet. Angažirao je ogromne financijske i tehnološke snage kako bi što prije postigao cilj.

Nakon godinu dana posao mu se isplatio — njegova kompanija dobila je zeleno svjetlo za proizvodnju dugo očekivanog cjepiva. Danas se to cjepivo distribuira u mnoge zemlje uključujući i Izrael i Njemačku, koja se bori sa brojem od tisuće smrti zbog pandemije.

Potomak preživjelih žrtava Holokausta tako je zaslužan za spas brojnih života diljem svijeta.

ALBERT BOURLA, IZVOR: INTERNET

Obraćajući se skupini sefardskih Židova, kao poseban gost organizatora, povodom Međunarodnog dana sjećanja na žrtve Holokausta, Albert Bourla je po prvi puta u životu javno rekao: “Da nije bilo mojih roditelja, koji su se u zadnjoj minuti spasili bježeći od nacista, mene ne bi bilo, pa tako ne bih vodio tvrtku koja je nakon samo 10 mjeseci od izbijanja pandemije uspjela proizvesti cjepivo”.

“Komemoracij — sjećanje je riječ koja me više nego ijedna druga inspirirala da podijelim priču mojih roditelja. Najviše zbog toga jer sam prepoznao kako sam sretan što su moji roditelji govorili o tome meni i ostatku obitelji. Mnoge preživjele žrtve Holokausta NIKADA nisu djeci spominjali užase kroz koje su prolazili, jer im je to bilo prebolno. Moji roditelji o tim događajima nikada nisu govorili s bijesom ili osvetom i nisu nas nikad poticali na mržnju, govorili su kako smo sretni da smo živi i da moramo graditi osjećaje slavljenja života i prvenstveno napretka”, rekao je Bourla.

Dalje je iscrpno pričao o pojedinostima kako su se roditelji spašavali i kroz što su sve morali proći, a na kraju je završio je riječima: “Sjećanje! Budući da vrijeme leti, a događaji gube jasne obrise, ja ne

očekujem da pamтите imena mojih roditelja, nego istinitu priču, jer sjećanje nam daje nadu da ćemo učvrstiti hrabrost u vjerovanje da se takvo nešto ne ponovi”, istaknuo je.

“Moj otac je imao dvije želje: da budem znanstvenik i da oženim ugodnu židovsku djevojku. Srećom poživio je dovoljno dugo da vidi kako mu se san ostvario!”, zaključio je svoj govor Albert Bourla.

Sefardska zajednica napustila je Španjolsku u 15. stoljeću, nakon što su tzv. “katolički kraljevi”, kralj Ferdinand i kraljica Isabella zatražili od Židova da konvertiraju na katoličanstvo ili će biti istjerano iz zemlje. Preci obitelji Bourla su se zajedno s brojnim drugim Židovima tada smjestili u Otomanskom carstvu u Solunu koji ih je primio otvorenih ruku, a koji je kasnije postao dio Grčke. Tamo se razvila uspješna i ekonomski potentna sefardska zajednica do te mjere da su je nazivali “La Madre de Israel” — Majka Izraela. Jedan je to od razloga što je Hitler u prvom tjednu okupacije pohapsio vođe zajednice i najbogatijima odmah konfiscirao nekretnine i svu imovinu.

Obitelj Bourla se bavila draguljarstvom. Imali su radionice dijamanta kao i satova i trgovali njima na cijelom području Balkana. U Solunu su izgradili dvije važne zgrade.

Albert Bourla nakon završenog fakulteta veterine, doktorira na veterinarskom fakultetu Sveučilišta Aristotel u Solunu i prvo vrijeme radi kao veterinar. Pfizeru se pridružio 1993. godine, a nakon što je napustio Grčku i počeo raditi u centrali Pfizera za Europu, Afriku, Aziju i Pacifik, usredotočio se na razvoj onkoloških cjepiva.

Nakon 25 godina na raznim položajima unutar tvrtke 1. siječnja 2018. postaje tehnički operativni direktor, a 1. siječnja 2019. izvršni direktor. Osim angažmana u Pfizeru, Bourla je član raznih odbora, raznih međunarodnih organizacija za inovacije i dobitnik raznih nagrada i odličja.

Usprkos tome što većinu vremena provodi na svom poslu, Bourla nikad ne zapostavlja svoj rodnograd i svoj ljetnikovac u Halkidiki u Grčkoj. On je također zainteresiran za napredak i prati svaki uspjeh svoje rodne države, a sve ga više zaokuplja ideja da tamo osnuje Pfizerov istraživački centar.

NOBELOVKA LOUISE GLÜCK — KNJIŽEVNICA JEDINSTVENOG PJESNIČKOG IZRIČAJA

PIŠE: JAROSLAV PECNIK

Za poeziju Louise Glück u nas se, izuzev u uskom krugu specijalista za suvremenu američku književnost, gotovo nije ni znalo; jedino je pjesnik i prevoditelj Miloš Đurđević prije 20-ak godina za Treći program HRT-a napravio (i preveo) izbor iz nekoliko njenih zbirki pjesama. Iako se radi o etabliranoj pjesnikinji; kako se to uobičajilo kazati: “jednoj od vodećih, originalnih, suvremenih autorica čiji je moćan literarni glas već dugo vremena među najprepoznatljivijim na američkoj literarnoj i uopće kulturnoj sceni”, taj glas nije dopirao do naših prostora. Istina, o Louise Glück nešto se malo više pisalo u Srbiji; još 80-ih godina prošlog stoljeća na nju je upozorila Dubravka Popović Srdanović koja se niz godina bavi prevodjenjem suvremene američke poezije (iz tog područja je i doktorirala).

Dakle, trebalo je da Louise Glück, kao prva Amerikanka poslije skoro 30 godina (nakon Toni Morrison) dobije Nobelovu nagradu (kao tek šesnaesta književnica među 117 laureata), pa da zahvaljujući splitskoj izdavačkoj kući Bošković dobijemo “Izabrane pjesme” u izboru i prijevodu Petra Opačića (koji je napisao i

LOUISE GLÜCK I BIVŠI AMERIČKI PREDsjedNIK BARACK OBAMA

popratne bilješke). Svojim prevoditeljskim umijećem P. Opačić uspio nam je predstaviti sukus tema koje reprezentiraju njeno svekoliko djelo: djetinjstvo, obiteljski život, ali sve to isprepletano s antičkim mitovima kojima se služi i kao simbolima, ali i “označiteljskim šiframa” kojima pojačava svoj poetski izričaj. U obrazloženju Nobelovog odbora istaknuto je kako je njena poezija “beskompromisna, ali jednako tako i

oplemenjena dozom humora i mudrosti”. Nagrađena je za “nepogrešiv poetski glas koji svojom strogom ljepotom čini individualno postojanje univerzalnim”; ali iako djetinjstvo, obitelj i veze s njoj bliskim ljudima imaju važno mjesto u njenom stvaralaštvu, na nju ne treba gledati kao na “ispovjednu poetesu”, jer svoje dileme i preispitivanja, koja gorko i tegobno proživljava, želi zaštititi od “neprikladne izloženosti pogledima koji više

razvlače i svlače nego li smiruju dušu”, tako da su autobiografski elementi dobro zakamufilirani i jasno korespondiraju sa stvarnošću našeg vremena. Osim što se oslanja na mitove i legende, odnos prema prirodi je možda najinspirativnija i najvažnija sastavnica njene poezije; time “u ime stvarnosti istražuje i činjenice i fikciju, ali na tako poseban i jedinstven način da sama fikcija postaje činjenicom stvarnosti, jer traje cijeli ljudski vijek”. Istina, stvarnost i fikcija su u njenim stihovima odvojeni, ali i “tajnim vezama” međusobno povezani i isprepleteni; čak uvjetovani, fikcija dostiže istinu književnog teksta, jer sve sumnje koje iz toga proizlaze svoju potvrdu nalaze u “dokumentarnom svjedočenju” i samo se u tom prostoru mogu vjerodostojno (pr)ovjeriti. I utoliko, kako je navedeno u obrazloženju Nobelove nagrade: “L. Glück traži univerzalno crpeći nadahnuće iz mitova i klasičnih motiva koji se mogu naći u većini njenih djela. Njene Didone, Persefone i Euridike, napuštene i kažnjene samo su maska njene autorske transpozicije”. Karizmatične mitske ličnosti klasične literature, poput Odiseja, Edipa ili Antigone, nisu samo tipične po karakteru, već i po “pozadini” na koju se stoljećima taloži, skuplja i promišlja naše iskustvo. Njena poezija nadilazi i ovostranost i onostranost, čini snažnu strukturu stilski maestralno izvedenu i usmjerenu kritičkom istraživanju, ali i razgrađivanju smisla našeg postojanja. Za nju, suvremena poezija jest, prije svega, svijest o tragičnosti doba u kojem živimo; u njenom izričaju dominira individualno, ali se na jedinstven način unosi u opće i njime biva uvjetovano. Naravno, taj lanac uvjetovanosti svatko od nas pojedinačno vidi i nosi na svoj način, na svoj ga način prekida, ali ta “destruktivnost” je transcendentalna, univerzalna; suprotstavlja se idolima, fetišima, ritualima, rutini, čak i idealima,

jer svekoliko je naše postojanje nevidljivim nitima (po)vezano s mitskim i u tom kontekstu ideološke, vjerske ili nacionalne granice imaju određenu, čak i važnu, ali ne i presudnu ulogu; međutim, ne mogu ograničiti književnost da se na uštrb estetske dimenzije liši svog etičkog utemeljenja. Literatura je po svom biću subverzivna, a poezija, ma koliko se mi tomu izrugivali “mijenja čovjeka kroz trenutak za vječnost”, pa čak i one koji misle da do poezije uopće ne drže. Uostalom, L. Glück je u svom govoru prilikom službene “nobelovske” inauguracije, dakako virtualno upriličene u vrtu njene kuće rekla: “Mi koji pišemo knjige vjerojatno želimo dospjeti do mnogih. Ali neki pjesnici ne vide dospijevanje do mnogih u smislu širenja...oni vide dosezanje do mnogih kroz postepenost, dio po dio, u budućnosti, kada čitatelji dolaze jedan po jedan, pojedinačno. Vjerujem da je, nagrađujući me ovim priznanjem Švedska akademija željela podržati intimni, osobni glas koji javni govor ponekad može uvećati i proširiti, ali nikada ne može zamijeniti”.

Brojni su se kritičari, znajući za njezino židovsko podrijetlo, čudili Louiseinoj distanciranosti prema fenomenologiji Holokausta i uistinu u formalnom smislu teme židovstva, judaizma, antisemitizma, velikih pogroma, uključujući dakako i tragediju Holokausta u njenom poetskom stvaralaštvu gotovo da se i ne spominju. Ali, u jednom je razgovoru “razotkrila” svoju tajnu: židovski joj je identitet isuviše važan, intiman, duboko ga nosi u sebi, a da bi se njime “razmetala”; međutim, onaj tko prepozna i (li) otkrije ključ njene poetike lako će uočiti i prepoznati sve ono što joj kritika spočitava da nije prisutno u njenom djelu. Moderna, totalitarna društva i njihove vođe predstavljeni su u njejoj poeziji posredovanjem mitskih junaka; ono što su za antičke pisce bili glumci u (amfi)teatru, to su za naše novo

doba mase kao “umjetnički materijal” za genije zla kojima služe. A, kada narodi omamljeni sjajem lažnih obećanja, gordi na vlastitu, povlaštenu, ali ničim utemeljenu povijesnu misiju, padnu u “dragovoljno ropstvo” i svoju osobnost utope u kolektivno “Ja”, tj. pristanu biti materijalom za oblikovanje, budućnost im uvijek na koncu ispadne drukčijom od one koju su si zamišljali, koju su “oslobodeni civilizacijskih stega”, u kooperaciji s režimom kojemu služe, pokušavali, ne birajući sredstva i ostvariti. Upravo ta “sloboda” koju su zlorabili, o kojoj Louise Glück često piše u svojim pjesmama, okvir je za sliku tragedije Holokausta, jer o usudu židovskog naroda najizvornije i najpotresnije se može (pro)govoriti kroz (ne)prepoznatljivi lik Ahasvera; on je kvintesencija svega onoga što obilježava Židove kao narod kroz cijelu njihovu povijest. Međutim, novo doba uvijek se vraća “smetlištu starih ideja” koje daleko intenzivnije žive u zlu, nego li u dobru, naprosto stoga, jer ne trpi da ga negdašnja (ne)prevladana nedjela “okuju” u neku novu formu. Ono se svaki dan iznutra obnavlja, već prema mogućnostima koje mu svojom indiferentnošću dajemo. Utoliko antisemitizam nije i niti će ikada biti mrtav, vrti se u vječnom krugu ponavljanja i prilagođavanja. Američka nobelovka je precizno detektirala problem; dosljedna svom stavu da ga izravno ne imenuje, zadržala se na antičkoj, simboličkoj razini, jer po njenom je mišljenju simbolika uvijek moćnija od stvarnosti u kojoj se sva pitanja i problemi nepodnošljivom lakoćom mogu “razvodniti” i relativizirati, dok na razini mita to jednostavno nije moguće. A kada je riječ o Holokaustu nikakvom relativiziranju naprosto nema mjesta.

Louise Elisabeth Glück rođena je u New Yorku 22. travnja 1943. u obitelji asimiliranih Židova. Otac Daniel bio je poslovni čovjek rođen u Americi,

neposredno nakon što su njegovi roditelji emigrirali iz Mađarske tražeći u Novom svijetu sigurnost i priliku za pristojan život; dok joj je majka Beatrice (rođena Grosby) potjecala iz Rusije koju su njeni roditelji napustili bježeći pred antisemitskim pogromima. Louisein je otac imao književnih ambicija, ali budući se bavio biznisom, život ga je odvuкао na drugu stranu. Njena majka je završila Wellesley College, ali udavši se, (p)ostala je domaćicom. U djetinjstvu, roditelji su Louise podučavali antičkoj mitologiji, tako da se već u ranoj mladosti zainteresirala za literaturu. O tom razdoblju svog životnog i stvaralačkog sazrijevanja u jednom je intervjuu izjavila: “Kada sam bila mlada, mislila sam da pisci trebaju svu svoju energiju posvetiti stvaranju. Svakodnevno sam sjedala za stol i bilo je grozno. Što sam duže sjedila pokušavajući pisati, to sam više mislila da se trebam svega odreći. Nakon dvije godine zaključila sam kako od mene nikada neće biti književnice. Počela sam predavati, iako sam mislila da pravi pjesnici to ne rade. I gle čuda: onog trenutka kada sam počela predavati, kada sam dobila nekakve obveze, počela sam ponovno pisati”. Na kraju je dodala: “Da biste stvorili uistinu originalno djelo, morate živjeti svoj život”. Kako se rodila nakon smrti sestre, roditelji su je, posebice majka, okupirali svojom pažnjom i ta njihova ljubav, kako je kasnije priznala sama Louise “gušila ju je”, tako da je u borbi “za vlastitu neovisnost oboljela od anoreksije”. Kasnije se godinama pokušavala izlječiti psihoanalitičkim terapijama. Louise je imala mlađu sestru Teresu (1945. – 2018.) koja je bila uspješna poslovna žena, ali se također bavila i pisanjem, i 1995. je za knjigu “May You Live in Interesting Times” dobila nagradu. Također, valja napomenuti da je Louiseina nećakinja, poznata filmska glumica Abigail Savage

LOUISE GLÜCK

zapamćena po ulogama u filmovima Briana de Palme, a posebice je bila zapamćena u nagrađivanju, kulturnoj američkoj krimi-seriji “Zakon i red”. Budući je L. Glück imala zdravstvenih tegoba, nije se redovito školovala, već je na sveučilištu Columbia, na Školi općih studija upisala pjesničku radionicu gdje su na nju velik utjecaj izvršili Leonie Adams i Stanley Kunitz kojima je od tada, gotovo u svakoj prigodi izražavala zahvalnost “za mentorstvo kojim su je častili”, a i prigodom nobelovske besjede nije ih zaboravila spomenuti. Sveučilište je napustila 1967. kada se udala za Charlesa Hertza (brak je kratko trajao), a već iduće, 1968. objavila je svoju prvu zbirku pjesama “Firstborn”, a nakon toga, budući je na sebe skrenula pozornost kritike, počela je poeziju predavati na Goddard College u Vermontu. Njenu prvu zbirku kritičari su opisali kao “artistički tešku i punu boli”; zapravo, prva pjesma koju je objavila je “Mademoiselle”, a zatim

su uslijedile i druge koje je tiskala, primjerice u časopisima “The New Yorker” i “The Nation”, ali joj je smetalo što su mnogi u njima prepoznavali navodno oponašanje Sylvie Plath. Međutim kada je 1975. objavila svoju drugu zbirku “The House of Marshland” svima je dokazala, pa i najžešćim kritičarima, da posjeduje osebujan pjesnički glas koji se uvelike razlikuje od svih drugih. U međuvremenu rodila je sina Noaha Dranowa (1973.), a potom se i udala (1977.) za nekog oca i svog partnera Johna Dranowa. Istodobno, zajedno sa suprugom i Francisom Voigtom (suprugom pjeskinje Ellen Bryant Voigt) pokrenula je biznis; otvorili su kasnije poznati New England Culinary Institute, ali nakon što se 90-ih godina prošlog stoljeća razvela od drugog supruga, njegov se odlazak odrazio i na poslovne rezultate spomenute institucije, ali se kasnije financijska situacija ipak popravila i stabilizirala. Tijekom 1980. Louise je

objavila treću zbirku “Descending Figure” koja je usprkos polemikama i kritičkim tonovima (dio kritike ju je optužio kao “mrziteljicu djece”), u javnosti bila dobro primljena, posebice pjesma “The Drowned Children”, koju danas mnogi smatraju njenim antologijskim ostvarenjem. Ukupno je objavila 12 zbirki poezije, dvije knjige eseja (“Proofs and Theories”, 1994. i “American Originality”, 2017.), te u različitim izdanjima knjige izabranih pjesama. Za zbirku “The Triumph of Achilles” (1985.) koju “odlikuje jasnoća i širina izraza” dobila je brojna priznanja, tako da je postala tražena predavačica po raznim američkim sveučilištima. Nakon što joj je umro otac (1985.) za kojeg je bila posebno vezana, njemu u čast počela je pripremati novu knjigu pjesama “Ararat” (1990.) s jasnim aluzijama na Noinu arku i biblijski Potop. Ovom, a posebice knjigom koja je ubrzo uslijedila “The Wild Iris” (1992.) dokazala se kao jedna od vodećih američkih pjesnikinja koja upravo u “razdobljima životnih brodoloma ispisuje svoje najbolje radove”. U bijegu od problema, spas je tražila u pisanju; tako je nakon razvoda od drugog supruga nastala knjiga “Meadowlands” (1996.) u kojoj je progovorila o nestajanju ljubavi, bračnim krizama i razlazima; zatim su uslijedile “Vita Nova” (1999.) i “The Seven Ages” (2001.). Budući je tim knjigama, po mišljenju kritičarke Elisabeth Lund (“The Christian Science Monitor”) ostvarila sve svoje stvaralačke ciljeve, logično je bilo da su i zaredala brojna priznanja i nagrade. Još 1993., za “Divlje irise” koji predstavljaju prekretnicu u njenom stvaralaštvu, dobila Pulitzerovu nagradu, ali kada je postala laureat National Book Award (za zbirku “Faithful and Virtuous Night”, 2014.), nametnula se kao “neprikosnovena američka pjesnička muza”. Jednako tako, bila je nagrađena i za zbirku pjesama “Averno” (2007.), ali ona je osobno bila uvjerena kako je

zbirka “A Village Life” (2009.), u kojoj je opisala svoj doživljaj prirode i njenu veličanstvenu ljepotu (kao i tajnu prirode odnosa među ljudima), nešto najbolje što je napisala. L. Glück, danas na sveučilištu Yale drži radionicu kreativnog pisanja, a američka Akademija umjetnosti dodijelila joj je 2015. Zlatnu medalju za poeziju; bila je proglašena i laureatom Kongresne biblioteke, a 2016. američki predsjednik Barack Obama dodijelio joj je jedno od najviših državnih priznanja National Humanities Medal. Interesantno je napomenuti kako je vlastitu korespondenciju, rukopise i ostale dokumente vezane uz književno stvaralaštvo poklonila glasovitoj Bienecke Rare Book and Manuscript Library na sveučilištu Yale. Po osobnom priznanju, nije se nadala da bi ikada mogla postati laureatom Nobelove nagrade, ali kada je početkom 2020. u Västerosu postala dobitnicom Nagrade Thomasa Tranströmera (po imenu švedskog nobelovca iz 2011.) mnogima je to bio signal da se našla u najužem krugu kandidata. Nakon telefonskog poziva iz Stocholma u kojem su joj priopćili da je postala dobitnicom književnog Nobela, sva smetena, zatražila je od sugovornika dvije minute predaha kako bi se sredila, jer “još nije ni popila kavu, a u sedam sati ujutro, nije u stanju razmišljati o ozbiljnim stvarima”. A upravo ta svakodnevica, propitivanje rutine života, česta je tema njenog poetskog izraza. Na novinarski upit što će učiniti s nagradom (iznosi oko milijun eura), iskreno je odgovorila da ne zna, ali da razmišlja o kupovini kuće u Vermontu koju je oduvijek željela. U razgovoru nakon dobitka Nobelove nagrade je rekla: “Biti nobelovac, velika je čast i veliko priznanje; sada sam se našla među piscima koje ne cijenim previše, ali ima i onih kojima se istinski divim. Nastojat ću opravdati povjerenje koje sam dobila”.

Mnogi upozoravaju kako su na stvaralaštvo Louise Glück veliki utjecaj imali

Emily Dickinson, ali i Reiner Maria Rilke; drugi ukazuju na Thomasa Stearnsa Eliota, Johna Keatsa, ali se ne zaboravljaju ni Robert Lowell i Richard Wilbur, međutim, čini se da je najviše slijedila tragove Oscara Wildea, jer je iznimno bliska njegovoj tezi kako “umjetnost svoje savršenstvo pronalazi unutar, a ne izvan sebe, jer se o poeziji ne može prosuđivati nikakvim vanjskim mjerilima; poezija je prije neka vrsta koprene, nego li ogleдалa...U poeziji ne postoji ništa što bi bilo univerzalnom istinom; istina umjetnosti kao takva je i ono što joj se suprotstavlja”. U svakom slučaju, radi se o pjesnikinji “nadvremenske snage” koja svoju inspiraciju prije svega pronalazi u nekoliko tisuća godina staroj povijesti književnosti, tako da je dramatična zbivanja 21. stoljeća posebno ne privlače i ne dotiču. Međutim, to ne znači da im ne pridaje značaj; uostalom, nakon 11. rujna 2001. i terorističkog napada na New York, a u čast brojnih nevinih žrtava ovog suludog čina, objavila je 2004. obimnu poemu “Listopad” koji mnogi proglašavaju himnom tih tragičnih zbivanja.

Svojom poezijom Louise Glück, a u tomu se slaže većina kritičara, “brutalno i genijalno” pokušava kontekstualizirati povijesni kontinuitet sagledavajući ga kao neku vrstu stalnih pokušaja “reinerpretiranja života”, pri čemu se mijene i životni ciklusi neprestano prilagođavaju, ali i zatvaraju krugove naših uspona i padova, a u tom začaranom prostoru u kojem smo zarobljeni, jednostavno “valja nam proživjeti”. A, za “živjeti” nema recepta, svatko je “sam svoj majstor”; koliko će u tomu biti uspješan ovisi o svakom od nas ponaosob, ali i o “silama nemjerljivim” koje su nam (za)dane sub speciae aeternitatis, u mitskim dimenzijama, još od postanka svijeta.

MARC CHAGALL, KOKOT I KOZA

PIŠE: RABIN SCIALOM BAHBOUT
(PRIJEVOD SUZANA GLAVAŠ)

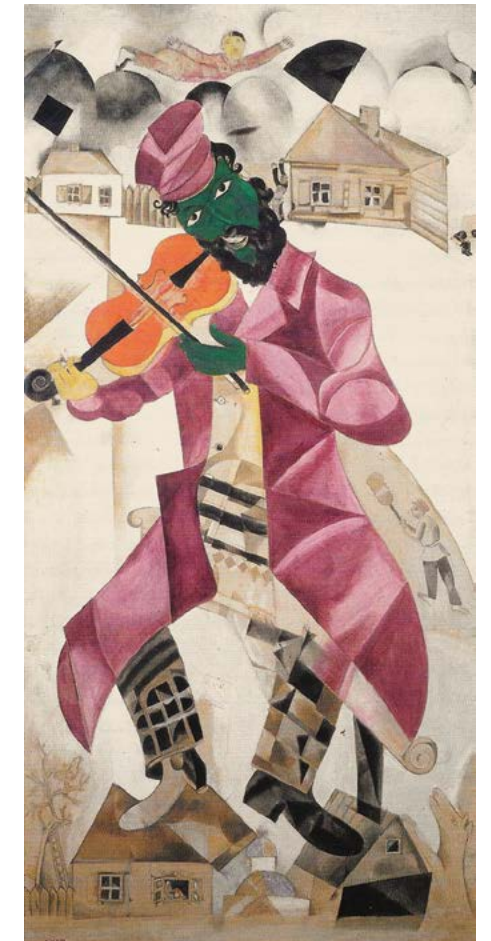
u katalogu monografske izložbe: *Marc Chagall — Anche la mia Russia mi amerà [Marc Chagall — I moja Rusija će me voljeti]*, Palazzo Roverella, Rovigo, 19. rujna 2020. – 17. siječnja 2021; produžena od 1. veljače 2021.

Djelo Marca Chagalla mnogoznačno je i u njemu se mogu pronaći brojni tragovi raznorodnih izvora. Valja nam se prisjetiti da se Chagall rodio u istočnoj Europi gdje su uz tradicionalnu zajednicu predvođenu rabinatom djelovale različite kulturne i duhovne smjernice kao što su poimence hasidizam i askalà. Hasidizam se opirao racionalističkoj tendenciji koju je predstavljala rabinska klasa te je naglašavao važnost poštivanja vjerskih propisa uz obilje radosti i ushićenja. Askalà, poznata i kao židovski prosvjetiteljski pokret, bila je pod utjecajem kulturnih promjena u skladu s dosezima prosvjetiteljstva i pozitivizma, koji su se bili nametnuli cijeloj Europi ponajviše vezano uz razvoj znanosti.

Židovi iz Vitebska bili su očito podijeljeni u različite zajednice a obitelj Marca Chagalla (izvorno Shagal) pripadala je hasidskoj zajednici: Rebe Menachem Mendel iz Vitebska bio je učenik i sljedbenik hasidizma na tragu Magida iz Mezri-

ča, koji je pak bio učenik Baal Šem Tova. Snaga baštine kao i židovski običaji bili su zasigurno uvelike prisutni i prihvaćeni od strane obitelji Marca Chagalla, koji je vodio život duboko uronjen u židovski svijet: zasigurno je da se pečat židovske kulture i radosti svojstvenih hasidizmu mogu pronaći u mnogim Chagallovim djelima. Utjecaj mladenačkog razdoblja provedenog u Vitebsku u hasidskoj zajednici ostavio je svoje tragove i na osobama koje su se bile udaljile od tradicije i od aktivnog židovskog života, a među takvima je sasvim sigurno i Marc Chagall. Potrebno je također uzeti u obzir da su hasidske i aškenaske zajednice podlijegale svojevršnom obliku izolacije od kršćanske populacije. Događaji poput pogroma bili su učestali na područjima pod vlašću cara i u istočnoj Europi.

Proučavanje Talmuda provodilo se redovito od djetinjstva u školama štetla te je stoga Marc Chagall nedvojbeno u sebe upio metodu tumačenja koja se koristi za Talmud, gdje svaka riječ ima na tisuće lica i naličja. Chagall u svojim memoarima govori o četvrtoj dimenziji. Talmud govori o sedamdeset načina na koje se može protumačiti svaka pojedinačna riječ te o četiri razine (tehnik) interpretacije teksta. Neovisno o prve tri razine (tehnik) — doslovna, aluzivna i interpretativna — posljednji sistem — SOD, tajna, misterij — kao da hoće poručiti da se unutar i iza svakog događaja skriva nešto tajanstveno i tajnovito. Chagallove

MARC CHAGALL ZELENI GUSLAČ

slike prepune su tajni i tajnovitosti, one su poput oslikavanja snova a, kako kaže Talmud, san je jedno slovo koje još uvijek nije otvoreno.

Mnoge Chagallove slike izravno su nadahnute židovskim temama i likovima, među kojima ćemo se prisjetiti vitraža

u sinagogi bolnice Hadassa u Jeruzalemu, na kojima se prikazuju 12 plemena, a isto tako i tapiserija koje se nalaze u izraelskom parlamentu, nadahnutih događajima iz židovske povijesti. No, cijelo mnoštvo Chagallovih djela odjekuju univerzalnim pojmovima koji su na drugačiji način vezani za židovsku kulturu.

Na njegovim slikama pronalazimo ljude i životinje u lebdećem stavu ili okrenute naglavce ili pak u sasvim nezamislivim položajima. Ljudi ne stoje čvrsto nogama na tlu i Chagall je prvi taj koji primjećuje to stanje: vrlo je snažna percepcija progonstva za Židova koji je primoran seliti iz jedne zemlje u drugu, uvijek biti doživljavan kao stranac u zemlji u kojoj se rodio, ali i u onoj u kojoj se životnom pustolovinom uspio preseliti. Za Chagalla koji je prisiljen otići u Francusku radi se o proživljavanju progonstva u progonstvu: on zna da će se, kod prve moguće prilike, vratiti u Vitebsk. Chagall nastavlja misliti na Vitebsk, na Rusiju, kao na svoju zemlju, jer je to zemlja u kojoj se rodio i koju on voli. Ideja o neminovnom progonstvu osobito je naglašena na slici s čovjekom u crvenom: Židov u crvenom.

Iza čovjeka vidimo napisane stihove iz odlomka kojim Abraham prima zapovijed da napusti svoju zemlju, svoju domovinu, očinsko ognjište. No, ista je percepcija kada se pogleda slika Vitebska i Židova sa zavežljajem koji hoda zrakom: kamo će otići ne znajući gdje je mjesto u koje ići?: Iznad Vitebska. Glazbalo koje Židov nosi sa sobom u izgnanstvo je violina i Chagall ju je naslikao na mnogim svojim slikama. Kaže jedna priča: Zašto violina? Pokušajte bježati i nositi na leđima klavir! Dok je svugdje, pa i ondje gdje ne postoji orkestar, uvijek moguće ponijeti violinu koja se može naći u svakom selu.

Chagallu će trebati itekako mnogo vremena da pronađe put za određeni

MARC CHAGALL IZNAD VITEBSKA

oblik pomirenja s izvanjskim svijetom, posebice s onim kršćanskim, zbog progona kojima je bio izložen te zbog diskriminacija koje su mu nametale i nacije i vlasti. Bolševička revolucija, u koju su mnogi Židovi bili uložili mnogo nade, nije nipošto uzvratila tim iščekivanjima tako da su, kako je vrijeme odmicalo, Židovi ubrzo morali promijeniti mišljenje: eto zašto na slici posvećenoj revoluciji nije slučajno što Chagall prikazuje Lenjina okrenuta naglavačke: Revolucija. Obećanja nisu održana te su se čak i oni, koji su bili se bili jasno izjasnili kao pristaše revolucije u smislu priznavanja vrijednosti koje je isticala većina, morali promijeniti mišljenje.

Pomislimo li samo na sliku Bijelo raspeće, gdje se na vrhu iznad svjetine pojavljuje čovjek razapet na križu, opazit ćemo izgoreni sveti svitak i druge prikaze koji u sjećanje prizivaju vječiti egzodus. Ovdje je Isus sin Izraela, s molitvenim šalom koji prikriva tek jedan dio

tijela, patnik koliko i drugi, te svojom nazočnošću upozorava mučitelje koji su napustili nauku. Voli bližnjeg svoga kao sebe samog. I drugi su umjetnici morali dublje i pobliže sagledati vlastiti stav, otvoren prema kršćanskoj življi, pred kojim međutim, zbog napuštanja Isusa od strane Isusove Crkve i izdaje njegove poruke, nastoje zadržati distancu. Za Chagalla Isus je ostao Židovom sve do smrti, o čemu svjedoči molitveni šal talit s kojim ga je prikazao.

Na slici Raspeće s Crvenom kozom, crvena koza vjerojatno predstavlja židovski narod i u svakom pogledu ugođaj se čini mnogo vedriji. Možda i stoga jer smo u 1950. godini, nakon Holokausta, i progoni su već prestali. Možda se i na slici Krist i klatno može uočiti neki drugačiji ugođaj, ugođaj pomirenja. Vrijeme može zaci-
jeljivati rane i zbližavati ljude i narode.

Skandiranje vremena jedan je od ključnih aspekata židovske kulture i vjerskog obreda: sat s klatnom u svakom je domu

bio osnovna stvar: služio je za određivanje vremena molitve, vremenskog razmaka potrebnog za prijelaz s mesnog obroka na mliječni obrok, a što je još od veće važnosti, za određivanje vremena početka i svršetka svetkovina i Šabata. U mjestu gdje je nebo često oblačno potrebno je imati sat kako bi se točno znalo u koje vrijeme završava svetkovina. Židovstvo je vjera vremena a ne prostora zbog čega ne voli odveć prikazivanje prostora i izradu kipova: prikaz klatna s plavim krilom u kojemu je naslikan ljubavni par (možda sam Chagall i njegova supruga) predočava umjetnikovu misao i osjećaj o tome da je, kako vrijeme promiče, ono što je doista važno, odnos muško-ženske veze kao i obitelj koju ona stvara: znamo također koliko je ta institucija važna i za preživljavanje židovske zajednice te za samo društvo općenito: Sat i Klatno s plavim krilom.

Tko je vidio katalog s fotografijama koje je snimio Roman Vishniac — “Izčeznuli svijet” — dobro zna koliko su životinje prisutne u štetlovima, selima u kojima su Židovi obavljali i najskromnije poslove.

Brojne su slike na kojima se pojavljuju kokot i koza. Priređivači izložbe odabrali su za naslovnicu Kokota a za drugu naslovnicu Zelenu noć, gdje se pojavljuje zelena koza. Chagall će oslikati naslovnicu svoje “Povijesti pjetlića kozice i miša” a prisustvo tih dviju životinja te činjenica da je Chagall odlučio ilustrirati naslovnicu ove priče nije slučajna: Der Nister, Priča o pjetliću, o kozici i o mišu.

Prva životinja priziva pijetla koji se jutrom oglašava i najavljuje buđenje, onako kako nas na to podsjeća jutarnja molitva: i pijetao zna da sviće dan, ima svoju vlastitu inteligenciju i zna da valja moliti kako to čini pijetao na svoj način... tim više sam čovjek. Na platnu koje je iskorišteno za naslovnicu kataloga izložbe, čovjek koji jaši pijetla, i koji prislanja glavu na pijetlovu glavu, označava da

oboje imaju inteligenciju i da moraju nagonski znati kada je trenutak za pokret, kada je trenutak za molitvu. Ne valja pri tom niti zaboraviti ulogu koju pijetao ima u obrednom običaju kapparoth koji se prakticira uoči Yom Kipura. Klanje pijetla simbolizira ono što bi trebala biti čovjekova sudbina kada bi morao platiti za sve počinjene grijeha. Taj običaj, kojemu se rabini žestoko protive, danas je zamijenjen donacijama potrebitima.

Koza, druga životinja uvelike prisutna na Chagallovim slikama, kao i u pripovjetcima židovskih pripovjedača iz Istočne Europe (Singer, Agnon) uspoređuje se sa židovskim narodom, koji često jako pati zbog progona kojima je bio izložen. Jedan prikaz toga pojma daje nam i Umberto Saba, tršćanski Židov, u pjesmi Koza.

*Govorio sam s jednom kozom,
Bila je sama na travi, bila je svezana.
Trave sita, do kosti prokisla,
uzblejala.*

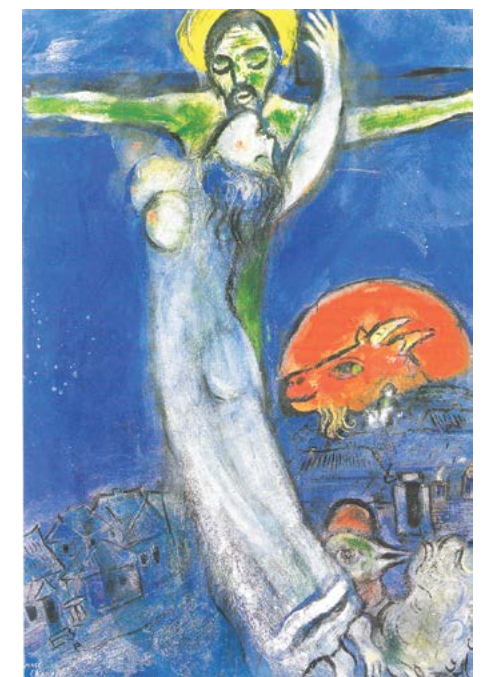
*Ono ujednačeno blejanje bilo je srodno
mojoj boli. Pa ja uzvratih, isprva
u šali, potom jer bol je vječna,
glasa se glasom ne različitim od našega.
Bio je taj glas što sam čuo
vapaj jedne usamljene koze.*

*U kozi semitskoga lica
ja čuo sam svako drugo zlo,
život svakog bića.*

Izabravši za predmet svoje pjesme jednu pokornu životinju, pjesnik stvara apsolutni simbol patnje. Isto tako i onoga za kojeg smatramo da nije u stanju trpjeti (koza, u ovom slučaju) razdire stanje trpljenja. Pjesnikova i kozina bol postaju simbolom dijeljenja sveopće patnje svijeta; vidjeti odraz sebe u “kozi semitskoga lica” (stih 11) prvi je korak u napuštanju vlastitog sebi ljubljiva. Bol, ta bol Židova progonjenog i prognatoga, prepoznaje se stoga kao općenita i “vječna”.

Ne treba zaboraviti da je židovski narod služio kao žrtveno janje za koju god nevolju ili pošast: brojni pogromi u Istočnoj Europi prouzročili su jezovitu patnju i Chagall je bio svjedokom tih užasnih događaja te ih njegova umjetnost na svojevrsan način i prikazuje. Koza Had Gadià.

Mnogobrojne su Chagallove slike na kojima se prikazuju koze te bi svaka od njih zahtijevala pomno tumačenje. Premda je krenuo od svojeg sasvim specifičnog židovskog iskustva, Chagall je preko svojih slika uspio prenijeti sveopću poruku koja se može ticati svake osobe: izgnanstvo, vrijeme, radost i bol, iskustva su to koja prate sve ljude: ne preostaje dakle doli zastati pred svakom Chagallovom slikom, unijeti se u nju i razmišljati.

MARC CHAGALL RASPEĆE S CRVENOM KOZOM

IN MEMORIAM

VERA ZORIČIĆ (1921. – 2021.)

PIŠE: SAŠA CVETKOVIĆ,
PREDSJEDNIK MAKABI ZAGREB

S velikom boli i tugom javljamo tužnu vijest o smrti naše voljene i najstarije članice Makabija Zagreb Vere Zoričić (rođene Schwabenitz) Z”L. Makabi Zagreb i Židovska općine Zagreb oplakuje smrt drage nam Vere.

Njezin doprinos zagrebačkom Makabiju u zlatnim godinama Makabija od 1930. do 1940. godine bit će nezaboravan i zauvijek zapamćen. Vera je bila izvrsna atletičarka i gimnastičarka, cijenjena i voljena članica Makabi Zagreba i Židovske općine Zagreb, te voljena i brižna majka i baka. U Zagreb je iz Osijeka sa svojim

roditeljima i sestrama došla 1931. godine i vrlo brzo je, kao dvanaestogodišnja djevojčica, postala članica Makabija

Šaljemo izraze najdublje sućuti njezinoj kćeri Sanji, njezinim unucima Ozrenu i Nevenu i praunucima. Vera Zoričić živjela je i promicala vrijednosti Makabija do samog kraja svog života, na čemu ćemo njoj i njezinoj generaciji zauvijek biti zahvalni.

Te vrijednosti i značenje Makabija najbolje su opisane u intervjuu koji je pokojni Fredi Kramer vodio s Verom Zoričić, i koji je bio objavljen u Ha-kolu broj 142., iz 2015. godine:

Što je za Vas i Vaše prijateljice značio Makabi i sportovi kojima ste se u tom klubu bavili?

Dok su naše kolegice iz škole šetale korzom i lijepim Trgom bana Jelačića, mi smo jedva čekale kad će doći dani treninga u prelijepoj dvorani Makabija u Palmotićevoj 22. U toj dvorani našle smo sebe, bio je to naš život, koji nam je pružao veliko zadovoljstvo i davao dopunsku snagu kojom smo u teškim ratnim godinama možda nekako lakše prebrodile strahote rata i nemilosrdnog progona Židova. Ja sam se potpuno posvetila sportu. Nakon svakog treninga ili natjecanja osjećala sam se bolje. Makabi mi je značio više od svega.

ZIHRONA LIVRAHA

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA SRBIJE RASPISUJE 65. NAGRADNI NATJEČAJ za radove sa židovskom tematikom

IZ OBLASTI:

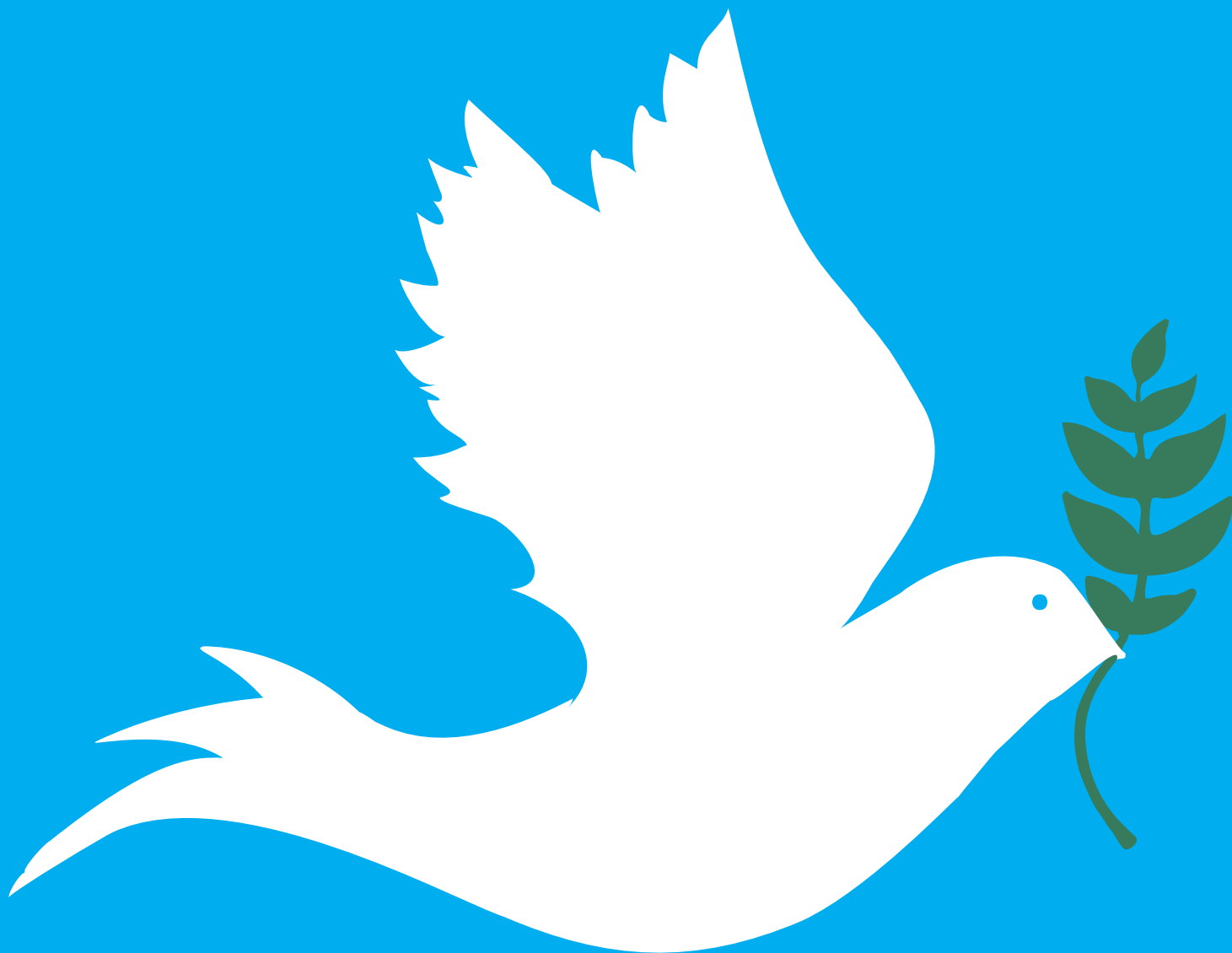
- KNJIŽEVNOST (roman, pripovijetka, pjesma)
- NAUČNI RAD
- MEMOARI I KRONIKE

- Žiri dodjeljuje ukupno tri nagrade.
- Žiri može odlučiti da nagrade dodijeli i drugačije.
- Radove slati na srpskom ili srodnim jezicima, pisane mašinom ili na kompjuteru, u dva primjerka koji se ne vraćaju.
- Autori ne mogu konkurirati s radovima koji su već objavljeni ili nagrađeni na nekom drugom natječaju.
- Radovi se potpisuju šifrom i dostavljaju uz drugu zatvorenu kuvertu s razrješenjem šifre.
- Krajnji rok za podnošenje radova je 31. kolovoza 2021.
- Rezultati natječaja bit će objavljeni u listu “Politika” krajem mjeseca studenoga 2021. godine

RADOVE SLATI NA ADRESU: SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA SRBIJE / za Nagradni konkurs / Kneginje Ljubice 14, POB 30, 11000 BEOGRAD, SRBIJA

IMPRESUM: GLAVNA UREDNICA: NATAŠA BARAC / UREDNIŠTVO: SANJA ZORIČIĆ-TABAKOVIĆ, ZORAN MIRKOVIĆ, NATAŠA BARAC, TESSA BACHRACH-KRIŠTOFIĆ / BROJ IZDANJA: HA-KOL 169. / OŽUJAK-TRAVANJ 2021. / ADAR / NISAN / IJAR 5781. / OBLIKOVANJE I PRIPREMA ZA TISAK: TESSA BACHRACH-KRIŠTOFIĆ, DINA MILOVČIĆ, FRANKA TRETINJAK (NJ13) / GLASILO ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE U HRVATSKOJ / IZDAVAČ: ŽIDOVSKA OPĆINA ZAGREB / PALMOTIĆEVA 16, 10000 ZAGREB P.P. 986 / TEL: 385 1 49 22 692 / FAX: 385 1 49 22 694 / E-MAIL: JCZ@ZG.T-COM.HR / ZA IZDAVAČA: DR. OGNJEN KRAUS / ISSN 1332-5892 / IZLAŽENJE HAKOLA FINANCIJSKI POTPOMAŽE SAVJET ZA NACIONALNE MANJINE REPUBLIKE HRVATSKE / PRETPLATA U TUZEMSTVU: 100 KUNA GODIŠNJE, ZA INOZEMSTVO 200 KUNA, NA ŽIRO RAČUN KOD ZAGREBAČKE BANKE D.D., TRG BANA JOSIPA JELAČIĆA 10, 10000 ZAGREB, BROJ: 1101504155, IBAN: HR6423600001101504155 U KORIST ŽIDOVSKJE OPĆINE ZAGREB, PALMOTIĆEVA 16, 10000 ZAGREB, A IZ INOZEMSTVA: ACCONT OWNER: ŽIDOVSKA OPĆINA ZAGREB, PALMOTIĆEVA 16, 10000 ZAGREB, BANK: ZAGREBAČKA BANKA D.D., TRG BANA JOSIPA JELAČIĆA 10, 10 000 ZAGREB / ACCOUNT NUMBER: 1500260173 / IBAN: HR4923600001500260173 / SWIFT: ZABHR2X / TISAK: OFF SET TISAK NP GTO D.O.O

GLASILO ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE U HRVATSKOJ | בטאון קהילת יהודי קרואטיה

SHALOM